

ความสัมพันธ์กับผู้อื่น เป็นนักแก้ปัญหา มีทักษะการสื่อสาร ความสัมพันธ์กับนักเรียน มีวิสัยทัศน์ จัดองค์กร มีความรู้ส่วนตน เป็นผู้ตระหนักถึงภาวะ โลก มีจุดเน้น มีความสามารถในการกำหนดข้อจำกัดของตนเอง และมีประสิทธิภาพ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2546 ก : 54) ได้กำหนดมาตรฐานคุณภาพระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียน ด้านปัจจัย (Input) ขอบข่ายครูที่ปรึกษา มาตรฐานที่ 3.2 ครูที่ปรึกษามีความรู้ ความเข้าใจ มีทัศนคติที่ดีในบทบาทหน้าที่การดูแลช่วยเหลือนักเรียน โดยมีตัวชี้วัดคือ 1) มีความรู้ความเข้าใจในภาระงานการดูแลช่วยเหลือนักเรียน 2) มีเจตคติที่ดีในการเป็นครูที่ปรึกษา มีความรักความเอื้ออาทร และเข้าใจธรรมชาติของผู้เรียน 3) มีความรับผิดชอบ มีการปฏิบัติที่แสดงถึงการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล และมาตรฐานที่ 3.3 ครูที่ปรึกษามีคุณธรรม จริยธรรม และมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ โดยมีตัวชี้วัด คือ 1) มีการปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างด้านเป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรม 2) มีความรับผิดชอบต่อผู้เรียน และมีวิจรรณญาณในการรักษาความลับของนักเรียน และ 3) เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้พัฒนาตนเองด้านองค์ความรู้ทางจิตวิทยาการแนะแนวและการให้คำปรึกษา

สำนักงานวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (ม.ป.ป. : 4) ได้กำหนดการประเมินคุณภาพระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนระดับสถานศึกษา ตัวชี้วัด ครูมีเจตคติที่ดีและมีสามารถในการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน โดยมีรายการประเมินประกอบด้วย 1) ครูมีความรู้ ความเข้าใจ และสามารถดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน 2) ครูมีความตระหนักและเห็นความสำคัญในการดำเนินงานและพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน 3) ครูทุกคน ได้รับการพัฒนาให้สามารถดำเนินงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน และ 4) ครูแนะแนวหรือครูที่ทำหน้าที่ครูแนะแนวได้รับการพัฒนาให้สามารถช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาที่ซับซ้อนของนักเรียน ได้

ชาคริต ภาวังคนันท์ (2552 : 4) ได้ศึกษาวิจัยนำร่องโครงการพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในการป้องกันและแก้ไขการใช้ความรุนแรงในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผลการศึกษาพบว่า คณะครูในโรงเรียน ได้แก่ ครูฝ่ายปกครอง ครูแนะแนว ครูที่ปรึกษา ต้องได้รับการพัฒนาเพิ่มเติมอย่างต่อเนื่องจนสามารถนำองค์ความรู้ไปใช้ในการปฏิบัติงานในสภาวะปกติได้ ในด้านเทคนิคกระบวนการทำงาน การทำงานเป็นทีม เพื่อแก้ไขปัญหาเด็กเป็นรายกรณีหรือปัญหาของเด็กที่มีความซับซ้อนได้

ดังนั้น สามารถสรุปนิยามเชิงปฏิบัติการขององค์ประกอบย่อย ครูมี
 ความสามารถในการดำเนินงาน ได้ว่า คุณลักษณะและพฤติกรรมที่แสดงออกของครู
 ในการเป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจและสามารถดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน
 มีความตระหนักและเห็นความสำคัญในการดำเนินงานและพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือ
 นักเรียน และครูได้รับการพัฒนาให้สามารถดำเนินงานและแก้ไขปัญหาที่ซับซ้อนของนักเรียน
 ได้ ซึ่งนิยามดังกล่าวเชื่อมโยงถึงตัวบ่งชี้ครูมีความสามารถในการดำเนินงาน ประกอบด้วย
 1) มีความรู้ความเข้าใจและสามารถดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน 2) มีความ
 ตระหนักและเห็นความสำคัญในการดำเนินงานและพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน
 และ 3) ครูทุกคนได้รับการพัฒนาให้สามารถดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน
 และแก้ไขปัญหาที่ซับซ้อนของนักเรียนได้

2.2.3 ผู้ปกครอง/ชุมชน มีส่วนร่วมในการดำเนินงาน

มูทิตา แพทย์ประทุม (2549 : 13) ได้ให้ความหมายของคำว่ามีส่วนร่วม
 ว่าหมายถึง การร่วมมือ และมีส่วนร่วมซึ่งกันและกันในทุก ๆ ด้านของประชาชน โดยเริ่ม
 ตั้งแต่การมีส่วนร่วมในการวางแผน การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ
 การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล

Hirsch (1990 : 85 – 186) กำหนดให้การมีส่วนร่วมมีจุดเด่น 3 ด้าน คือ
 ด้านบริบท (Content) การมีส่วนร่วมเป็นการนำคนในท้องถิ่นที่รู้จักสังคมและสิ่งแวดล้อม
 ทางกายภาพของชุมชนอย่างแท้จริงให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา ทำให้สามารถตัดสินใจ
 ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ด้านการปฏิบัติ (Practice) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทำให้คน
 ในท้องถิ่นมีความรู้สึกว่าคุณเองเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนา ทำให้ประชาชนมีโอกาสใช้
 ความสามารถของตนเองในการร่วมทำงานทั้งรูปแบบของความคิด การตัดสินใจและ
 การกระทำอย่างเต็มที่ รวมทั้งมีความรู้สึกว่าคุณเองเป็นเจ้าของชุมชนและต้องการมีส่วนร่วม
 ในการแก้ไขปัญหาของชุมชนมากกว่าการนำโครงการที่กำหนดเรียบร้อยแล้วทุกอย่างจาก
 ภายนอกชุมชนแล้วจึงนำมาใช้กับชุมชน ซึ่งจะทำให้คนในชุมชนปฏิเสธและหลีกเลี่ยงที่จะให้
 ความร่วมมือ ด้านจิตใจ (Moral) การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทำให้เขาเกิดความรู้สึกว่า
 ตนเอง มีตนเองมีสิทธิในการตัดสินใจในสิ่งที่เกี่ยวข้องและส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของตน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2546 : 54) ได้กำหนด
 มาตรฐานคุณภาพระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนใน โรงเรียน ด้านปัจจัย (Input) ขอบข่าย

ผู้ปกครอง คณะกรรมการสถานศึกษา ชุมชน บุคลากร และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มาตรฐานที่ 3.3 ให้ความร่วมมือกับ โรงเรียนในการเอาใจใส่ดูแลช่วยเหลือนักเรียน โดยรอบด้าน โดยมีตัวชี้วัดคือ 1) มีการติดต่อสื่อสารและให้ความร่วมมือกับ โรงเรียนในการจัดกิจกรรมดูแลช่วยเหลือนักเรียน และ 2) มีการสร้างเครือข่ายในการดูแลช่วยเหลือ พิทักษ์และคุ้มครองสิทธิของนักเรียน รวมทั้งได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของผู้เกี่ยวข้องในการพิทักษ์และคุ้มครองสิทธิเด็ก โดยกำหนดบทบาทหน้าที่ของผู้ปกครอง ดังนี้ 1) มีส่วนร่วมกับนักเรียนและโรงเรียนในการกำหนดสาระการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความสนใจของนักเรียน 2) ให้ความคุ้มครองดูแลช่วยเหลือนักเรียนให้ดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพตามควรแก่อัตภาพ 3) มีส่วนร่วมในการจัดหาทรัพยากรที่เป็นปัจจัยสำคัญในการเรียนรู้ 4) ร่วมมือสนับสนุน กำกับติดตาม ดูแลการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อการ เรียนรู้กับ โรงเรียนและชุมชน 5) ให้การช่วยเหลือนักเรียนในความปกครอง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาได้เต็มตามศักยภาพ 6) เป็นแบบอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะการอนุรักษ์รักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งส่งผลต่อการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข 7) รับฟังความคิดเห็น ปัญหา อุปสรรค ให้โอกาส 8) ให้ความร่วมมือกับ โรงเรียนและชุมชนในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อพิทักษ์สิทธิเด็ก 9) ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีในเรื่องการพิทักษ์สิทธิเด็ก โดยคำนึงถึงวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น 10) ให้ความร่วมมือในการประชุมสัมมนา ทำความเข้าใจ และรับทราบข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวเครือข่ายสิทธิเด็ก 11) นำเสนอ ส่งเสริม ให้ขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานตามกิจกรรมของเครือข่ายสิทธิเด็ก และ 12) รวมกลุ่มสร้างเครือข่ายผู้ปกครอง ชุมชน เพื่อริเริ่มสร้างสรรค์กิจกรรมที่เอื้อต่อการดำเนินการพิทักษ์สิทธิเด็กของ โรงเรียน และดำเนินกิจกรรมเครือข่ายอย่างเป็นรูปธรรม

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (ม.ป.ป. : 4) ได้กำหนดการประเมินคุณภาพระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนระดับสถานศึกษา ตัวชี้วัดผู้ปกครอง ชุมชน มีส่วนร่วมในการดำเนินงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน โดยได้กำหนดรายการประเมินประกอบด้วย 1) ให้ความรู้ ความเข้าใจแก่ผู้ปกครองในเรื่องการดูแลช่วยเหลือนักเรียน 2) ร่วมมือและสนับสนุนการดำเนินงานของเครือข่ายผู้ปกครองให้มีส่วนร่วมในการดำเนินงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน 3) มีบุคคลจากสาขาอาชีพต่าง ๆ ร่วมสนับสนุนการดำเนินงานเป็นเครือข่ายในรูปสหวิชาชีพ และ 4) มีการประสานสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียน ผู้ปกครอง ชุมชน และองค์กรสหวิชาชีพ

ดังนั้น สามารถสรุปนิยามเชิงปฏิบัติการขององค์ประกอบย่อย ผู้ปกครอง/ชุมชน มีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ได้ว่า ผู้ปกครอง ชุมชน ได้รับความรู้ ความเข้าใจในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน มีส่วนร่วมและให้ความร่วมมือในกิจกรรมการดำเนินงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ซึ่งนิยามดังกล่าวเชื่อมโยงถึงตัวบ่งชี้ที่ผู้ปกครอง/ชุมชน มีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ประกอบด้วย 1) ผู้ปกครอง ชุมชน ได้รับความรู้ ความเข้าใจในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน 2) ผู้ปกครอง ชุมชน มีส่วนร่วมในกิจกรรมการดำเนินงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน และ 3) ผู้ปกครอง ชุมชน ให้ความร่วมมือในกิจกรรมการดำเนินงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

2.2.4 นักเรียนมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2552 : 34) ได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของบุคลากรในคณะกรรมการดำเนินงาน (ทีมทำ) ผู้แทนนักเรียน ไว้ดังต่อไปนี้

- 1) เรียนรู้ ทำความเข้าใจกรอบแนวคิดของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน 2) ประสานงานในการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัญหาและความต้องการจำเป็นของเพื่อนนักเรียน
- 3) มีส่วนร่วมในการกำหนดแผนงาน/โครงการ/กิจกรรม และ 4) เป็นแกนนำในการดูแลช่วยเหลือเพื่อนนักเรียนให้ได้รับประสบการณ์การเรียนรู้และการเสริมสร้างทักษะการดำรงชีวิตอย่างเต็มตามศักยภาพ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2550 : 7) ได้กำหนดเกณฑ์มาตรฐานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน เพื่อการประกันคุณภาพระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ด้านปัจจัย ได้กำหนดตัวชี้วัดนักเรียนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน หมายถึง การที่นักเรียนให้ความร่วมมือกับครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษา ในการให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น มีจิตอาสาในการช่วยเหลือผู้อื่น ด้วยความมุ่งมั่น เสียสละและอุทิศตนเพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวม มีการจัดตั้งกลุ่มนักเรียนแกนนำ ดำเนินกิจกรรม ส่งเสริมพัฒนาและป้องกัน แก้ไขปัญหานักเรียน

สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดกาฬสินธุ์ (2548 : 3) ได้กล่าวถึง อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กว่าจำเป็นต้องให้ความคุ้มครองเด็กขั้นพื้นฐานด้วยสิทธิ 4 ประการ คือ 1) สิทธิที่จะมีชีวิต (Rights to life) เป็นสิทธิพื้นฐานเบื้องต้น ได้แก่ สิทธิที่จะเกิดที่จะมีชีวิตและอยู่รอด ที่จะมิทะเลาะเบาะแว้ง มีชื่อ และสัญชาติ สิทธิที่จะได้รับการสาธารณสุขพื้นฐาน การประกันสังคม การมีมาตรฐาน ความเป็นอยู่ที่ดีพอ เป็นต้น 2) สิทธิ

ในการได้รับการปกป้องคุ้มครอง (Rights to protection) ตั้งแต่จากข้อมูลข่าวสารที่เป็นอันตราย ความรุนแรง การเอารัดเอาเปรียบ หรือทำร้ายรังแกทางเพศ การเอารัดเอาเปรียบทางเศรษฐกิจ หรือการทำงานใดที่จะเป็นอันตรายต่อสุขภาพหรือการพัฒนา ร่างกาย สมอง จิตใจ ศีลธรรม และสังคม การเอารัดเอาเปรียบ และแสวงหาประโยชน์ในทุกรูปแบบ รวมถึงการลักพาตัว การค้าเด็ก ยาเสพติด การทรมาน หรือการลงโทษ ตลอดจนการปกป้องคุ้มครองเด็กที่มีปัญหา ทางกฎหมาย และเด็กที่มีชีวิตอยู่ในภาวะที่ยากลำบาก เป็นต้น 3) สิทธิที่จะได้รับการพัฒนา (Rights to development) เช่น สิทธิที่จะได้รับการศึกษา สิทธิที่จะได้รับการปลูกฝังให้รู้จักใช้ เสรีภาพอย่างถูกต้องเหมาะสม และเลือกสื่อหรือข่าวสารข้อมูลเพื่อพัฒนาตนเอง สิทธิที่จะ พัฒนาตนเองตามวัฒนธรรมเป็นต้น และ 4) สิทธิในการมีส่วนร่วม (Rights to participation) เช่น สิทธิที่จะแสดงความคิดเห็นและการแสดงออกอย่างเสรีในทุก ๆ เรื่องที่มีผลกระทบต่อ ตนเองโดยไม่กระทบกระเทือนต่อผู้อื่น สิทธิในเสรีภาพการแสดงออกรวมถึงเสรีภาพที่จะ แสวงหาได้รับ หรือแจ้งข่าวสารข้อมูล และความคิดใด ๆ สิทธิที่จะมีเสรีภาพในทางความคิด มโนธรรมและศาสนา เป็นต้น

นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2546 : 61-63) ได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของผู้เกี่ยวข้องในการพิทักษ์และคุ้มครองสิทธิเด็ก โดยกำหนด บทบาทหน้าที่ที่นักเรียน ดังนี้ คือ 1) เรียนรู้ ทำความเข้าใจในกรอบแนวคิดเรื่องสิทธิเด็ก 2) ฝึกกระบวนการคิด การตัดสินใจ ริเริ่มสร้างสรรค์ โดยได้สาระจากอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก 3) การมีส่วนร่วมในการกำหนดสาระการเรียนรู้ในแต่ละรายวิชาและกิจกรรมเสริมหลักสูตร ร่วมกับ โรงเรียน และครู-อาจารย์ 4) รวมกลุ่มดำเนินกิจกรรมใน โรงเรียนและชุมชน ตามศักยภาพ ความสนใจแต่ละกลุ่ม เพื่อให้เกิดการเรียนรู้เรื่องสิทธิเด็กที่สอดคล้องกับ วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น 5) ร่วมเป็นแกนนำอาสาสมัครในการช่วยเหลือ ดูแลให้เพื่อนนักเรียน ได้เรียนรู้ตามศักยภาพและสิทธิพื้นฐานของแต่ละบุคคล 6) มีความ รับผิดชอบต่อตนเอง มีระเบียบวินัย เคารพสิทธิของผู้อื่น และ 7) ร่วมกันทำความเข้าใจ ในบทบาทและหน้าที่ความรับผิดชอบต่อครอบครัว โรงเรียน ชุมชน และสังคมต่อผลสำเร็จ ของตนเองและผู้อื่น

ดังนั้น สามารถสรุปนิยามเชิงปฏิบัติการขององค์ประกอบย่อย นักเรียน มีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ได้ว่า คุณลักษณะและพฤติกรรมของนักเรียนเป็นผู้มีจิตอาสา ช่วยเหลือผู้อื่น ร่วมมือกับครูประจำชั้น / ครูที่ปรึกษา ในการให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง และผู้อื่นนักเรียน รวมทั้งเข้าร่วมกิจกรรมตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ซึ่งนิยาม

ดังกล่าวเชื่อมโยงถึงตัวบ่งชี้ที่นักเรียนมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ประกอบด้วย 1) มีจิตอาสาช่วยเหลือผู้อื่น 2) ร่วมมือกับครูประจำชั้น / ครูที่ปรึกษา ในการให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น และ 3) ร่วมกิจกรรมส่งเสริมพัฒนานักเรียน และกิจกรรมช่วยเหลือและป้องกัน แก้ไขปัญหานักเรียน

2.2.5 สื่อ และเครื่องมือที่เอื้อต่อการดำเนินงาน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2552 : 4) ได้กล่าวถึงสภาพความสำเร็จและแนวทางเสริมสร้างความเข้มแข็งระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน โดยกำหนดผลที่คาดหวังของโรงเรียนว่า โรงเรียนมีบุคลากร สื่อ และเครื่องมือที่เอื้อต่อการดำเนินงาน ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน โดยมีผู้บริหารเป็นผู้นำการดำเนินงาน มีครูที่มีความสามารถดำเนินงาน และต้องจัดหาสื่อและเครื่องมือที่มีคุณภาพประสิทธิภาพ ใช้สื่อและเครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินงานให้เหมาะสมมีประสิทธิภาพ และตรงประโยชน์ใช้สอย

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2550 : 13) ได้กำหนดมาตรฐานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ตัวบ่งชี้ ที่ 5 มีสื่อ เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ดังนี้ 1) มีสื่อและเครื่องมือในการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล 2) มีสื่อและเครื่องมือในการจำแนก คัดกรองนักเรียน 3) มีแนวปฏิบัติ เกณฑ์การจำแนก คัดกรองที่อาศัยหลักวิชาการและเป็นข้อตกลงร่วมกันของผู้เกี่ยวข้อง 4) มีการรวบรวม จัดหา ใช้ และพัฒนาสื่อ เทคโนโลยี นวัตกรรม และเครื่องมือในการส่งเสริม ช่วยเหลือ ป้องกัน และแก้ไขปัญหานักเรียน และ 5) มีแบบบันทึกการส่งต่อนักเรียน และบันทึกการติดตามผล

นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2546 ก : 4) ได้กำหนดมาตรฐานคุณภาพระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียน ด้านปัจจัย (Input) ขอบข่ายสถานที่ สิ่งอำนวยความสะดวกในการปฏิบัติงานและข้อมูลสารสนเทศ มาตรฐานที่ 3.5 มีสถานที่ สภาพแวดล้อม อุปกรณ์เสริมการเรียน การจัดกิจกรรมทางการศึกษาที่มีคุณภาพและพอเพียง โดยคำนึงถึงความปลอดภัยของนักเรียน รวมทั้งมีระบบข้อมูลสารสนเทศที่มีคุณภาพ มีตัวชี้วัด ประกอบด้วย 1) มีศูนย์สารสนเทศที่มีข้อมูลสารสนเทศที่จำเป็นในทุกด้านอย่างเพียงพอ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ข้อมูล นักเรียนเป็นรายบุคคล มีระบบการจัดเก็บข้อมูลที่เป็นมาตรฐานสำหรับผู้ที่เกี่ยวข้องสามารถนำมาใช้ร่วมกันได้ 2) มีคู่มือ อุปกรณ์ เครื่องมือ สื่อต่าง ๆ ที่ทันสมัยและรอบด้าน สำหรับครูที่ปรึกษา ครูแนะแนว และบุคลากรที่เกี่ยวข้องใช้ในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน โดยมีสถานที่จัดเก็บที่ง่ายต่อการนำมาใช้ และ 3) มีอาคารเรียน อาคารประกอบ บริเวณโรงเรียนระบบสาธารณูปโภคที่ปลอดภัยและได้มาตรฐาน

รวมทั้งสำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (ม.ป.ป. : 4) ได้กำหนดการประเมินคุณภาพระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนระดับสถานศึกษา ตัวชี้วัด โรงเรียนมีสื่อ เครื่องมือและนวัตกรรมที่ใช้ในการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน โดยมีรายการประเมินประกอบด้วย 1) มีสื่อและเครื่องมือที่หลากหลาย 2) ใช้สื่อและเครื่องมือในการดำเนินงาน ได้อย่างเหมาะสม 3) พัฒนาสื่อ เครื่องมือและนวัตกรรมที่ใช้ในการดำเนินงาน ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ และ 4) มีการเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ สื่อ เครื่องมือและนวัตกรรมระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างเหมาะสม

ดังนั้น สามารถสรุปนิยามเชิงปฏิบัติการขององค์ประกอบย่อย มีสื่อ และ เครื่องมือที่เอื้อต่อการดำเนินงาน ได้ว่า สถานศึกษาต้องมีสื่อและเครื่องมือในการรู้จักนักเรียน เป็นรายบุคคล การจำแนก และคัดกรองนักเรียน โดยมีคู่มือ หลักเกณฑ์และแนวปฏิบัติที่อาศัย หลักวิชาการของผู้เกี่ยวข้อง มีการรวบรวม จัดทำ ใช้และพัฒนาสื่อ เทคโนโลยี นวัตกรรมและ เครื่องมือที่ทันสมัย เป็นปัจจุบัน ในการส่งเสริม ช่วยเหลือ ป้องกัน และแก้ไขปัญหา นักเรียน รวมทั้งมีแบบบันทึกการส่งต่อนักเรียน และการติดตามผลการดำเนินงาน ซึ่งนิยามดังกล่าว เชื่อมโยงถึงตัวบ่งชี้มีสื่อ และเครื่องมือที่เอื้อต่อการดำเนินงาน ประกอบด้วย 1) มีสื่อและ เครื่องมือในการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล การจำแนก และคัดกรองนักเรียน 2) มีคู่มือ หลักเกณฑ์และแนวปฏิบัติที่อาศัยหลักวิชาการของผู้เกี่ยวข้อง 3) มีการรวบรวม จัดทำ ใช้ และพัฒนาสื่อ เทคโนโลยี นวัตกรรมและเครื่องมือที่ทันสมัย เป็นปัจจุบัน ในการส่งเสริม ช่วยเหลือ ป้องกัน และแก้ไขปัญหา นักเรียน 4) มีแบบบันทึกการส่งต่อนักเรียน และการติดตาม ผลการดำเนินงาน

ตารางที่ 7 องค์ประกอบย่อย นิยามเชิงปฏิบัติการและตัวบ่งชี้ขององค์ประกอบย่อย
ในองค์ประกอบหลักด้านปัจจัย (Input) ของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

องค์ประกอบย่อย	นิยามเชิงปฏิบัติการ	ตัวบ่งชี้/สาระหลักเพื่อการวัด
1. ผู้บริหารเป็นผู้นำ ในการดำเนินงาน	คุณลักษณะและพฤติกรรม ของผู้บริหารต้องเป็นผู้มี ความรู้ความเข้าใจในเรื่อง ระบบการดูแลช่วยเหลือ นักเรียน มีความตระหนัก และเห็นคุณค่าใน ระบบ การดูแลช่วยเหลือนักเรียน มีการพัฒนาตนเองและพัฒนา งานระบบการดูแลช่วยเหลือ นักเรียน และส่งเสริม สนับสนุนให้ผู้เกี่ยวข้อง ทุกฝ่ายร่วมกันดำเนินงาน	1. มีความรู้ความเข้าใจใน เรื่องระบบการดูแลช่วยเหลือ นักเรียน 2. มีความตระหนักและเห็น คุณค่าใน ระบบการดูแล ช่วยเหลือนักเรียน 3. มีการพัฒนาตนเอง และพัฒนางานระบบ การดูแลช่วยเหลือนักเรียน 4. ส่งเสริม สนับสนุน ให้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายร่วมกัน ดำเนินงานระบบการดูแล ช่วยเหลือนักเรียน
2. ครูมีความสามารถ ในการดำเนินงาน	คุณลักษณะและพฤติกรรม การแสดงออกของครูในการ เป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจและ สามารถดำเนินงานระบบการ ดูแลช่วยเหลือนักเรียน มีความ ตระหนักและเห็นความสำคัญ ในการดำเนินงานและพัฒนา ระบบการดูแลช่วยเหลือ นักเรียน และครูได้รับการ พัฒนาให้สามารถดำเนินงาน และแก้ไขปัญหาที่ซับซ้อน ของนักเรียนได้	1. มีความรู้ความเข้าใจและ สามารถดำเนินงานระบบ การดูแลช่วยเหลือนักเรียน 2. มีความตระหนักและเห็น ความสำคัญในการดำเนินงาน และพัฒนาระบบการดูแล ช่วยเหลือนักเรียน 3. ครูทุกคนได้รับการพัฒนา ให้สามารถดำเนินงานระบบ การดูแลช่วยเหลือนักเรียน และแก้ไขปัญหาที่ซับซ้อน ของนักเรียน ได้

องค์ประกอบย่อย	นิยามเชิงปฏิบัติการ	ตัวบ่งชี้/สาระหลักเพื่อการวัด
3. ผู้ปกครอง/ชุมชน มีส่วนร่วมในการดำเนินงาน	ผู้ปกครอง ชุมชน ได้รับความรู้ ความเข้าใจในเรื่อง การดูแลช่วยเหลือนักเรียน และมีส่วนร่วมและให้ความร่วมมือในกิจกรรม การดำเนินงานตามระบบ การดูแลช่วยเหลือนักเรียน	1. ผู้ปกครอง ชุมชน ได้รับความรู้ ความเข้าใจในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน 2. ผู้ปกครอง ชุมชน มีส่วนร่วมในกิจกรรม การดำเนินงานตามระบบ การดูแลช่วยเหลือนักเรียน 3. ผู้ปกครอง ชุมชน ให้ความร่วมมือในกิจกรรม การดำเนินงานตามระบบ การดูแลช่วยเหลือนักเรียน
4. นักเรียนมีส่วนร่วม ในการดำเนินงาน	คุณลักษณะและพฤติกรรม ของนักเรียนเป็นผู้มีจิตอาสา ช่วยเหลือผู้อื่น ร่วมมือกับ ครูประจำชั้น / ครูที่ปรึกษา ในการให้ข้อมูลที่เป็น ประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น รวมทั้งเข้าร่วมกิจกรรม ตามระบบการดูแลช่วยเหลือ นักเรียน	1. มีจิตอาสาช่วยเหลือผู้อื่น 2. ร่วมมือกับครูประจำชั้น / ครูที่ปรึกษา ในการให้ข้อมูล ที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง และผู้อื่น 3. ร่วมกิจกรรมส่งเสริม พัฒนานักเรียน และกิจกรรม ช่วยเหลือและป้องกัน แก้ไข ปัญหา นักเรียน
5. มีสื่อ และเครื่องมือ ที่เอื้อต่อการดำเนินงาน	สถานศึกษามีสื่อและ เครื่องมือในการรู้จักนักเรียน เป็นรายบุคคล การจำแนก และคัดกรองนักเรียน โดยมี คู่มือ หลักเกณฑ์และแนว ปฏิบัติที่อาศัยหลักวิชาการ ของผู้เกี่ยวข้อง มีการรวบรวม	1. มีสื่อและเครื่องมือ ในการรู้จักนักเรียนเป็น รายบุคคล การจำแนก และคัดกรองนักเรียน 2. มีคู่มือ หลักเกณฑ์และ แนวปฏิบัติที่อาศัยหลัก วิชาการของผู้เกี่ยวข้อง

องค์ประกอบย่อย	นิยามเชิงปฏิบัติการ	ตัวบ่งชี้/สาระหลักเพื่อการวัด
	<p>จัดหา ใช้และพัฒนาสื่อเทคโนโลยี นวัตกรรมและเครื่องมือที่ทันสมัย เป็นปัจจุบัน ในการส่งเสริมช่วยเหลือ ป้องกัน และแก้ไขปัญหานักเรียนรวมทั้งมีแบบบันทึกการส่งต่อนักเรียน และการติดตามผลการดำเนินงาน</p>	<p>3. มีการรวบรวม จัดหา ใช้และพัฒนาสื่อ เทคโนโลยี นวัตกรรมและเครื่องมือที่ทันสมัย เป็นปัจจุบัน ในการส่งเสริมช่วยเหลือ ป้องกัน และแก้ไขปัญหานักเรียน</p> <p>4. มีแบบบันทึกการส่งต่อนักเรียน และการติดตามผลการดำเนินงาน</p>

3. การสังเคราะห์องค์ประกอบหลักด้านกระบวนการ (Process)

3.1 การสังเคราะห์องค์ประกอบย่อยในองค์ประกอบหลักด้านกระบวนการ (Process)

ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน เป็นกระบวนการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างมีขั้นตอน ซึ่งสถานศึกษาจำเป็นต้องนำไปปฏิบัติให้เกิดผลกับนักเรียนอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2547 : 18) โดยนักวิชาการหลายท่านได้กำหนดองค์ประกอบของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน เช่น ทังเกิล (Tuggle, 1997 : 3775-A) ; บรูคส์ (Brooks-Klein, 1997 : 1555-B) ; ฟินเลย์ (Finlay, 2002 : 546) ; ทีด (Teed, 2002 : 1555-B) ; ดิคสัน (Dickson, 2003 : 359) และ แม็กกี (Mackey, 2003 : 1146-A) ได้ศึกษาการดำเนินงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน สรุปได้ว่า องค์ประกอบของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ประกอบด้วย 5 ด้าน คือ การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล การคัดกรองนักเรียน การส่งเสริมนักเรียน การป้องกันและแก้ไขปัญหา และการส่งต่อ โดยด้านที่ควรทำการศึกษามากที่สุดคือ ด้านระบบการป้องกันและแก้ไขปัญหาพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของนักเรียนในโรงเรียนของหน่วยงานต่าง ๆ ซึ่งที่ผ่านมายังไม่เป็นระบบและขาดความต่อเนื่อง ส่วนกรมสุขภาพจิต (2544 : 38-39) ; กระทรวงศึกษาธิการ (2544 : 5) ; สำนักพัฒนาสุขภาพจิต (2546 : 7) ; สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2546 ข : 35) และสำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2547 : 4) ได้กล่าวสอดคล้องกันว่า กระบวนการดำเนินงานตามระบบ

การดูแลช่วยเหลือนักเรียน มีองค์ประกอบที่เป็นหัวใจของการดำเนินงาน 5 กิจกรรมดังนี้คือ

- 1) การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล คือการรู้ข้อมูลที่เป็นเกี่ยวกับตัวนักเรียน ซึ่งเป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ มิใช่การใช้ความรู้สึกหรือการคาดเดาโดยเฉพาะในการแก้ไขปัญหา นักเรียน ซึ่งจะช่วยให้ไม่เกิดข้อผิดพลาดต่อการช่วยเหลือนักเรียนหรือเกิดได้น้อยที่สุด
- 2) การคัดกรองนักเรียน เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคลแล้วนำผลที่ได้มาจำแนกตามเกณฑ์การคัดกรองที่สถานศึกษาได้จัดทำขึ้น
- 3) การส่งเสริมพัฒนานักเรียน เป็นการสนับสนุนให้นักเรียนทุกคนที่อยู่ในความดูแลของครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษา ให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพ มีความภาคภูมิใจในตนเอง ซึ่งจะช่วยป้องกันมิให้นักเรียนที่อยู่ในกลุ่มปกติ กลายเป็นนักเรียนกลุ่มเสี่ยงหรือกลุ่มมีปัญหาและเป็นการช่วยให้นักเรียนกลุ่มเสี่ยง/มีปัญหา กลับมามีพฤติกรรมดีขึ้นตามที่สถานศึกษาหรือชุมชนคาดหวัง
- 4) การป้องกันและแก้ไขปัญหา คือความเอาใจใส่ดูแลนักเรียนทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักเรียนกลุ่มเสี่ยง/มีปัญหา จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องให้ความดูแลเอาใจใส่เป็นพิเศษเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา โดยไม่ปล่อยปละละเลยจนกลายเป็นปัญหาของสังคม และ
- 5) การส่งต่อ เป็นการดำเนินการในกรณีที่มีปัญหาขาดต่อการช่วยเหลือหรือหากว่าช่วยเหลือแล้วนักเรียนมีพฤติกรรมไม่ดีขึ้น ก็ควรส่งต่อผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เพื่อให้ได้รับการส่งเสริมพัฒนาและช่วยเหลืออย่างถูกต้องและรวดเร็วขึ้น แต่ละกิจกรรมมีความสำคัญแตกต่างกันไป ซึ่งสอดคล้องกับรายงานผลการวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2552 : 156) ที่ได้ทำการศึกษารวบรวมวิจัยและพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในพื้นที่โครงการพัฒนาศรียุค (พื้นที่ทรงงาน) อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ในสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี สรุปได้ว่า ครูที่ปรึกษาได้จัดทำรูปแบบการจัดเก็บข้อมูลตามขั้นตอนต่าง ๆ ให้เป็นปัจจุบันยิ่งขึ้นและครบทุกขั้นตอนและทุกองค์ประกอบ คือ การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล การคัดกรองนักเรียน การส่งเสริมนักเรียน การป้องกันและแก้ไขปัญหา และการส่งต่อ มีแนวทางและวิธีการดำเนินงานเป็นไปในแนวทางเดียวกัน ทำให้ไม่มีนักเรียนที่จะส่งต่อให้หน่วยงานอื่น เพราะโรงเรียนได้ดำเนินการให้เสร็จสิ้นในขั้นตอนการป้องกันและแก้ไขปัญหาร่วมกัน ทำให้การใช้ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนสิ้นสุดภายในสถานศึกษาเท่านั้น

องค์ประกอบของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนดังกล่าว มีความสำคัญ มีวิธีการและเครื่องมือที่แตกต่างกันไป แต่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน ซึ่งเอื้อให้การดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษาเป็นระบบที่มีประสิทธิภาพ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล

เนื่องจากนักเรียนแต่ละคนมีพื้นฐานความเป็นมาของชีวิตที่ไม่เหมือนกัน จึงก่อให้เกิดพฤติกรรมหลากหลายรูปแบบทั้งด้านบวกและด้านลบ ดังนั้นการได้รู้ข้อมูล ที่จำเป็นเกี่ยวกับตัวนักเรียนจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะช่วยให้ครูที่ปรึกษามีความเข้าใจนักเรียน มากขึ้น สามารถนำข้อมูลมาวิเคราะห์เพื่อการคัดกรองนักเรียน เป็นประโยชน์ในการส่งเสริม การป้องกันและแก้ไขปัญหานักเรียนได้อย่างถูกต้อง ซึ่งเป็นข้อมูลเชิงประจักษ์มิใช่การใช้ ความรู้สึกหรือการคาดคะเน โดยเฉพาะการแก้ปัญหานักเรียนซึ่งจะทำให้ไม่เกิดข้อผิดพลาดต่อ การช่วยเหลือนักเรียนหรือเกิดได้น้อยที่สุด ซึ่ง วนิดา ชนินทุทรวงศ์ (2544 : 20-22) กล่าวว่า ในการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคลนั้น ครูที่ปรึกษาต้องใช้วิธีการและเครื่องมือที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลนักเรียนที่ครอบคลุมทั้งด้านความสามารถ ด้านสุขภาพ และด้านครอบครัว เครื่องมือที่สำคัญ ได้แก่ 1) ระเบียบสะสม 2) แบบประเมินพฤติกรรมเด็ก 3) วิธีการและ เครื่องมืออื่น ๆ เช่น การสัมภาษณ์ การศึกษาจากแฟ้มสะสมผลงาน การเยี่ยมบ้าน การศึกษาข้อมูลจากแบบบันทึกการตรวจสุขภาพด้วยตนเอง ซึ่งจัดทำโดยกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2547 ข : 37) ยังได้กล่าวถึงข้อมูลพื้นฐานของนักเรียน ที่ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษามีสำหรับใช้ในการ ดำเนินงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนดังนี้คือ 1) ข้อมูลด้านความสามารถ ได้แก่ 1.1) การเรียน 1.2) ความสามารถพิเศษ/อัจฉริยะ 2) ด้านสุขภาพ ได้แก่ 2.1) ร่างกาย/ ความพิการ 2.2) จิตใจ-พฤติกรรม 3) ด้านครอบครัว ได้แก่ 3.1) เศรษฐกิจ 3.2) การคุ้มครอง สวัสดิภาพ 4) ด้านสารเสพติด 5) ด้านความปลอดภัย 6) พฤติกรรมทางเพศ 7) ด้านอื่น ๆ ที่ครูพบเพิ่มเติม ซึ่งมีความสำคัญหรือเกี่ยวข้องกับการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ในการรู้จัก นักเรียนเป็นรายบุคคลนั้น ส่วน กรมสามัญศึกษา (2544 : 37) กล่าวว่า ควรมีข้อมูลดังต่อไปนี้

1) ระเบียบสะสม เป็นเครื่องมือในรูปเอกสารเพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับนักเรียน โดยนักเรียนเป็นผู้กรอกข้อมูลและครูที่ปรึกษานำข้อมูลเหล่านี้มาศึกษาพิจารณา ทำความรู้จัก นักเรียนเป็นเบื้องต้น หากข้อมูล ไม่เพียงพอหรือมีข้อสังเกตบางประการก็ควรรหาข้อมูลเพิ่มเติม ด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การสอบถามจากนักเรียน โดยตรง การสอบถามจากครูคนอื่น ๆ หรือ เพื่อน ๆ ของนักเรียน ระเบียบสะสมเป็นข้อมูลส่วนตัวของนักเรียน จึงต้องเป็นความลับ และเก็บไว้อย่างคิมีให้ผู้ใดเกี่ยวข้องหรือเด็กอื่น ๆ มารื้อค้นได้ หากเป็นไปได้ควรเก็บไว้กับ ครูที่ปรึกษาและมีผู้เก็บระเบียบสะสมให้เรียบร้อย ระเบียบสะสมควรเก็บรวบรวมข้อมูลอย่าง ต่อเนื่องอย่างน้อย 3 ปีการศึกษา หรือ 6 ปีการศึกษา และส่งต่อระเบียบสะสม ไปยังครูที่ปรึกษา

คนใหม่ในปีการศึกษาต่อไป หรืออาจจัดครูที่ปรึกษาตามดูแลนักเรียนอย่างต่อเนื่อง
 จนจบการศึกษาในแต่ละตอนหรือจนจบ 6 ปีการศึกษาก็ได้ 2) แบบประเมินพฤติกรรมเด็ก
 เป็นเครื่องมือสำหรับการคัดกรองนักเรียนด้านพฤติกรรม การปรับตัวที่มีผลเกี่ยวเนื่องกับสภาพ
 จิตใจ ซึ่งจะช่วยให้ครูที่ปรึกษามีแนวการพิจารณานักเรียนด้านสุขภาพจิตมากขึ้น แบบประเมิน
 พฤติกรรมเด็กเป็นเครื่องมือที่กรมสุขภาพจิตเป็นผู้จัดทำขึ้น ซึ่งใช้กันแพร่หลายในประเทศ
 แถบยุโรป เพราะมีความเที่ยงและความตรง จำนวนข้อไม่มากคณะผู้จัดทำของกรมสุขภาพจิต
 โดยแพทย์หญิงพรรณพิมล หล่อตระกูล เป็นหัวหน้าคณะ ได้ทำการวิจัยเพื่อวิเคราะห์ความเที่ยง
 และความตรงแบบประเมินและหาเกณฑ์มาตรฐาน (Norm) ของเด็กไทย แบบประเมิน
 พฤติกรรมเด็ก มี 3 ชุด คือ ชุดที่ครูเป็นผู้ประเมินนักเรียน ชุดที่พ่อแม่ ผู้ปกครอง เป็นผู้ประเมิน
 นักเรียน และชุดที่นักเรียนประเมินตนเอง ทั้ง 3 ชุด มีเนื้อหาและจำนวนข้อเท่ากันคือ 25 ข้อ
 โรงเรียนอาจเลือกใช้ชุดที่นักเรียนประเมินตนเองชุดเดียว หรือใช้ควบคู่กับชุดที่ครูเป็น
 ผู้ประเมินเพื่อความเที่ยงตรงยิ่งขึ้น โดยระยะเวลาที่ประเมินไม่ควรห่างจากนักเรียนประเมิน
 ตนเองเกิน 1 เดือน ซึ่งถ้าหากเป็นไปได้ควรใช้แบบประเมินทั้ง 3 ชุด พร้อมกัน เพื่อตรวจสอบ
 ความถูกต้องของผลที่ออกมา การใช้แบบประเมินพฤติกรรมเด็กครูที่ปรึกษาจำเป็นต้องได้รับ
 การอบรมวิธีการใช้ก่อน เพื่อให้เกิดความเข้าใจและมีทักษะในการใช้ในกรณีที่มีข้อมูลของ
 นักเรียนจากระเบียบสะสมและแบบประเมินพฤติกรรมเด็กมีไม่พอเพียง หรือเกิดกรณีที่ทำเป็น
 ต้องการข้อมูลเพิ่มเติม ครูที่ปรึกษาก็อาจใช้วิธีการและเครื่องมืออื่น ๆ เพิ่มเติม เช่น
 การสังเกตพฤติกรรมในห้องเรียน การสัมภาษณ์ และการเยี่ยมบ้านนักเรียน เป็นต้น การรู้จัก
 นักเรียนเป็นรายบุคคล เป็นกิจกรรมที่มุ่งให้ครูที่ปรึกษาสร้างสัมพันธภาพอันดีกับนักเรียนและ
 ผู้ปกครองนักเรียน เพื่อให้ครูที่ปรึกษาสามารถรวบรวมข้อมูลนักเรียนได้มากพอที่จะสามารถ
 วิเคราะห์พฤติกรรม คัดกรองนักเรียน ให้คำแนะนำปรึกษา และวางแผนการจัดกิจกรรม
 ส่งเสริมพัฒนาการของนักเรียนได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะนักเรียนในกลุ่มเสี่ยงหรือมีปัญหา
 มักมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมและก่อปัญหาขึ้นมากมายครูที่ปรึกษาที่มีข้อมูลนักเรียนมากพอ
 จะสามารถจัดกิจกรรมป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นได้และหากมีปัญหาเกิดขึ้นก็จะสามารถ
 แก้ปัญหาได้อย่างทันที่

วิธีการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคลนั้น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา
 ขั้นพื้นฐาน กล่าวว่า มีวิธีการดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2547 ข : 38)
 1) การสังเกต ได้แก่ 1.1) สังเกตพฤติกรรมการแสดงออกของนักเรียน 1.2) สังเกตพฤติกรรม
 การทำงานของนักเรียน 2) การสัมภาษณ์ ได้แก่ 2.1) สัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้อง เช่น 2.1.1) ผู้เกี่ยวข้อง

ภายในสถานศึกษา ได้แก่ ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษา ครูประจำวิชา/เพื่อนครู และเพื่อนนักเรียน
 2.1.2) ผู้เกี่ยวข้องภายนอกสถานศึกษา ได้แก่ ผู้ปกครองนักเรียน ญาติใกล้ชิดนักเรียน และ
 เพื่อนบ้าน 2.2) สัมภาษณ์ตัวนักเรียนเอง 3) การเยี่ยมบ้าน ได้แก่ 3.1) เยี่ยมบ้านนักเรียน
 เพื่อพบพ่อแม่/ผู้ปกครองนักเรียน ได้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับสภาพเศรษฐกิจ/สังคม ความสัมพันธ์
 ในครอบครัว ทักษะ/ค่านิยมของคนในครอบครัว 3.2) เยี่ยมบ้านเพื่อพบบุคคลอื่น ๆ ใน
 ครอบครัว 4) ศึกษาข้อมูล ได้แก่ 4.1) ศึกษาข้อมูลจากผลงานของนักเรียน แบ่งออกเป็น
 4.1.1) จากผลงานการเขียน ได้แก่ อัดชีวีประวัติ บันทึกประจำวัน 4.1.2) จากชิ้นงาน ได้แก่
 สมุดทำงาน/แบบฝึกหัด งานฝีมือ/สิ่งประดิษฐ์ โครงการงาน 4.2) ศึกษาข้อมูลจากเอกสารหลักฐาน
 อื่น ๆ ได้แก่ 4.2.1) ระเบียบสะสม 4.2.2) การศึกษาเด็กเป็นรายกรณี 4.2.3) บันทึกสุขภาพจาก
 แพทย์ 4.2.4) บันทึกสรุปการประเมิน จุดแข็ง จุดอ่อน 4.2.5) บันทึกสรุปการสำรวจเบื้องต้น
 เพื่อคัดแยกความพิการ/ความบกพร่อง 4.2.6) บันทึกสรุปการสำรวจความสามารถพิเศษ 10 แนว
 4.2.7) บันทึกสรุปการสำรวจนักเรียนด้วยโอกาส 5) ทดสอบ ได้แก่ 5.1) แบบทดสอบที่
 สถานศึกษาสร้างขึ้น 5.2) แบบทดสอบระดับชาติ และ 5.3) แบบทดสอบมาตรฐาน

นอกจากนี้ วิสวรรณ พลเสน (2547 : 35) กล่าวว่า การรู้จักนักเรียน
 เป็นรายบุคคล หมายความว่า นักเรียนแต่ละคนมีพื้นฐานความเป็นมาของชีวิตไม่เหมือนกัน
 หล่อหลอมให้เกิดพฤติกรรมหลากหลายรูปแบบทั้งด้านบวกและด้านลบ ดังนั้นการรู้ข้อมูล
 นักเรียนเป็นรายบุคคลจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้ครูที่ปรึกษาเข้าใจนักเรียนมากขึ้น สามารถ
 นำข้อมูลมาวิเคราะห์ เพื่อการคัดกรองนักเรียนได้ ดังนั้นการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล
 จึงเป็นการรวบรวมข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับตัวนักเรียนให้ได้มากที่สุดเพื่อประโยชน์ในการให้
 ความช่วยเหลือ มีวิธีการหรือเครื่องมือหลายอย่างอาทิ การสังเกต สัมภาษณ์ การเยี่ยมบ้าน
 ศึกษาข้อมูล ทดสอบ ฯลฯ การเลือกใช้เครื่องมือ ให้พิจารณาตามความเหมาะสมเพื่อที่จะ
 สามารถรู้จักนักเรียนแต่ละคนได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งสรุปได้ดังตารางที่ 8

ตารางที่ 8 ข้อมูลพื้นฐานและรายละเอียดในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

กระบวนการ ดำเนินงาน/ ประเด็นที่พิจารณา	ข้อมูลพื้นฐาน ที่ควรทราบ	วิธีการ	เครื่องมือ/ แหล่งข้อมูล
<p>การรู้จักนักเรียน เป็นรายบุคคล</p> <p>1. ด้านความสามารถ</p> <p>1.1 ด้านการเรียนรู้</p>	<p>1. ผลสัมฤทธิ์ ทางการเรียน ในแต่ละรายวิชา</p> <p>2. ผลการเรียนรู้ ในแต่ละภาคเรียน/ ปีการศึกษาที่ผ่านมา</p> <p>3. ผลการสอบวัด ความรู้มาตรฐาน ระดับชาติ(NT)</p> <p>4. พฤติกรรม การเรียนรู้</p>	<p>1. ศึกษาข้อมูล ผลสัมฤทธิ์ทางการ เรียน ผลการวัดความรู้ มาตรฐานระดับชาติ (NT) ฯลฯ</p> <p>2. สังเกตพฤติกรรม การเรียนรู้ เช่น การมา เรียนอย่างสม่ำเสมอ เวลาเข้าชั้นเรียน</p> <p>3. สัมภาษณ์/สอบถาม ครูประจำวิชา ผู้ปกครองนักเรียน</p>	<p>1. ระเบียบสะสม</p> <p>2. แบบประเมินจุด แข็งและจุดอ่อน</p> <p>3. แบบทดสอบ ทางการเรียน ประเภทต่างๆ ที่สถานศึกษาจัดทำ ขึ้นหรือแบบทดสอบ มาตรฐานอื่นๆ</p> <p>4. แบบสำรวจ พฤติกรรม ทางการเรียน</p>
<p>1.2 ด้านความ สามารถพิเศษ</p>	<p>1. พฤติกรรมที่บ่งชี้ ถึงความสามารถ พิเศษ</p> <p>2. ผลงาน ชิ้นงาน โครงการ</p> <p>3. เอกสารหลักฐาน ร่องรอย แสดงถึง พฤติกรรมที่โดดเด่น</p>	<p>1. สังเกต</p> <p>2. การแสดงออกถึง ความสามารถพิเศษ ความถนัด ความสนใจ การมีบทบาทหน้าที่ พิเศษในสถานศึกษา</p>	<p>1. แบบบันทึก การสัมภาษณ์</p> <p>2. ระเบียบสะสม</p> <p>3. แบบสำรวจ ความสามารถพิเศษ 10 แว</p>

กระบวนการ ดำเนินงาน/ ประเด็นที่พิจารณา	ข้อมูลพื้นฐาน ที่ควรทราบ	วิธีการ	เครื่องมือ/ แหล่งข้อมูล
	4. ความสามารถ พิเศษ 5. การเข้าร่วม กิจกรรมต่างๆ ทั้งใน และนอกโรงเรียน	3. ใช้แบบวัด ความ สามารถพิเศษ 10 แว 4. แบบประเมิน พหุปัญญา	4. แบบประเมิน พฤติกรรมเด็ก อัจฉริยะ 5. แบบประเมิน พหุปัญญา 6. เพิ่มสะสมผลงาน 7. เพิ่มข้อมูลนักเรียน
2. ด้านสุขภาพ 2.1 ด้านร่างกาย	1. ความปกติ ความพิการ หรือ ความบกพร่องทาง ร่างกาย เช่น การได้ ยิน การมองเห็น ความบกพร่องด้าน การพูดและภาษา ออทิสติกหรือพิการ ซ้อน 2. โรคประจำตัว 3. ความสัมพันธ์ ระหว่างส่วนสูงกับ น้ำหนัก 4. ความสะอาด ของร่างกาย	1. สำนวนนักเรียนที่มี ความต้องการพิเศษ 2. ศึกษาระเบียบสะสม 3. ศึกษาข้อมูลจาก แบบบันทึกสุขภาพ 4. การสัมภาษณ์ 5. การสอบถาม 6. การสังเกต 7. วิเคราะห์จุดแข็ง และจุดอ่อน 8. การสอบถาม 9. การสังเกต	1. แบบสำรว นักเรียน ที่มีความต้องการ พิเศษ 2. ระเบียบสะสม 3. แบบบันทึก สุขภาพ 4. แบบบันทึก การสัมภาษณ์ 5. อื่นๆ 6. บันทึกการเยี่ยม บ้าน

กระบวนการดำเนินงาน/ ประเด็นที่พิจารณา	ข้อมูลพื้นฐาน ที่ควรทราบ	วิธีการ	เครื่องมือ/ แหล่งข้อมูล
2.2 จิตใจ- พฤติกรรม	1. สภาพอารมณ์ที่มี ผลต่อการดำเนิน ชีวิตประจำวัน เช่น ความวิตกกังวล หรือซึมเศร้า	1. การประเมิน ความฉลาดทาง อารมณ์ (EQ)	1. แบบประเมิน SDQ, EQ 2. แบบบันทึก การสัมภาษณ์
3. ด้านครอบครัว 3.1 ด้านเศรษฐกิจ 3.2 ด้านการ คุ้มครองสวัสดิภาพ	1. รายได้ ผู้ปกครอง 2. ภาระหนี้สิน 3. ความเพียงพอ ของรายรับรายจ่าย 4. จำนวนเงินที่ นักเรียนได้รับ และใช้จ่าย ในแต่ละวัน 1. ความสามารถ ในการคุ้มครอง นักเรียนได้อย่าง ปลอดภัยเหมาะสม ของสภาพที่อยู่อาศัย 2. ความสัมพันธ์ของ คนในครอบครัว 3. การถูกคุกคาม ล่วงละเมิดทางเพศ	1. ศึกษาจากระเบียน สะสม 2. สัมภาษณ์นักเรียน/ ผู้ปกครอง 3. เยี่ยมบ้าน 4. ศึกษาข้อมูล EIS 1. ศึกษาจากระเบียน สะสม 2. สังเกต 3. สอบถาม 4. เยี่ยมบ้าน 5. สัมภาษณ์เด็กด้วย โอกาส	1. ระเบียบสะสม 2. แบบบันทึก การเยี่ยมบ้าน 3. แบบระบบข้อมูล สารสนเทศ ทางการศึกษา 1. แบบบันทึก การสัมภาษณ์ 2. ระเบียบสะสม 3. แบบบันทึก การสังเกต 4. แบบบันทึก การเยี่ยมบ้าน 5. ระเบียบสะสม 6. แบบ SDQ 7. แบบบันทึก การสังเกตพฤติกรรม นักเรียน

กระบวนการ ดำเนินงาน/ ประเด็นที่พิจารณา	ข้อมูลพื้นฐาน ที่ควรทราบ	วิธีการ	เครื่องมือ/ แหล่งข้อมูล
			8. แบบบันทึก การเยี่ยมบ้าน นักเรียน 9. อื่นๆ 10. แบบสำรวจ ข้อมูลนักเรียน ด้วยโอกาส
4. ด้านสารเสพติด	1. พฤติกรรม ที่แสดงออก 2. พฤติกรรม การเรียนในชั้นเรียน 3. การใช้จ่ายเงิน 4. การคบเพื่อน 5. สุขภาพและ บุคลิกภาพ 6. สถานภาพทาง ครอบครัวและ สิ่งแวดล้อม 7. ผลการตรวจ ปัสสาวะ	1. การสัมภาษณ์ 2. การสอบถาม 3. การสังเกต 4. เยี่ยมบ้าน 5. ตรวจสอบสุขภาพ 6. ตรวจปัสสาวะ	1. แบบบันทึก การสังเกต 2. แบบบันทึก การสัมภาษณ์ 3. แบบสอบถาม 4. บันทึกเยี่ยมบ้าน 5. แบบสรุปผล การตรวจสอบสุขภาพ 6. แบบสรุปผล การตรวจปัสสาวะ
5. ด้านความ ปลอดภัย	1. ข้อมูล การเดินทาง/ การใช้พาหนะ	1. ศึกษาข้อมูล จากระเบียนสะสม	

กระบวนการ ดำเนินงาน/ ประเด็นที่พิจารณา	ข้อมูลพื้นฐาน ที่ควรทราบ	วิธีการ	เครื่องมือ/ แหล่งข้อมูล
	2. การจัด สภาพแวดล้อม ในสถานศึกษา การแต่งกายที่สะอาด	1. จากการประเมิน จุดแข็งจุดอ่อนของ นักเรียน 2. การสัมภาษณ์ นักเรียน/ผู้ปกครอง 3. สังเกตพฤติกรรม นักเรียน 4. การเยี่ยมบ้าน นักเรียน 5. อื่นๆ	
6. พฤติกรรมทางเพศ	1. พฤติกรรมผู้สาว 2. พฤติกรรม เบี่ยงเบนทางเพศ 3. บุคลิกภาพ อยู่ใน กลุ่มที่มีพฤติกรรม เหมือนเพศตรงข้าม 4. สังเกตพฤติกรรม ที่แสดงออก	1. สังเกตพฤติกรรม 2. การสัมภาษณ์ นักเรียน/ผู้เกี่ยวข้อง 3. ตอบแบบสอบถาม ประเภทอื่นๆ 4. การทำแบบทดสอบ บุคลิกภาพ	1. แบบบันทึก การสังเกต 2. แบบบันทึก การสัมภาษณ์ 3. แบบทดสอบ บุคลิกภาพ 4. ข้อมูลต่างๆ จาก เพื่อน ฝ่ายปกครอง

ที่มา : สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2547 : 39)

จากที่กล่าวมาข้างต้นพอสรุปได้ว่า การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล หมายถึง
วิธีการที่ครูที่ปรึกษาจะต้องศึกษานักเรียนในความรับผิดชอบของตนและรู้พื้นฐานของ
เด็กนักเรียน สภาพชีวิต พฤติกรรมที่แสดงออก มีความเข้าใจเด็กอย่างแท้จริงทั้งทางด้าน
ความสามารถของนักเรียน ด้านสุขภาพนักเรียน ด้านจิตใจนักเรียน พฤติกรรมด้านร่างกาย
ด้านครอบครัว ด้านเศรษฐกิจของนักเรียน

2. การคัดกรองนักเรียน

กรมสามัญศึกษา (2544 : 15-18) กล่าวว่า การคัดกรองนักเรียนเป็นการพิจารณาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับตัวนักเรียนเพื่อการจัดกลุ่มนักเรียน แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

1) กลุ่มปกติ คือ นักเรียนที่ได้รับการวิเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ ตามเกณฑ์การคัดกรองของโรงเรียนแล้ว อยู่ในเกณฑ์ของกลุ่มปกติ 2) กลุ่มเสี่ยง/มีปัญหา คือ นักเรียนที่จัดอยู่ในเกณฑ์ของกลุ่มเสี่ยง/มีปัญหามาตามเกณฑ์การคัดกรองของโรงเรียน ซึ่งโรงเรียนต้องให้ความช่วยเหลือป้องกันหรือแก้ไขปัญหามาแต่กรณี การจัดกลุ่มนักเรียนนี้มีประโยชน์ต่อครูที่ปรึกษาในการหาวิธีการเพื่อช่วยเหลือนักเรียนได้อย่างถูกต้อง โดยเฉพาะการแก้ไขปัญหามาให้ตรงกับปัญหาของนักเรียนยิ่งขึ้น และมีความรวดเร็วในการแก้ปัญหา ซึ่งหากครูที่ปรึกษาไม่ได้คัดกรองนักเรียนเพื่อการจัดกลุ่มแล้ว ความชัดเจนในเป้าหมายเพื่อการแก้ไขปัญหามาของนักเรียนจะมีน้อยลง มีผลต่อความรวดเร็วในการช่วยเหลือ ซึ่งบางกรณีจำเป็นต้องแก้ไขโดยเร่งด่วนและสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2547 ข : 44) กล่าวว่า ผลการคัดกรองนักเรียนครูที่ปรึกษาจำเป็นต้องระมัดระวังอย่างยิ่งที่จะไม่ทำให้นักเรียนรู้ได้ว่าตนถูกจัดกลุ่มอยู่ในกลุ่มเสี่ยง/มีปัญหา ซึ่งมีความแตกต่างจากกลุ่มปกติ โดยเฉพาะนักเรียนวัยรุ่นที่มีความไวต่อการรับรู้แม้ว่านักเรียนจะรู้ตัวดีว่า ขณะนี้ตนเองมีพฤติกรรมอย่างไร หรือประสบปัญหาใดก็ตาม และเพื่อเป็นการป้องกันการล้อเลียนในหมู่เพื่อนนักเรียนอีกด้วย ดังนั้นครูที่ปรึกษาต้องเก็บผลการคัดกรองนักเรียนเป็นความลับ นอกจากนี้ครูที่ปรึกษาจะต้องประสานงานกับผู้ปกครองเพื่อช่วยเหลือนักเรียน ซึ่งต้องระมัดระวังในการสื่อสารที่ทำให้ผู้ปกครองเกิดความรูสึกว่าบุตรหลานของตนถูกจัดอยู่ในกลุ่มที่ผิดปกติ แตกต่างจากเพื่อนนักเรียนคนอื่น ๆ ซึ่งอาจมีผลเสียต่อนักเรียนในภายหลังได้ การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการคัดกรองนักเรียนนั้น ให้อยู่ในดุลพินิจของครูที่ปรึกษาและยึดถือเกณฑ์การคัดกรองนักเรียนของโรงเรียนเป็นหลักด้วย ดังนั้นโรงเรียนจึงควรมีการประชุมเพื่อพิจารณาเกณฑ์การจัดกลุ่มนักเรียนร่วมกัน เพื่อให้มีมาตรฐานหรือแนวทางการคัดกรองนักเรียนที่เหมือนกันเป็นที่ยอมรับของครูในโรงเรียนรวมทั้งให้มีการกำหนดเกณฑ์ว่าความรุนแรงหรือความถี่ของพฤติกรรมเท่าใดจึงจัดอยู่ในกลุ่มเสี่ยง/มีปัญหา

การคัดกรองนักเรียนมีจุดมุ่งหมายเพื่อจำแนกกลุ่มนักเรียน เป็นการจำแนกตามข้อมูลนักเรียน โดยยึดเกณฑ์การคัดกรองที่บุคลากรของโรงเรียนร่วมกันกำหนดขึ้น ผลการคัดกรองนักเรียนจะช่วยให้ครูที่ปรึกษาทราบพฤติกรรมและแนวโน้มของพฤติกรรมนักเรียนที่รับผิดชอบ ซึ่งจะช่วยให้ครูที่ปรึกษาสามารถวางแผนจัดกิจกรรมให้เหมาะสมกับ

นักเรียนในแต่ละกลุ่ม ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ครูที่ปรึกษาควรแจ้งผลการคัดกรองนักเรียนให้ผู้ปกครองทราบทุกราย โดยเฉพาะนักเรียนในกลุ่มเสี่ยง/มีปัญหา และต้องแจ้งด้วยวิธีการที่เหมาะสมเพื่อไม่ให้ผู้ปกครองนักเรียนเกิดความรู้สึกว่าบุตรหลานของตนแปลกแยกจากนักเรียนอื่น แต่ควรใช้วิธีชี้แจง เสนอแนะและขอความร่วมมือในการแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นจากการศึกษาของสถาบันต่าง ๆ ได้มีความเห็นถึงลักษณะของนักเรียนกลุ่มเสี่ยงมีลักษณะดังต่อไปนี้ กรมสุขภาพจิต (2544 ค : 4) กล่าวว่า กลุ่มเสี่ยงหมายถึง ลักษณะกลุ่มคนที่มีหลักฐานพอจะเชื่อได้ว่ามีความเสี่ยงต่อการเกิดปัญหามากกว่าบุคคลทั่ว ๆ ไป โดยที่คนกลุ่มนี้ยังไม่มีอาการหรือความผิดปกติแต่ถ้าไม่ได้รับการสร้างภูมิคุ้มกันจะทำให้เกิดปัญหาภายหลังได้ และ กรมสุขภาพจิต (2544 ง : 151) ยังกล่าวเพิ่มเติมว่า นักเรียนกลุ่มเสี่ยงด้านยาเสพติดคือ กลุ่มคนที่ใช้สารเสพติด เช่น บุหรี่ สุรา กัญชา ยาบ้า หรือสารเสพติดอื่น ๆ ส่วนกลุ่มเสี่ยงด้านการมีเพศสัมพันธ์คือ กลุ่มที่มีลักษณะการจับคู่อยู่ด้วยกันอย่างชัดเจน แยกกลุ่มอยู่ด้วยกันสองต่อสองบ่อยครั้ง หนีเรียน ขาดเรียน โดยไม่มีเหตุผล สอดคล้องกับ กรมสามัญศึกษา (2544 : 84) กล่าวว่า นักเรียนกลุ่มเสี่ยงด้านยาเสพติดคือ ใช้สารเสพติดหรือเคยใช้สารเสพติด เช่น กัญชา ยาบ้า หรือสารเสพติดอื่น ๆ ลักษณะกลุ่มเสี่ยงด้านการมีเพศสัมพันธ์คือ มีลักษณะจับคู่อยู่กันอย่างชัดเจน แยกกลุ่มอยู่ด้วยกันสองต่อสองบ่อยครั้ง หนีเรียน ขาดเรียน โดยไม่มีเหตุผล ศูนย์สุขภาพจิตที่ 9 (2546 : 1-2) กล่าวว่า กลุ่มเสี่ยง หมายถึงกลุ่มที่ยังไม่ใช้ยาเสพติด แต่มีปัจจัยเสี่ยง จากสภาพของครอบครัว ชุมชน และสังคมที่อยู่อาศัยมีส่วนที่จะทำให้อาจกลายเป็นกลุ่มเสี่ยง ส่วนจังหวัดแพร่ได้ให้ความหมายของกลุ่มเสี่ยงดังนี้คือกลุ่มเสี่ยง หมายถึง บุคคลที่มีปัจจัยทั้งทางด้านบุคคล ครอบครัว ชุมชน สังคม พร้อมทั้งจะทำให้นักเรียนใช้สารเสพติดบุคคลเหล่านี้ถ้าไม่สร้างภูมิคุ้มกันไว้มีโอกาสที่จะใช้สารเสพติดได้ ซึ่งโรงเรียนราชโบริกานุเคราะห์ (2544 : 84) ได้ให้เกณฑ์การพิจารณานักเรียนกลุ่มเสี่ยงในด้านยาเสพติดดังนี้คือ ใช้หรือเคยใช้สารเสพติด เช่น กัญชา ยาบ้า หรือสารเสพติดอื่น ๆ และพฤติกรรมด้านมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร มีเกณฑ์การพิจารณาดังนี้คือ จับคู่ชัดเจนและแยกกลุ่มอยู่ด้วยกันสองต่อสองบ่อยครั้ง ซึ่งมีผลกระทบต่อผลการเรียนของนักเรียน นอกจากนี้ โรงเรียนวัดดอนตูม (2544 : 84) ได้ให้เกณฑ์การพิจารณานักเรียนกลุ่มเสี่ยงในด้านยาเสพติดดังนี้คือ สูบบุหรี่เป็นประจำ จับกลุ่มเข้าห้องน้ำของ โรงเรียนเป็นเวลานาน ๆ ใช้หรือเคยใช้สารเสพติด เช่น กัญชา ยาบ้า กาว 3 k น้ำมันรถยนต์ หรือสารเสพติดอื่น ๆ ชุมชนที่นักเรียนอาศัยอยู่ใกล้เคียงเป็นแหล่งค้ายาเสพติด บุคคลในครอบครัวมีผู้ใช้ยาเสพติดหรือเป็นผู้ค้ายาเสพติด ลักษณะของผู้ใช้ยาเสพติดจะมีอารมณ์แปรปรวน ร่างกายทรุดโทรม ไม่เข้าสังคม และพฤติกรรมด้านการมีเพศสัมพันธ์

ก่อนวัยอันควรมีเกณฑ์การพิจารณาดังนี้คือ จับคู่กันอย่างชัดเจน แยกกลุ่มอยู่ด้วยกันสองต่อสอง บ่อยครั้ง หนีเรียนเป็นประจำ มีเครื่องใช้ราคาแพง ส่วน โรงเรียนบางแห่ง (2544 : 84) ได้ให้เกณฑ์การพิจารณานักเรียนกลุ่มเสี่ยงด้านยาเสพติดดังนี้คือ ดิคนูห์รี ใช้สารเสพติดหรือเคยใช้ เช่น กัญชา ยาบ้า ดมกาว ทินเนอร์ สารระเหยอื่น ๆ และด้านพฤติกรรมกรรมมีเพศสัมพันธ์ ก่อนวัยอันควรคือจับคู่กันอย่างเห็นได้ชัด แยกกลุ่มอยู่ด้วยกันสองต่อสองบ่อยครั้ง ใช้เครื่องสำอางมากกว่าปกติ ใส่เสื้อผ้าราคาแพง หนีเรียน ขาดเรียนบ่อยครั้ง เทียวเตร่กลางคืน ผลการเรียนตกต่ำ 3) กลุ่มมีปัญหา คือ นักเรียนที่จัดอยู่ในเกณฑ์ของกลุ่มมีปัญหาตามเกณฑ์การคัดกรองของโรงเรียนซึ่งโรงเรียนต้องช่วยเหลือและแก้ปัญหาโดยเร่งด่วน 4) กลุ่มพิเศษ คือ นักเรียนที่มีความสามารถพิเศษมีความเป็นอัจฉริยะแสดงออก ซึ่งความสามารถอันโดดเด่นด้านใดด้านหนึ่งหรือหลายด้านอย่างเป็นที่ประจักษ์เมื่อเทียบกับผู้มีอายุในระดับเดียวกัน สภาพแวดล้อมเดียวกัน ซึ่งโรงเรียนต้องให้การส่งเสริมให้นักเรียนได้พัฒนาความสามารถพิเศษนั้นอย่างเต็มศักยภาพ ดังนั้น การคัดกรองนักเรียนจึงเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล แล้วนำผลมาจำแนก คัดกรองนักเรียน สถานศึกษาควรมีการประชุมครู กำหนดเกณฑ์การคัดกรองเพื่อจัดกลุ่มนักเรียนร่วมกันให้เป็นที่ยอมรับของครู และสอดคล้องกับสภาพความจริง สถานศึกษาจะต้องจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมและพัฒนาเด็กตามศักยภาพของแต่ละบุคคล ซึ่งสรุปได้ดังตารางที่ 9

ตารางที่ 9 แนวดำเนินการในการคัดกรองนักเรียน

กระบวนการดำเนินงาน/ประเด็นที่พิจารณา	ข้อมูลพื้นฐานที่ควรทราบ	วิธีการ	เครื่องมือ/แหล่งข้อมูล
การคัดกรองกลุ่มปกติ กลุ่มเสี่ยง กลุ่มมีปัญหา	ข้อมูลการศึกษา นักเรียนเป็นรายบุคคล	1. แยกนักเรียนตามเกณฑ์การคัดกรองและบันทึกลงในแบบสรุปผลการคัดกรอง 2. จัดทำเอกสารสารสนเทศการคัดกรองนักเรียน	3. เกณฑ์การคัดกรองนักเรียน 4. แบบบันทึกการคัดกรองนักเรียน 5. แบบสรุปผลการคัดกรอง

และผู้ปกครอง การประชุมผู้ปกครองจะทำให้นักเรียนได้รับความเอาใจใส่ดูแลจากผู้ปกครองมากขึ้น ทั้งการส่งเสริมให้นักเรียนมีคุณภาพมีความสามารถมากยิ่งขึ้น หรือร่วมมือกับทางโรงเรียนในการป้องกันหรือแก้ไขปัญหานักเรียนซึ่งสอดคล้องกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2546 ก : 3) ที่กล่าวถึง การส่งเสริมพัฒนานักเรียนว่า เป็นการสนับสนุนให้นักเรียนทุกคนในกลุ่มคัดกรอง ไม่ว่าจะเป็นักเรียนกลุ่มปกติหรือกลุ่มเสี่ยง มีปัญหา กลุ่มความสามารถพิเศษให้มีคุณภาพมากขึ้น ได้พัฒนาเต็มศักยภาพมีความภาคภูมิใจ ในตนเองในด้านต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยป้องกันมิให้นักเรียนที่อยู่ในกลุ่มปกติและกลุ่มพิเศษกลายเป็นนักเรียนกลุ่มเสี่ยง/มีปัญหา และเป็นการช่วยให้นักเรียนกลุ่มเสี่ยง/มีปัญหากลับมาเป็นนักเรียนกลุ่มปกติ และมีคุณภาพตามมาตรฐานที่โรงเรียนหรือชุมชนคาดหวังต่อไป การส่งเสริมพัฒนานักเรียนมีหลายวิธีที่โรงเรียนสามารถพิจารณาคำเนินการได้ แต่มีกิจกรรมหลักสำคัญที่โรงเรียนต้องดำเนินการคือ การจัดกิจกรรมโฮมรูม การจัดประชุมผู้ปกครองชั้นเรียนและการจัดกิจกรรมเสริมสร้างทักษะการดำรงชีวิตหรือกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และโรงเรียนมะค่าวิทยา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครราชสีมา เขต 1 ได้เสนอแนะกิจกรรมในการส่งเสริมพัฒนานักเรียนควรมีกิจกรรมเหล่านี้คือ กิจกรรมโฮมรูม กิจกรรมประชุมผู้ปกครองชั้นเรียน กิจกรรมส่งเสริมคนดีที่ ม.ว. กิจกรรมประชาสัมพันธ์ กิจกรรมพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม กิจกรรมอนุรักษ์วัฒนธรรมและประเพณีไทย กิจกรรมการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ กิจกรรมด้านยาเสพติด กิจกรรมรู้จักัญญ และกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย (โรงเรียนมะค่าวิทยา. 2548 : 3)

ดังนั้น การส่งเสริมนักเรียน เป็นการสนับสนุนให้นักเรียนเกิดความภาคภูมิใจในตนเอง ซึ่งจะช่วยป้องกันมิให้นักเรียนในกลุ่มปกติกลายเป็นนักเรียนกลุ่มเสี่ยงหรือกลุ่มมีปัญหา และเป็นการช่วยให้นักเรียนกลุ่มเสี่ยง/มีปัญหา กลับมามีพฤติกรรมดีขึ้นตามต้องการของสถานศึกษาและชุมชน สิ่งสำคัญที่ครูที่ปรึกษาต้องตระหนักในการจัดกิจกรรมประชุมคือ ต้องมีการเตรียมข้อมูลนักเรียนแต่ละคนให้ชัดเจน และในการสื่อสารกับผู้ปกครองจะต้องระมัดระวังคำพูดที่ก่อให้เกิดความรู้สึกทางลบ การแจ้งข้อบกพร่องของนักเรียนควรเป็นการพูดที่แสดงถึงความเข้าใจในตัวนักเรียน แสดงถึงความห่วงใยใส่ใจของครูที่มีต่อนักเรียนทุกคน และอาศัยกิจกรรมที่จะนำไปให้ผู้ปกครองตระหนักในความรับผิดชอบ และต้องการปรับปรุงหรือแก้ไขในส่วนที่บกพร่องของนักเรียน ในการจัดการประชุมทุกครั้งครูที่ปรึกษาจะต้องบันทึกหลักฐานการประชุมแต่ละครั้งเพื่อเป็นหลักฐาน เป็นข้อมูลสำหรับการดูแลช่วยเหลือนักเรียน และเป็นข้อมูลสำหรับการจัดการประชุมให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้ปกครองในครั้งต่อไป ซึ่งสรุปได้ดังตารางที่ 10

ตารางที่ 10 รายละเอียดในการส่งเสริมนักเรียน

กระบวนการ ดำเนินงาน/ ประเด็นที่พิจารณา	ข้อมูลพื้นฐาน ที่ควรทราบ	วิธีการ	เครื่องมือ/ แหล่งข้อมูล
การส่งเสริมและ พัฒนานักเรียน ครูควรจัดกิจกรรม ส่งเสริมและพัฒนา นักเรียนทุกกลุ่ม	1. ข้อมูลนักเรียน เป็นรายบุคคล 2. ข้อมูลการตัด ครองนักเรียน	1. การจัดกิจกรรม โฮมรูมจัดตามความ ต้องการของนักเรียน และให้นักเรียนและ ให้นักเรียนมีส่วนร่วม ในกิจกรรม meeting 2. การจัดประชุม ผู้ปกครองชั้นเรียน (Classroom meeting) จัดอย่างน้อย ภาคเรียนละ 1 ครั้ง มีการสรุปและบันทึก หลักฐานการประชุม 3. จัดกิจกรรมพัฒนา ผู้เรียน 4. โครงการพิเศษอื่นๆ	1. แบบสำรวจ ความต้องการ ของนักเรียน 2. แบบบันทึกผล การจัดกิจกรรม โฮมรูม 3. แบบประเมินผล การจัดกิจกรรม โฮมรูม 4. แบบสำรวจ ความต้องการ ของนักเรียน 5. แบบบันทึกผล การจัดกิจกรรม โฮมรูม 6. แบบประเมินผล การจัดกิจกรรม โฮมรูม 7. กิจกรรมโฮมรูม ของนักเรียน 8. แบบบันทึกผล การประชุม ผู้ปกครองชั้นเรียน

จากที่กล่าวมาข้างต้นพอสรุปได้ว่า การส่งเสริมนักเรียน หมายถึง การสนับสนุนให้นักเรียนที่อยู่ในความดูแลของครูที่ปรึกษาไม่ว่าจะเป็นนักเรียนกลุ่มปกติ กลุ่มเสี่ยง หรือกลุ่มมีปัญหา ให้มีคุณภาพมากขึ้น มีความภาคภูมิใจตนเองในด้านต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยป้องกันมิให้นักเรียนที่อยู่ในกลุ่มปกติหรือกลุ่มเสี่ยงกลายเป็นนักเรียนกลุ่มมีปัญหาและเป็นการช่วยให้นักเรียนกลุ่มเสี่ยงและกลุ่มปัญหา กลับมาเป็นนักเรียนกลุ่มปกติได้ มีการพัฒนาพฤติกรรมให้ดีขึ้นกว่าเดิมและมีคุณภาพ ตามที่โรงเรียนหรือชุมชนคาดหวังต่อไป

4. การป้องกันและแก้ไขปัญหา

ในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ครูที่ปรึกษาควรให้ความเอาใจใส่กับนักเรียนทุกคนเท่าเทียมกัน แต่สำหรับนักเรียนในกลุ่มเสี่ยง/มีปัญหา จำเป็นต้องได้รับการดูแลเอาใจใส่อย่างใกล้ชิดและหาวิธีการช่วยเหลือทั้งการป้องกันและการแก้ไขปัญหา โดยไม่ปล่อยปละละเลยนักเรียนจนกลายเป็นปัญหาของสังคม การป้องกันและแก้ไขปัญหานักเรียน จึงเป็นภาระงานที่ยิ่งใหญ่และมีคุณค่ามาก และครูที่ปรึกษาต้องจัดทำบันทึกหลักฐานการช่วยเหลือนักเรียนไว้ทุกครั้ง ซึ่ง ประเวศ ตันติพิวัฒนสกุล (2546 : 2) กล่าวว่า การป้องกันและแก้ไขปัญหานั้นต้องอาศัยหลายมุมมองและวิธีการที่หลากหลาย ปัญหาอุปสรรคที่สำคัญในการดำเนินงานคือปัญหาระดับนโยบายและโครงสร้าง รวมถึงการขาดข้อมูล วัฒนธรรมของกลุ่มวัยรุ่น ประสิทธิภาพของวิธีการในการแก้ปัญหาเกี่ยวกับพฤติกรรมของวัยรุ่นคือระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ซึ่งเป็นความร่วมมือระหว่างหน่วยงานของกรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข และกระทรวงศึกษาธิการ สำนักวิจัยเอแบค โพลล์มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ (2548 : 1) กล่าวว่า มาตรการในการป้องกันปัญหาเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนในสังคมปัจจุบัน มีดังนี้คือ 1) ครอบครัวหรือผู้ปกครองต้องให้ความรักและความอบอุ่นแก่ลูกหลานความรักของพ่อแม่ การเลี้ยงดูของพ่อแม่ วินัยของพ่อแม่ และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวของพ่อแม่มีส่วนสร้างบุคลิกภาพและค่านิยม รวมถึงแบบแผนพฤติกรรมในเรื่องเพศให้แก่เด็ก พ่อแม่ผู้ปกครองต้องทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี เยาวชนอยู่ในวัยที่ต้องมีตัวแบบที่ดีเพื่อเขาจะได้เลียนแบบพฤติกรรม เช่น ในเรื่องการวางตัวต่อเพศตรงข้าม ความมั่นคงทางอารมณ์ ความซื่อสัตย์ต่อกัน การให้เกียรติซึ่งกันและกัน ในการใช้ชีวิตคู่ของพ่อแม่ 2) การปลูกฝังค่านิยมเรื่องเพศที่ถูกต้องให้แก่ลูกหลาน พ่อแม่หรือผู้ปกครองปลูกฝังค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณีในเรื่องเพศ เช่น ผู้หญิงให้รักนวลสงวนตัว ผู้ชายให้เกียรติผู้หญิง รู้จักความรับผิดชอบ 3) พ่อแม่ ผู้ปกครองต้องเข้าใจลักษณะธรรมชาติและความต้องการของวัยรุ่น พ่อแม่ ควรมี

การศึกษาพัฒนาการในช่วงวัยต่าง ๆ ของลูกหลาน เช่น พ่อแม่ต้องเข้าใจว่าวัยรุ่นต้องการอิสระ ความเป็นส่วนตัว การตัดสินใจด้วยตนเอง เป็นต้น พ่อแม่จึงต้องทำการศึกษาเพื่อลดช่องว่าง ระหว่างวัยระหว่างพ่อแม่กับลูก 4) ครอบครัวมีการเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย ช่วยให้วัยรุ่น แสดงลักษณะความเป็นตัวของตัวเองมีการปรับตัวทางสังคมที่ดี เด็กและเยาวชนที่มี สัมพันธภาพและปรองดองกับพ่อแม่ของเขาจะมีปัญหาอกบ้านน้อยกว่าวัยรุ่นที่มาจาก ครอบครัวที่มีการเลี้ยงดูแบบเข้มงวด 5) เลือกหรือคัดกรองสื่อต่าง ๆ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ อินเทอร์เน็ต ให้อยู่ในขอบข่ายที่เหมาะสมไม่ล่อแหลมจนเกินไป ถ้าสื่อใด ๆ ที่ออกมาเห็นว่า ไม่สมควร พ่อแม่ควรให้ข้อมูลย้อนกลับ ให้ความรู้ คำอธิบาย ซึ่งให้เห็นคุณและโทษของข้อมูล จากสื่ออื่น ๆ 6) การสนับสนุนการทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ การรู้จักใช้เวลาว่างให้ เป็นประโยชน์ เช่น การอ่านหนังสือ การออกกำลังกาย การเล่นดนตรี เป็นต้น 7) กลุ่มเพื่อน เป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลต่อวัยรุ่นมาก พ่อแม่ ผู้ปกครอง จึงควรทำความรู้จัก สนทนากับ กลุ่มเพื่อนของลูกหลาน และคอยสอนให้เยาวชนเลือกคบเพื่อนที่มีลักษณะเป็นกัลยาณมิตร สอดคล้องกับ กรมสามัญศึกษา (2544 : 24) กล่าวว่า มาตรการในการป้องกันและแก้ไขปัญหา ให้กับนักเรียนที่ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาจำเป็นต้องดำเนินการ มี 2 ประการคือ 1) การให้ การปรึกษาเบื้องต้น เป็นการให้การช่วยเหลือเพื่อผ่อนคลายปัญหาให้ลดน้อยลง ทั้งด้าน ความรู้สึก ความคิด และการปฏิบัติตนของนักเรียน โดยมุ่งหวังให้นักเรียนมีการเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมไปในทางที่ดีงามหรือพึงประสงค์ ทั้งนี้ครูที่ปรึกษาจะต้องสร้างสัมพันธภาพกับ นักเรียนเพื่อให้ นักเรียนเกิดความไว้วางใจกล้าที่จะให้ข้อมูลที่ถูกต้อง เพื่อครูที่ปรึกษาจะได้ ให้คำแนะนำในการแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม 2) การจัดกิจกรรมเพื่อป้องกัน และแก้ไขปัญหา กรมสามัญศึกษา มีแนวทางการจัดกิจกรรม 5 แนวทางที่จำเป็นคือ 2.1) การใช้ กิจกรรมเสริมหลักสูตร 2.2) การใช้กิจกรรมชมรมเสริม 2.3) การใช้กิจกรรมในห้องเรียน 2.4) การใช้กิจกรรมเพื่อนช่วยเพื่อน และ 2.5) การใช้กิจกรรมการสื่อสารกับผู้ปกครอง นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2547 ข : 49-50) กล่าวว่า มาตรการในการป้องกันและแก้ไขปัญหให้กับนักเรียนมีหลายวิธี ได้แก่ การให้ คำปรึกษาเบื้องต้น การจัดกิจกรรมเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา และการติดตามดูแลช่วยเหลือ ครูควรจัดกิจกรรมป้องกันและช่วยเหลือนักเรียนในกลุ่มเสี่ยงและกลุ่มมีปัญหา โดยใช้เครื่องมือ คือ แบบบันทึกการให้คำปรึกษา แบบบันทึกผลการประสานและช่วยเหลือนักเรียน แบบบันทึก การติดตามดูแลช่วยเหลือนักเรียน เป็นต้น การแก้ไขพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักเรียน เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง และจะต้องได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งภายใน

และภายนอกโรงเรียน รวมทั้งผู้ปกครองอย่างใกล้ชิด แนวทางในการแก้ไขพฤติกรรมนักเรียน
 ทำได้หลายรูปแบบ ซึ่งอาจใช้วิธีการลงโทษเพื่อให้นักเรียนตระหนักถึงความผิดที่ได้กระทำไป
 หรืออาจใช้วิธีการเห็นอกเห็นใจประนีประนอม ให้กำลังใจหรือเสริมแรง เพื่อให้เห็นว่า
 พฤติกรรมที่ไม่ดีเหล่านั้นนักเรียนต้องเลิกประพฤติปฏิบัติด้วยความเต็มใจ จึงจะสามารถแก้ไข
 พฤติกรรมนั้นได้อย่างยั่งยืน การพิจารณาเลือกใช้กิจกรรม ครูที่ปรึกษาจะต้องคำนึงถึงความ
 เหมาะสมสอดคล้องกับลักษณะปัญหา บุคลิกลักษณะของนักเรียนแต่ละคน สภาพของชั้นเรียน
 โรงเรียนและชุมชนด้วยและข้อมูลที่ครูที่ปรึกษาหามาได้เป็นอย่างดีคือ การรักษาความลับ
 ของนักเรียน เรื่องราวข้อมูลของนักเรียนที่ให้การช่วยเหลือต้องไม่นำไปเปิดเผยเว้นแต่เพื่อขอ
 ความร่วมมือในการช่วยเหลือนักเรียนจากบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยต้องไม่ระบุชื่อ-สกุลจริงของ
 นักเรียนและการเปิดเผยควรเป็นลักษณะที่เกี่ยวข้องกับนักเรียน กระบวนการป้องกันแก้ไขวิกฤต
 ความรุนแรงให้กับนักเรียนนักศึกษา ควรดำเนินการดังนี้คือ ขั้นตอนที่ 1 สร้างบรรยากาศที่
 อบอุ่น ปลอดภัยด้วยวิถีประชาธิปไตย โดยใช้วิธีการเสริมแรง ใจใส่สำเร็จ ให้รักและเห็น
 คุณค่าในตัวเอง สร้างนิสัยใฝ่อนาคต ลดอคติ ดูแลเอาใจใส่อย่างทั่วถึงและเท่าเทียม ปกป้อง
 สิทธิในการแสดงความคิดเห็น ปรับระบบและขยายเวลาจัดกิจกรรมและบริการในโรงเรียน
 ขจัดจุดต่อแหลมเสี่ยงภัย พัฒนาระบบการแนะแนวและให้คำปรึกษาโดยการมีส่วนร่วมของ
 ทุกส่วนของสังคมให้เข้มแข็ง จริงจัง ขั้นตอนที่ 2 เรียนรู้และเฝ้าระวังสัญญาณเตือนภัย โดยใช้
 วิธีการอบรมพัฒนาส่งเสริมความรู้ความเข้าใจพฤติกรรมที่ส่งสัญญาณเตือนภัย และแนวทาง
 การเฝ้าระวัง ยับยั้งป้องกัน กำหนดแผนงาน ขั้นตอน วิธีปฏิบัติเพื่อจัดการกับสัญญาณเตือนภัย
 ขั้นตอนที่ 3 ดำเนินการยับยั้ง ช่วยเหลือนักเรียนที่ส่งสัญญาณก่อเหตุรุนแรง โดยใช้วิธีประสาน
 ความร่วมมือกับผู้ปกครองและผู้เกี่ยวข้อง วิเคราะห์สถานการณ์แวดล้อมที่กระตุ้นให้เกิดการใช้
 ความรุนแรง จัดโปรแกรมฝึกทักษะลดความขัดแย้งให้นักเรียนกลุ่มเสี่ยง จัดทำแผนแก้ไข
 ปัญหาฉุกเฉิน รมรงค์ให้ผู้ปกครองและบุคคลใกล้ชิดเก็บรักษาอาวุธและสื่อกระตุ้นการใช้
 ความรุนแรงให้อยู่ในที่มิดชิด ขั้นตอนที่ 4 เตรียมการยับยั้งแทรกแซงระหว่างเกิดเหตุวิกฤต
 ความรุนแรง (การชูวางระเบิด การใช้อาวุธ การวางเพลิง การต่อสู้ทะเลาะวิวาท การถ่มน้ำ
 รังแก การล้วงละเมิดทางเพศ) โดยใช้วิธีกำหนดมาตรการ ขั้นตอน การอพยพ เคลื่อนย้าย
 นักเรียน อบรมบุคลากรที่เกี่ยวข้องในการประสานการปฏิบัติรับมือเหตุวิกฤต วางระบบการ
 ติดต่อสื่อสารที่มีประสิทธิภาพทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน จัดระบบรักษาความปลอดภัย
 กรณีฉุกเฉิน ฝึกซ้อมปฏิบัติการรับมือกับเหตุฉุกเฉิน ขั้นตอนที่ 5 การจัดการกับสถานการณ์
 หลังเหตุวิกฤต โดยใช้วิธีร่วมศึกษาทำความเข้าใจปฏิกิริยาของบุคคลเมื่อเผชิญความเครียด

ความกลัว และการสูญเสีย ช่วยเหลือผู้ปกครองให้เข้าใจปฏิกิริยาของบุตรหลานต่อเหตุการณ์รุนแรงและการปลอบขวัญ ช่วยเหลือให้การบำบัดฟื้นฟูสภาพจิตใจนักเรียน ช่วยเหลือผู้เคราะห์ร้ายจากเหตุการณ์รุนแรงและครอบครัว ซึ่งสรุปได้ดังตารางที่ 11

ตารางที่ 11 สาระความรู้และแนวดำเนินการให้การปรึกษาเบื้องต้นสำหรับนักเรียน

กระบวนการดำเนินงาน/ประเด็นที่พิจารณา	ข้อมูลพื้นฐานที่ควรทราบ	วิธีการ	เครื่องมือ/แหล่งข้อมูล
การป้องกันช่วยเหลือและแก้ไข ครูควรจัดกิจกรรม การป้องกันช่วยเหลือและแก้ไขให้กับ กลุ่มเสี่ยงและ กลุ่มมีปัญหา	1. ข้อมูลนักเรียนเป็นรายบุคคล ประวัติส่วนตัว/ ข้อมูลสุขภาพ/ข้อมูล ด้านการเรียน/ข้อมูล ด้านเศรษฐกิจ/ข้อมูล ครอบครัว ฯลฯ 2. ข้อมูลการคัดกรองนักเรียน 3. ข้อมูลจาก ผู้ที่เกี่ยวข้อง	1. ให้คำปรึกษาเบื้องต้น 2. ประสานกับครูและผู้ที่เกี่ยวข้องอื่นๆ เพื่อการจัดกิจกรรม เช่น กิจกรรมในห้องเรียน/กิจกรรม เสริมหลักสูตร/ กิจกรรมซ่อมเสริม/ กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน 3. ติดตามรายงานผล ผู้เกี่ยวข้อง	1. แบบบันทึก การให้คำปรึกษา 2. แบบบันทึกผล การประสานและ ช่วยเหลือนักเรียน 3. แบบบันทึก การดูแลช่วยเหลือ นักเรียน

ที่มา : สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2547 : 49)

ดังนั้น การช่วยเหลือแก้ไขปัญหาของนักเรียน ครูที่ปรึกษาต้องพิจารณาสาเหตุของปัญหาให้ครบถ้วนและหาวิธีการช่วยเหลือให้เหมาะสมกับสาเหตุนั้น ปัญหาที่เหมือนกันของนักเรียนไม่จำเป็นต้องเกิดจากสาเหตุที่เหมือนกัน วิธีการช่วยเหลือที่ประสบความสำเร็จกับนักเรียนคนหนึ่งอาจไม่เหมาะสมกับนักเรียนอีกคนหนึ่งเนื่องจากความแตกต่างของบุคคล ซึ่งการช่วยเหลือแก้ไขปัญหาของนักเรียน โดยเฉพาะการให้คำแนะนำปรึกษาจึงไม่มี

สูตรการช่วยเหลือที่ตายตัว เพียงแต่มีแนวทาง กระบวนการ หรือทักษะการช่วยเหลือ ที่ครูที่ปรึกษาแต่ละคนสามารถเรียนรู้ ฝึกฝนเพื่อนำไปใช้ให้เหมาะสมกับแต่ละปัญหา ในนักเรียนแต่ละคนได้

จากที่กล่าวมาข้างต้นพอสรุปได้ว่า การป้องกันและช่วยเหลือนักเรียน หมายถึง การดูแลนักเรียน ซึ่งครูที่ปรึกษาให้ความเอาใจใส่กับนักเรียนทุกคนเท่าเทียมกัน แต่สำหรับนักเรียนกลุ่มเสี่ยงและกลุ่มมีปัญหา นั้น จำเป็นอย่างมากที่ต้องให้ความดูแลเอาใจใส่ อย่างใกล้ชิดและหาวิธีการช่วยเหลือ ซึ่งหากเป็นกลุ่มเสี่ยงก็ต้องเฝ้าระวังและป้องกันมิให้ กลายเป็นกลุ่มมีปัญหา ส่วนกลุ่มมีปัญหา ก็ต้องหาวิธี การแก้ไขปัญหอย่างเร่งด่วน โดยไม่ ปลดปล่อยละเลยนักเรียนทั้งสองกลุ่มจนกลายเป็นปัญหาของสังคม

5. การส่งต่อนักเรียน

ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาของนักเรียนตามกระบวนการดังกล่าว ข้างต้น อาจมีบางกรณีที่มีปัญหาที่มีความยากต่อการช่วยเหลือ หรือช่วยเหลือแล้วนักเรียนมี พฤติกรรมไม่ดีขึ้นก็ควรดำเนินการส่งต่อไปยังผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านต่อไป เพื่อให้ปัญหา ของนักเรียนได้รับการช่วยเหลืออย่างถูกต้องและรวดเร็วขึ้น หากปล่อยให้เป็นบทบาทหน้าที่ ของครูที่ปรึกษาต่อไป ความยุ่งยากของปัญหาอาจมีมากขึ้น หรือลุกลามกลายเป็นเรื่องใหญ่ ที่ยากแก่การแก้ไข ซึ่ง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสงขลา เขต 2 (2548 : ออนไลน์) กล่าวว่า การส่งต่อนักเรียนจะต้องได้รับความร่วมมือจากผู้ปกครองที่ต้องอาศัยความเข้าใจ เวลา และงบประมาณเพื่อส่งต่อนักเรียนในการแก้ปัญหา กำหนดแนวทางในการส่งต่อนักเรียนไว้ 2 แบบคือ 1) การส่งต่อภายใน ครูที่ปรึกษาส่งต่อไปยังครูที่สามารถให้การช่วยเหลือ นักเรียนได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะปัญหา เช่น ส่งต่อครูแนะแนว ครูพยาบาล ครูประจำวิชาหรือ ฝ่ายปกครอง 2) การส่งต่อภายนอก ครูแนะแนวหรือฝ่ายปกครองเป็นผู้ดำเนินการส่งต่อไปยัง ผู้เชี่ยวชาญภายนอก ซึ่งสอดคล้องกับ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2546 ข : 4) ที่กล่าวว่า ในการส่งต่อนักเรียนเพื่อการช่วยเหลือนั้นครูที่ปรึกษาสามารถดำเนินการได้ ตั้งแต่กระบวนการการรู้จักนักเรียนหรือการคัดกรองก็ได้ ขึ้นอยู่กับกรณีปัญหาของนักเรียน สอดคล้องกับ กรมสามัญศึกษา (2544 : 29) กล่าวว่า การส่งต่อนักเรียนไปพบครูอื่น ๆ เพื่อให้ การช่วยเหลือต่อไปนั้น มีแนวทางในการส่งต่อสำหรับครูที่ปรึกษาดังนี้คือ 1) นักเรียนมี พฤติกรรมคงเดิม ไม่ดีขึ้นหรือแย่ลง แม้ว่าครูที่ปรึกษาจะดำเนินการช่วยเหลือด้วยวิธีการใด ๆ 2) นักเรียนไม่ให้ความร่วมมือในการช่วยเหลือของครูที่ปรึกษา เช่น นัดให้มาพบแล้วไม่มาตาม นัดอยู่เสมอ ให้ทำกิจกรรมก็ไม่ให้ความร่วมมือใด ๆ 3) ปัญหาของนักเรียนเป็นเรื่องเฉพาะด้าน

เช่น เกี่ยวกับความรู้สึกความซับซ้อนของสภาพจิตใจ จำเป็นต้องได้รับการช่วยเหลืออย่างใกล้ชิด และได้รับการบำบัดทางจิตวิทยา ควรพิจารณาส่งต่อให้ผู้มีความรู้ความชำนาญเฉพาะทางดำเนินการให้ความช่วยเหลือต่อไป เช่นเดียวกับ กรมสุขภาพจิต (2544 ข : 38-39) ที่กล่าวว่า ในการส่งต่อนักเรียนนั้น มีแนวทางในการส่งต่อดังนี้คือ 1) ครูที่ปรึกษาประสานงานกับครูที่จะช่วยเหลือนักเรียนต่อเพื่อให้ทราบล่วงหน้า 2) สรุปข้อมูลส่วนตัวของนักเรียนที่เกี่ยวข้องกับการช่วยเหลือ และวิธีการช่วยเหลือที่ผ่านมา รวมทั้งผลที่เกิดขึ้นจากการช่วยเหลือให้ผู้รับช่วงการช่วยเหลือนักเรียนทราบ โดยมีแบบบันทึกการส่งต่อหรือแบบประสานงานขอความร่วมมือจากผู้เกี่ยวข้อง 3) ครูที่ปรึกษาต้องชี้แจงให้นักเรียนเข้าใจถึงความจำเป็นในการส่งต่อ โดยใช้คำพูดที่สร้างสรรค์ ระวังไม่ให้นักเรียนเกิดความรู้สึกผิด กังวล หรือ โกรธ แต่ให้นักเรียนเกิดความรู้สึกที่ดีจากการส่งต่อ และยินดีไปพบกับครูที่จะช่วยเหลือ 4) ครูที่ปรึกษานัดแนะวัน เวลา สถานที่นัดพบกับครูที่ช่วยเหลือนักเรียนและส่งต่อให้เรียบร้อย และ 5) ติดตามผลนักเรียนในการดำเนินการตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียน มีปัญหาบางปัญหาที่ยากต่อการช่วยเหลือหรือช่วยเหลือแล้วนักเรียนยังมีพฤติกรรมไม่ดีขึ้นก็จัดการส่งต่อโดยแบ่งเป็นส่งต่อภายในและส่งต่อภายนอกจากการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องทำให้นักเรียนที่มีพฤติกรรมไม่เหมาะสมลดลงและส่งเสริมให้นักเรียนกลุ่มปกติมีความรู้ความสามารถเพิ่มขึ้น

นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2547 ข : 51-52) กล่าวว่า การส่งต่อนักเรียนในการป้องกันและแก้ไขปัญหานักเรียน โดยครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาตามกระบวนการการป้องกันและช่วยเหลือนักเรียนนั้น ในกรณีที่ปัญหายากต่อการช่วยเหลือหรือช่วยเหลือแล้วนักเรียนมีพฤติกรรมไม่ดีขึ้นก็ควรส่งต่อผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านกรณีที่มีเด็กมีความสามารถพิเศษหรือเด็กอัจฉริยะ เด็กที่มีความต้องการพิเศษ เด็กด้อยโอกาส ก็ควรส่งต่อผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้รับการส่งเสริมพัฒนาและช่วยเหลืออย่างถูกต้องและรวดเร็วขึ้น

ดังนั้น ในการส่งต่อนักเรียนนั้นก็เพื่อเป็นการช่วยเหลือนักเรียนในกรณีที่โรงเรียนไม่สามารถดำเนินการเองได้ จึงต้องมีกระบวนการในการส่งต่อไปยังผู้เชี่ยวชาญภายนอกเพื่อช่วยในการบำบัดรักษาต่อไป ความสำเร็จในการช่วยเหลือนักเรียนเกิดจากความร่วมมือร่วมใจของนักเรียน ครูทุกฝ่าย และการสนับสนุนอย่างดียิ่งจากผู้บริหาร อีกทั้งจากจิตแพทย์ หรือนักจิตวิทยาประจำโรงเรียน เพื่อร่วมกันดูแลช่วยเหลือนักเรียน ก็จะทำให้ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนมีความสมบูรณ์ มีประสิทธิภาพมากขึ้น

จากที่กล่าวมาข้างต้นพอสรุปได้ว่า การส่งต่อนักเรียน หมายถึง กระบวนการส่งนักเรียนที่ต้องการความช่วยเหลือและครูที่ปรึกษาได้แก้ไขปัญหาโดยวิธีต่างๆ แล้วแต่นักเรียนพฤติกรรมไม่ดีขึ้น จึงต้องดำเนินการส่งต่อไปยังผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านต่อไป เพื่อให้ปัญหาของนักเรียนได้รับการช่วยเหลืออย่างถูกต้องและรวดเร็วขึ้น หากปล่อยให้ปัญหาลุกลามกลายเป็นปัญหาใหญ่โตจนยากต่อการแก้ไข การส่งต่อนักเรียน แบ่งเป็น 2 แบบคือ

1. การส่งต่อภายใน หมายถึง การส่งนักเรียนภายในโรงเรียน โดยครูที่ปรึกษาส่งต่อนักเรียนให้กับครูที่มีความสามารถที่จะช่วยเหลือนักเรียนได้ตามลักษณะของปัญหา เช่น ครูแนะแนว ครูพยาบาล ครูประจำวิชาการฝ่ายปกครอง การส่งตัวนักเรียนควรมีการดำเนินการจัดทำข้อมูลของนักเรียนที่ผ่านมา วิธีการแก้ไขปัญหาและวิธีการช่วยเหลือที่ผ่านมา มีการประสานกับครูที่จะช่วยเหลือนักเรียนให้ทราบล่วงหน้าก่อนครูที่ปรึกษาควรชี้แจงให้นักเรียนทราบและเข้าใจเหตุผลในการส่งต่อนักเรียนเกิดความรู้สึกที่ดีต่อการส่งต่อ นัดแนะ วัน เวลา ที่ส่งต่อกับครูที่ให้การช่วยเหลือและพร้อมที่จะรับนักเรียนกลับคืนเมื่อผ่านการช่วยเหลือให้ดีขึ้นแล้ว

2. การส่งต่อภายนอก หมายถึง การช่วยเหลือของครูที่รับนักเรียนส่งต่อภายในมาดูแลช่วยเหลือตามกระบวนการอย่างมีระบบ มีการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องแล้ว การแก้ไขปัญหายังยากต่อการช่วยเหลือ จึงจำเป็นต้องส่งนักเรียนให้ผู้เชี่ยวชาญภายนอก เพื่อดำเนินการช่วยเหลือต่อไป บุคคลที่ควรเป็นผู้ส่งต่อนักเรียน ได้แก่ ครูแนะแนวหรือฝ่ายปกครองและเมื่อนักเรียนได้รับความช่วยเหลือให้กลับคืนสภาพปกติแล้ว โรงเรียนต้องรับนักเรียนให้กลับเข้าเรียนตามเดิม

นอกจากนี้ สังคม แก้วสว่าง (2547 : 4-5) ; วีระ โอบอ้อม (2549 : 34) ปิยะพร ป้อมเกษตร์ (2550 : 9) และ ณปภัศ รุ่งโรจน์ (2553 : 12) กล่าวว่า ไว้คล้ายกันว่า ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนตามกรอบที่กรมสามัญศึกษากรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ และกรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข กำหนดเป็นแนวทางในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ประกอบด้วยกระบวนการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างมีขั้นตอน พร้อมด้วยวิธีการและเครื่องมือการทำงานที่ชัดเจน โดยมีอาจารย์ที่ปรึกษาเป็นบุคลากรหลักในการดำเนินงาน ประกอบด้วยองค์ประกอบ ดังนี้คือ 1) การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล เป็นกระบวนการดำเนินงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในขั้นตอนที่ 2 ของอาจารย์ที่ปรึกษา ซึ่งต้องรู้จักนักเรียนในด้านความสามารถ ด้านสุขภาพ ด้านครอบครัวและด้านอื่น ๆ เป็นรายบุคคล

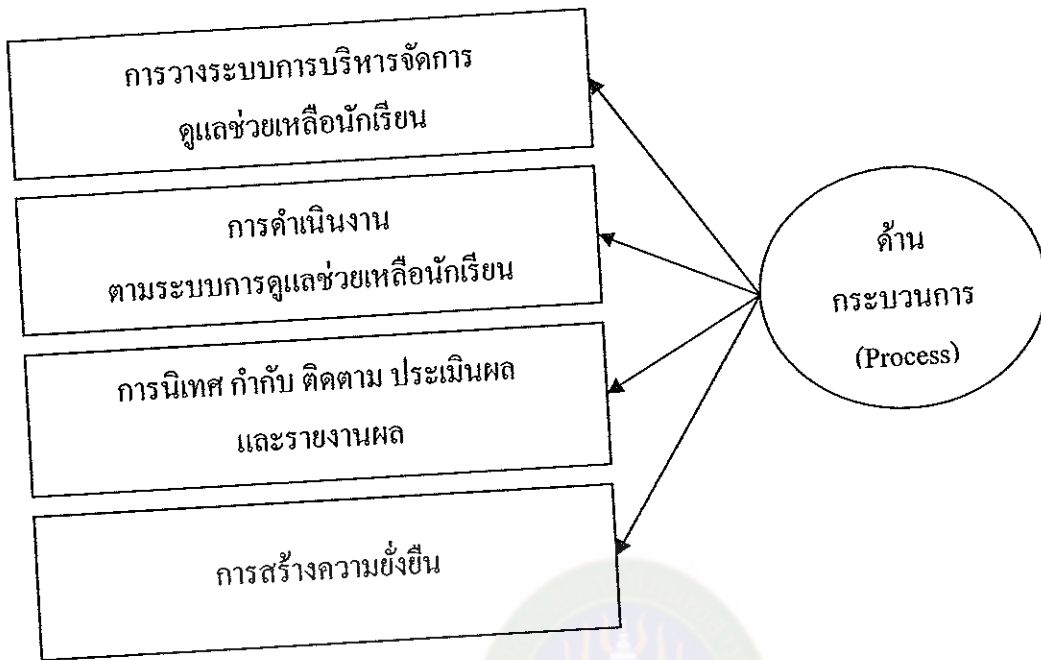
โดยใช้วิธีการและเครื่องมือต่าง ๆ เช่น ระเบียบสะสม แบบประเมินพฤติกรรมเด็ก แบบสัมภาษณ์ การเยี่ยมบ้าน เป็นต้น 2) การแบ่งกลุ่มนักเรียน เป็นกระบวนการดำเนินงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ในขั้นตอนที่ 3 ของอาจารย์ที่ปรึกษา ซึ่งแยกนักเรียนออกเป็น 3 กลุ่มคือ กลุ่มเก่ง กลุ่มปานกลาง และกลุ่มเสี่ยงหรือกลุ่มมีปัญหา โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ตามเกณฑ์ที่การแบ่งกลุ่มนักเรียนของโรงเรียน แล้วสรุปลงในแบบสรุปผลการคัดกรองและช่วยเหลือนักเรียนเป็นรายบุคคลและรายห้อง 3) การจัดกิจกรรมส่งเสริมนักเรียนเป็นกระบวนการดำเนินงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ในขั้นตอนที่ 4 ของอาจารย์ที่ปรึกษา ซึ่งต้องส่งเสริมนักเรียนเป็นรายบุคคล และรายกลุ่มจากการแบ่งกลุ่มนักเรียน โดยการจัดกิจกรรมโฮมรูม จัดประชุมผู้ปกครองชั้นเรียน จัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่เหมาะสม แล้วบันทึกสรุปประเมินการดำเนินกิจกรรม 4) การพัฒนาศักยภาพนักเรียน เป็นกระบวนการดำเนินงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ในขั้นตอนที่ 5 ของอาจารย์ที่ปรึกษา ซึ่งจำเป็นอย่างมากที่จะต้องดำเนินการกับนักเรียนกลุ่มเสี่ยงและมีปัญหา โดยการให้คำปรึกษาเบื้องต้น ประสานงานกับครูและผู้เกี่ยวข้องเพื่อจัดกิจกรรมสำหรับการป้องกันและช่วยเหลือแก้ไขปัญหานักเรียน เช่น กิจกรรมในห้องเรียน กิจกรรมเสริมหลักสูตร กิจกรรมเพื่อนช่วยเพื่อน กิจกรรมซ่อมเสริม กิจกรรมสื่อสารกับผู้ปกครองแล้วบันทึกลงในแบบบันทึกรายงานผลการดูแลช่วยเหลือนักเรียน และ 5) การส่งต่อ เป็นกระบวนการดำเนินงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ในขั้นตอนที่ 6 ของอาจารย์ที่ปรึกษา ซึ่งได้ดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหานักเรียนแล้ว แต่มีปัญหายากต่อการช่วยเหลือ นักเรียนมีพฤติกรรมที่ไม่ดีขึ้น อาจารย์ที่ปรึกษาต้องดำเนินการส่งต่อไปยังผู้เชี่ยวชาญ ได้แก่ ครูแนะแนว ครูพยาบาล ครูประจำวิชา ครูฝ่ายปกครอง เพื่อดำเนินการตามระบบต่อไป

สำหรับ วิชัย เจริญศรี (2546 : 75-79) ; จารุวรรณ รัตนมาลี (2547 : 112-114) และ วิจิต รุ่งศรีทอง (2546 : 237-256) กล่าวไว้คล้ายกันว่า สภาพและปัญหาการบริหารและการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ในโรงเรียนมัธยมศึกษา ประกอบด้วย 7 ด้าน คือ 1) ด้านการบริหารจัดการ 2) ด้านการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล 3) ด้านการคัดกรองนักเรียน 4) ด้านการส่งเสริมนักเรียน 5) ด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหา 6) ด้านการส่งต่อ และ 7) ด้านการติดตามประเมินผล

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวกับความหมายขององค์ประกอบระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน จะเห็นว่า มีแนวคิดที่หลากหลาย สรุปได้ว่า องค์ประกอบหลักด้านกระบวนการ (Process) หมายถึง การดำเนินการที่ทำให้สถานศึกษามีการบริหารจัดการ

ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน เมื่อสังเคราะห์แนวคิดดังกล่าว โดยผู้วิจัยพิจารณาจาก
ความถี่ของจำนวนแหล่งข้อมูลที่กล่าวอ้างถึงที่มีปริมาณตั้งแต่ครั้งหนึ่งของแหล่งข้อมูลขึ้นไป
พบว่า มีองค์ประกอบหลักของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนด้านกระบวนการ (process)
จำนวน 3 ด้าน ประกอบด้วย 1) การวางระบบการบริหารจัดการดูแลช่วยเหลือนักเรียน
2) การดำเนินงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน คือ (1) ด้านการรู้จักนักเรียนเป็น
รายบุคคล (2) ด้านการคัดกรองนักเรียน (3) ด้านการส่งเสริมนักเรียน (4) ด้านการป้องกัน
และแก้ไขปัญหา และ (5) ด้านการส่งต่อ 3) การนิเทศ กำกับ ติดตาม ประเมินผล และรายงาน
ผล และ 4) การสร้างความยั่งยืน ซึ่งผลการสังเคราะห์องค์ประกอบหลักด้านกระบวนการ
(Process) ของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ปรากฏในตารางการสังเคราะห์ แผนภูมิ
โมเดล และตารางองค์ประกอบย่อย นิยามเชิงปฏิบัติการและตัวบ่งชี้ขององค์ประกอบ
ด้านกระบวนการ (Process) ของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ดังนี้

แผนภาพที่ 13 โมเดลองค์ประกอบหลักด้านกระบวนการ (Process)

3.2 นิยามเชิงปฏิบัติการและตัวบ่งชี้ขององค์ประกอบย่อยในองค์ประกอบหลักด้านกระบวนการ (Process) ของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

3.2.1. การวางระบบการบริหารจัดการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2550 : 10) ได้กำหนดมาตรฐานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ด้านกระบวนการ มาตรฐานที่ 2 สถานศึกษามีการจัดระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ตัวบ่งชี้ที่ 1 สถานศึกษามีการวางระบบการบริหารงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ประกอบด้วย 1) มีโครงสร้างการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน 2) มีการคิดสรรและแต่งตั้งคณะกรรมการรับผิดชอบ 3) มีแผนงาน โครงการ ปฏิทินปฏิบัติงานตามแผนที่ชัดเจนและมีคู่มือการปฏิบัติงานของสถานศึกษา และ 4) พัฒนาการดำเนินงานให้สอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษา รวมทั้งสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2546 : 61-63) ได้กำหนดมาตรฐานคุณภาพระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียน โดยกำหนดขอบข่าย การบริหารและการจัดการ มาตรฐานที่ 2.1 มีการบริหารและการจัดการดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างเป็นระบบ มีตัวชี้วัดประกอบด้วย 1) จัดทำแผนการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างชัดเจนและปฏิบัติตามแผนที่กำหนด 2) กำหนดนโยบาย และจัดทำแผนกลยุทธ์ในการป้องกันแก้ไขปัญหาและส่งเสริมศักยภาพนักเรียนโดยรอบด้าน

3) มีกระบวนการในการดำเนินงานและมีการจัดกิจกรรมป้องกันแก้ไขปัญหาและส่งเสริมศักยภาพนักเรียนที่หลากหลาย 4) นิเทศ ติดตาม และประเมินเพื่อทบทวนอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง 5) จัดทำรายงานผลการประเมินเพื่อทบทวนนำผลประเมินไปปรับปรุงและเผยแพร่

ธงชัย สันติวงษ์ (2543 : 21-23) กล่าวถึงลักษณะของงานบริหารจัดการไว้ 3 ด้าน คือ 1) ในด้านที่เป็นผู้นำหรือหัวหน้างาน งานบริหารจัดการ หมายถึง ภาระหน้าที่ของบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่ปฏิบัติตนเป็นผู้นำภายในองค์กร 2) ในด้านของภารกิจหรือสิ่งที่ต้องทำ งานบริหารจัดการ หมายถึง การจัดระเบียบทรัพยากรต่าง ๆ ในองค์กร และการประสานกิจกรรมต่าง ๆ เข้าด้วยกัน 3) ในด้านของความรับผิดชอบ งานบริหารจัดการ หมายถึง การต้องทำให้งานต่าง ๆ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีด้วยการอาศัยบุคคลต่าง ๆ เข้าด้วยกัน

นอกจากนี้ สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (ม.ป.ป. : 4) ได้กำหนดการประเมินคุณภาพระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนระดับสถานศึกษา ตัวชี้วัด มีการวางระบบการบริหารจัดการระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน โดยกำหนดรายการประเมิน ประกอบด้วย 1) จัดโครงสร้างและคณะกรรมการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน 2) จัดระบบสารสนเทศเพื่อเป็นพื้นฐานต่อการพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน 3) กำหนดทิศทางและจัดทำแผนงาน/โครงการและปฏิทินปฏิบัติงานตามแผนที่ชัดเจน 4) สนับสนุนปัจจัยที่เอื้อต่อการดำเนินงาน และ 5) มีเครือข่ายสหวิชาชีพที่เกี่ยวข้อง

ดังนั้น สามารถสรุปนิยามเชิงปฏิบัติการขององค์ประกอบย่อย การวางระบบการบริหารจัดการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ได้ว่า สถานศึกษามีการวางระบบการบริหารจัดการระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ประกอบด้วย มีการจัดโครงสร้างและคณะกรรมการ มีการจัดระบบสารสนเทศ มีการกำหนดทิศทางและจัดทำแผนงาน โครงการ และปฏิทินปฏิบัติงานตามแผนที่ชัดเจน มีการสนับสนุนปัจจัยที่เอื้อต่อการดำเนินงานและการมีเครือข่ายสหวิชาชีพ ซึ่งนิยามดังกล่าวเชื่อมโยงถึงตัวบ่งชี้การวางระบบการบริหารจัดการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ประกอบด้วย 1) จัดโครงสร้างและคณะกรรมการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน 2) จัดระบบสารสนเทศเพื่อเป็นพื้นฐานต่อการพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน 3) กำหนดทิศทางและจัดทำแผนงาน โครงการ และปฏิทินปฏิบัติงานตามแผนที่ชัดเจน 4) สนับสนุนปัจจัยที่เอื้อต่อการดำเนินงาน และ 5) มีเครือข่ายสหวิชาชีพ

3.2.2 การดำเนินงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

Hicks (1972 : 461) Semprevivo (1976 : 1) Kindred (1980 : 6) กล่าวว่า ระบบ คือ การรวมตัวของสิ่งหลายสิ่ง เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยแต่ละสิ่งนั้นมี ความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน หรือขึ้นต่อกันและกัน หรือมีผลกระทบต่อกันและกัน เพื่อให้เกิดผล อย่างใดอย่างหนึ่ง สำหรับ Robbins, Bergman, Stagg, and Coulter (2006 : 54) ให้นิยาม ระบบ คือ สิ่งที่เกี่ยวข้องกันและสัมพันธ์ซึ่งกัน ซึ่งกำหนดวิธีการปฏิบัติให้เป็นเอกภาพ หรือ บรรลุ วัตถุประสงค์ กล่าวโดยสรุป ระบบ หมายถึง องค์ประกอบต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์กันและ ขึ้นต่อกันโดยส่วนประกอบต่าง ๆ ของแต่ละส่วนมีความสัมพันธ์กันและร่วมกันทำงานอย่าง ผสมผสานกัน เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายที่กำหนดไว้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2547 ข : 28) โดยความ ร่วมมือของกรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข ได้จัดทำกระบวนการดำเนินงานตามระบบ การดูแลช่วยเหลือนักเรียน โดยที่ครูประจำชั้น / ครูที่ปรึกษาเป็นบุคลากรหลักในการปฏิบัติงาน มีองค์ประกอบ 5 ประการคือ 1) การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล 2) การคัดกรองนักเรียน 3) การส่งเสริมนักเรียน 4) การป้องกันและแก้ไขปัญหา และ 5) การส่งต่อ

กระบวนการบริหารจัดการการดูแลช่วยเหลือนักเรียนให้เป็นระบบ มียุทธศาสตร์ในการดำเนินงาน ประกอบด้วย (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2546 : 12-13) 1) กำหนดทิศทางและกลยุทธ์ ดังนี้ การวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการ ของนักเรียน ชุมชน สังคม และผู้เกี่ยวข้อง ศึกษา นโยบายมาตรฐานต้นสังกัดและหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้องศึกษาศักยภาพของโรงเรียน และกำหนดแผนกลยุทธ์ของโรงเรียน 2) กำหนด มาตรฐานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนให้สอดคล้องเชื่อมโยงกับระบบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ระบบการแนะแนว ระบบป้องกันสารเสพติด ระบบพัฒนากิจกรรมนักเรียน และระบบ ความปลอดภัยของสิ่งแวดล้อม การคุ้มครองสิทธิเด็ก เยาวชน 3) พิจารณามาตรฐานและตัวชี้วัด โดยผู้เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดการยอมรับ วางมาตรการและแนวปฏิบัติ ดังนี้ ทบทวนระบบการดูแล ช่วยเหลือนักเรียน การคัดกรองและช่วยเหลือผู้เสพหรือติดยาเสพติด แนวทางการวางระบบ ความปลอดภัยทางสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน แนวทางการคุ้มครองสิทธิเด็ก เยาวชน และมาตรการ ช่วยเหลือนักเรียน 4) วางแผนดำเนินการ เช่น กำหนดเป้าหมายและลำดับความสำคัญ กำหนด มาตรฐานการปฏิบัติงาน กำหนดกิจกรรม / โครงการ และมอบหมายหน้าที่การปฏิบัติงาน 5) ดำเนินงานตามแผน ได้แก่ รู้จักนักเรียนรายบุคคล คัดกรองนักเรียน ส่งเสริมพัฒนา ป้องกัน แก้ไข ช่วยเหลือและส่งต่อ 6) นิเทศ กำกับ ติดตาม งานที่ได้รับมอบหมาย เช่น ประสานสัมพันธ์ กับผู้เกี่ยวข้องเสริมสร้างขวัญกำลังใจ และพัฒนาบุคลากร และ 7) ประเมินผลและสรุปเผยแพร่

ประชาสัมพันธ์ เช่น แต่งตั้งกรรมการประเมิน ประเมินตามมาตรฐานและแผนการประเมิน และจัดทำรายงานเพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ นอกจากนี้ในต่างประเทศมีการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ดังนี้

1) ฮองกง (ประเทศจีน) มีกระบวนการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

ประกอบด้วย (1) การให้บริการแนะแนวด้วยความเข้าใจ (2) กระบวนการบริหารงาน โรงเรียนในภาพรวม (3) คุณภาพของบุคลากร (4) ความเชื่อในด้านบวกเกี่ยวกับงานแนะแนวและให้คำปรึกษาภายในโรงเรียน (Yuen, Man-tak. 2012 : 4832-A)

2) ประเทศสหรัฐอเมริกาเหนือมีกระบวนการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

ประกอบด้วย (1) การทำหน้าที่ผู้ปกครองที่บ้าน (2) โรงเรียนติดต่อกับผู้ปกครอง (Al-Tanciji, Sh&Obaid. 2001. 5412-A)

3) ประเทศฟินแลนด์ มีการกล่าวถึงการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

ประกอบด้วย (1) เรื่องเกี่ยวกับงานของครู (2) จริยธรรมเกี่ยวกับงานของนักเรียน (3) สิทธิของชนกลุ่มน้อย (4) ระเบียบทั่วไปในโรงเรียน (Timri, Kirsi. 1995 : 12-C)

4) ประเทศนิวซีแลนด์ มีการดูแลช่วยเหลือนักเรียนประกอบด้วย

(1) การวางแผนและพัฒนาอาชีพ (2) วิธีการตัดสินใจเลือกวิทยาลัยเพื่อศึกษาต่อ (3) การเตรียมตัวเข้าทำงาน (4) การฝึกงาน (5) แนวทางการศึกษาต่อในระดับสูง (6) แนวทางแห่งความสำเร็จ (8) วิธีการที่ทำให้ผู้อื่นเข้าใจและยอมรับ (9) วิธีการเข้าใจและยอมรับตัวเอง (Lehmanowsky, M.B.. 1991 : 1642-A)

5) ประเทศอียิปต์ มีการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ประกอบด้วย

(1) การสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างครูกับนักเรียน (2) การดำเนินการเกี่ยวกับการเรียนรู้อและการศึกษาของผู้ให้การช่วยเหลือ (3) การให้ข้อเสนอแนะ (4) การสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างบ้านกับโรงเรียน (5) การติดต่อประสานงานกับผู้ให้ความรู้ของโรงเรียนและหน่วยงานอื่นๆ (6) การให้ความช่วยเหลือหรือแก้ปัญหาของนักเรียน (MouKarab, Aly Ahmed. 1991 : 21-29)

6) ประเทศโคลัมเบีย มีการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ประกอบด้วย

(1) วิธีการควบคุมนักเรียน (2) การช่วยเหลือนักเรียน (3) การรักษาวินัยนักเรียน (4) การดูแลความประพฤติของนักเรียน (Dennis, Martin Littel. 1981 : 4563 - A)

7) ประเทศสหรัฐอเมริกา มีระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ประกอบด้วย

(1) การวิเคราะห์นักเรียนเป็นรายบุคคล (2) การคัดกรองบุคคล (3) การช่วยเหลือนักเรียนที่มีปัญหาร้ายแรง (Chick, Carral William. 1971 : 3261- A)

ตารางที่ 13 เปรียบเทียบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในประเทศต่าง ๆ

ประเทศ	กระบวนการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน
ไทย	<ol style="list-style-type: none"> 1. การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล 2. การคัดกรองนักเรียน 3. การป้องกันและแก้ไขปัญหา 4. การพัฒนาและส่งเสริมนักเรียน 5. การส่งต่อ
ฮ่องกง (ประเทศจีน)	<ol style="list-style-type: none"> 1. การให้บริการแนะแนวด้วยความเข้าใจ 2. กระบวนการบริหารงานโรงเรียนในภาพรวม 3. คุณภาพของบุคลากร 4. ความเชื่อในด้านบวกเกี่ยวกับงานแนะแนวและให้คำปรึกษาภายในโรงเรียน
สหรัฐอเมริกา	<ol style="list-style-type: none"> 1. การทำหน้าที่ผู้ปกครองที่บ้าน 2. โรงเรียนติดต่อกับผู้ปกครอง
ฟินแลนด์	<ol style="list-style-type: none"> 1. เรื่องเกี่ยวกับงานของครู 2. จริยธรรมเกี่ยวกับงานของนักเรียน 3. สิทธิของชนกลุ่มน้อย 4. ระเบียบทั่วไปในโรงเรียน
นิวซีแลนด์	<ol style="list-style-type: none"> 1. การวางแผนและพัฒนาอาชีพ 2. วิธีการตัดสินใจเลือกวิทยาลัยเพื่อศึกษาต่อ 3. การเตรียมตัวเข้าทำงาน 4. การฝึกงาน 5. แนวทางการศึกษาต่อในระดับสูง 6. แนวทางแห่งความสำเร็จ 8. วิธีการที่ทำให้ผู้อื่นเข้าใจและยอมรับ 9. วิธีการเข้าใจและยอมรับตัวเอง

ประเทศ	องค์ประกอบระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน
อิตาลี	<ol style="list-style-type: none"> 1. การสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างครูกับนักเรียน 2. การดำเนินการเกี่ยวกับการเรียนรู้และการศึกษาของผู้ให้การช่วยเหลือ 3. การให้ข้อเสนอแนะ 4. การสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างบ้านกับโรงเรียน 5. การติดต่อประสานงานกับผู้ให้ความรู้ของโรงเรียนและหน่วยงานอื่นๆ 6. การให้ความช่วยเหลือหรือแก้ปัญหาของนักเรียน
โคลัมเบีย	<ol style="list-style-type: none"> 1. วิธีการควบคุมนักเรียน 2. การช่วยเหลือนักเรียน 3. การรักษาวินัยนักเรียน 4. การดูแลความประพฤติของนักเรียน
สหรัฐอเมริกา	<ol style="list-style-type: none"> 1. การวิเคราะห์นักเรียนเป็นรายบุคคล 2. การคัดกรองบุคคล 3. การช่วยเหลือนักเรียนที่มีปัญหาร้ายแรง

ดังนั้น สามารถสรุปนิยามเชิงปฏิบัติการขององค์ประกอบย่อยการดำเนินงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนได้ว่า สถานศึกษามีการดำเนินงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนครบทั้ง 5 กิจกรรม ประกอบด้วย 1) มีการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล 2) มีการคัดกรองนักเรียน 3) มีการส่งเสริมนักเรียน 4) มีการป้องกันและแก้ไขปัญหา 5) มีการส่งต่อซึ่งนิยามดังกล่าวเชื่อมโยงถึงตัวบ่งชี้การดำเนินงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ประกอบด้วย 1) มีการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล 2) มีการคัดกรองนักเรียน 3) มีการส่งเสริมนักเรียน 4) มีการป้องกันและแก้ไขปัญหา และ 5) มีการส่งต่อ

3.2.3 การนิเทศ กำกับ ติดตาม ประเมินผล และรายงานผล

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2550 : 7) ได้กำหนดมาตรฐานที่สถานศึกษามีการจัดระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน คือต้องมีตัวชี้วัด ดังนี้ มีการนิเทศ กำกับ ติดตาม ประเมิน และรายงานผล และพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

อย่างเป็นระบบ และนำกระบวนการบริหารงานเข้ามาพัฒนางานให้ดำเนินไปได้ โดยมีแผนงาน โครงการ การนิเทศ ติดตาม ประเมินผล และรายงานผล รวมทั้งการนำผลที่ได้มาปรับปรุง พัฒนา ให้มีประสิทธิภาพและการดำเนินงานเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ส่งผลต่อคุณภาพนักเรียน

สำหรับ สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (ม.ป.ป. : 4) ได้กำหนดการ ประเมินคุณภาพระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนระดับสถานศึกษา ตัวชี้วัด การนิเทศ กำกับ ติดตาม ประเมินผล พัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน โดยกำหนดรายการประเมิน ประกอบด้วย 1) มีแผนนิเทศ กำกับ ติดตาม และประเมินผล 2) ดำเนินการนิเทศ กำกับ ติดตาม และประเมินผล 3) รายงานผลการดำเนินงาน 4) นำผลมาปรับปรุงพัฒนา และเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์

นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2546 ก : 61-63) ได้กำหนดกลยุทธ์การเสริมสร้างความเข้มแข็งและผลจากระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน โดยกำหนดให้มีการนิเทศ กำกับ ติดตาม ประเมินผล อย่างเป็นระบบและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งประกอบด้วยประเด็น ดังต่อไปนี้ 1) การกำหนดนโยบาย แผนดำเนินงาน/โครงการ/กิจกรรม ในการดูแลช่วยเหลือนักเรียนบูรณาการในแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษา/แผนกลยุทธ์ และแผน ปฏิบัติการ 2) การวางระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องทั้งใน และนอกสถานศึกษาและมีการกำหนดผู้รับผิดชอบ (ทีมนำ ทีมประสาน ทีมทำ) 3) การประสาน สัมพันธ์ระหว่าง โรงเรียนชุมชน และผู้อำนวยการในสาขาต่าง ๆ เพื่อให้มีการส่งต่อ ร่วมแก้ปัญหาและพัฒนาเด็กนักเรียนในรูปแบบสหวิชาชีพ 4) ความเข้าใจและความตระหนักของ บุคลากรในบทบาทหน้าที่ ตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน 5) ความมุ่งมั่น ในการปฏิบัติตาม บทบาทหน้าที่ของบุคลากรด้วยความเอื้ออาทรและกัลยาณมิตร 6) การปฏิบัติตามแผน/โครงการ /กิจกรรมที่กำหนด โดยมุ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนเป็นองค์รวม 7) การจัดทำข้อมูลนักเรียนเป็น รายบุคคล การจัดทำระบบสารสนเทศที่ครอบคลุมรอบด้านและเป็นปัจจุบัน 8) การคัดกรอง นักเรียน 9) การดำเนินการจัดกิจกรรมป้องกันและแก้ปัญหา ส่งเสริมพัฒนานักเรียนตามกลุ่ม ที่คัดกรอง เช่น เชิญบ้านนักเรียน โฮมรูม กิจกรรมเพื่อนช่วยเพื่อน ค่ายเพศศึกษา ค่ายคุณธรรม ฯลฯ 10) การกำหนดความรับผิดชอบของครูที่ปรึกษาเพื่อดูแลนักเรียนอย่างใกล้ชิด 11) นักเรียน ที่มีปัญหา 12) จำนวนนักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ผ่านเกณฑ์การประเมินตามหลักสูตรทุกวิชา 13) ครูทุ่มเท อุทิศตนเพื่อดูแลช่วยเหลือนักเรียนด้วยความรัก ความเมตตา เป็นกัลยาณมิตร 14) การประเมินเพื่อทบทวน ปรับปรุงระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนให้ก้าวหน้ามากขึ้น บนความร่วมมือของทุกฝ่าย 15) โรงเรียนได้พัฒนาเกณฑ์มาตรฐานจากความสำเร็จที่นำไปสูงขึ้น และ 16) โรงเรียนมุ่งมั่นพัฒนาไปสู่เกณฑ์มาตรฐานที่สูงขึ้น

ดังนั้น สามารถสรุปนิยามเชิงปฏิบัติการขององค์ประกอบย่อย การนิเทศ กำกับ ติดตาม ประเมินผล และรายงานผล ได้ว่า สถานศึกษาต้องมีแผนการนิเทศติดตาม ประเมินผลระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน มีการดำเนินงานตามแผน มีการนำผลมาปรับปรุง พัฒนา และมีการรายงานผลและประชาสัมพันธ์ ซึ่งนิยามดังกล่าวเชื่อมโยงถึงตัวบ่งชี้การนิเทศ กำกับ ติดตาม ประเมินผล และรายงานผล ประกอบด้วย 1) มีแผนการนิเทศติดตาม ประเมินผล ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน 2) มีการดำเนินงานตามแผน 3) มีการนำผลมาปรับปรุงพัฒนา และ 4) มีการรายงานผลและประชาสัมพันธ์

3.2.4 การสร้างความยั่งยืน

ฟิล บาร์เทิล (2556 : ออนไลน์) ได้ให้ความหมายของคำว่า ยั่งยืน หมายถึง หมายถึง ความสามารถที่จะรักษาไว้ (ดำเนินต่อไป) หลังจากยุติการสนับสนุนจากภายนอก สำหรับ พัชรี คงตระกูลเทียน (2556 : ออนไลน์) ได้กล่าวโดยสรุปว่า การดำเนินงานให้ยั่งยืน ต้องใช้ “ใจ” ในการขับเคลื่อนงานอย่างยั่งยืน ปัจจัยสำคัญคือ “คน” การพัฒนาความยั่งยืนองค์กร จึงมุ่งเน้นไปที่การสร้าง “จิตสำนึก” ด้วยเหตุนี้จึงเป็นเรื่องสำคัญที่องค์กรจะต้องดำเนินการทั้งใน การฝึกอบรม (Training) และการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เพื่อเป็นการสร้างจิตสำนึก ให้คนทุกคนมีสายเลือดเดียวกัน มีความรักเป็นพื้นฐาน เริ่มตั้งแต่การรักตัวเอง รักเพื่อนร่วมงาน รักครอบครัว รักบริษัท รักองค์กร และแผ่แผ่ความรักนั้น ไปยังสังคมและประเทศชาติ

นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2547 : 18)

ได้กำหนด Road Map ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ระยะยั่งยืน โดยให้ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานและได้กำหนดผล ความสำเร็จโดยสถานศึกษาเข้าสู่มาตรฐานการประกันคุณภาพระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน อย่างยั่งยืน รวมทั้งมีการดำเนินงานกิจกรรมหลัก ดังต่อไปนี้ 1) ส่งเสริมให้ครูพัฒนานวัตกรรม การดูแลช่วยเหลือนักเรียนเพื่อเข้าสู่มาตรฐานการประกันคุณภาพระบบการดูแลช่วยเหลือ นักเรียน 2) บำรุงขวัญกำลังใจแก่บุคลากร 3) สร้างสายใยเครือข่าย สถานศึกษา ผู้ปกครอง ชุมชน และองค์กรที่เกี่ยวข้อง และ 4) ประเมินผลการดำเนินงานของตนเองเพื่อการพัฒนา

ดังนั้น สามารถสรุปนิยามเชิงปฏิบัติการขององค์ประกอบย่อย การสร้าง ความยั่งยืน ได้ว่า สถานศึกษาต้องมีการดำเนินงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนให้เป็น ส่วนหนึ่งของการบริหารจัดการศึกษาควบคู่ไปกับการจัดการเรียนการสอน ซึ่งนิยามดังกล่าว เชื่อมโยงถึงตัวบ่งชี้ การสร้างความยั่งยืน ประกอบด้วย 1) ส่งเสริมให้ครูพัฒนานวัตกรรม การดูแลช่วยเหลือนักเรียน 2) บำรุงขวัญกำลังใจแก่บุคลากร และ 3) สร้างสายใยเครือข่าย สถานศึกษา ผู้ปกครอง ชุมชน และองค์กรที่เกี่ยวข้อง

ตารางที่ 14 องค์ประกอบย่อย นิยามเชิงปฏิบัติการและตัวบ่งชี้ขององค์ประกอบย่อย
ในองค์ประกอบหลักด้านกระบวนการ (Process) ของระบบการดูแลช่วยเหลือ
นักเรียน

องค์ประกอบย่อย	นิยามเชิงปฏิบัติการ	ตัวบ่งชี้/สาระหลักเพื่อการวัด
1. การวางระบบ การบริหารจัดการ ดูแลช่วยเหลือ นักเรียน	สถานศึกษามีการวางระบบ การบริหารจัดการระบบการดูแล ช่วยเหลือนักเรียน ประกอบด้วย มีการจัด โครงสร้างและ คณะกรรมการ มีการจัดระบบ สารสนเทศ มีการกำหนดทิศทาง และจัดทำแผนงาน โครงการ และ ปฏิทินปฏิบัติงานตามแผนที่ชัดเจน มีการสนับสนุนปัจจัยที่เอื้อต่อ การดำเนินงานและการมีเครือข่าย สหวิชาชีพ	1. จัด โครงสร้างและคณะกรรมการ ดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือ นักเรียน 2. จัดระบบสารสนเทศเพื่อเป็น พื้นฐานต่อการพัฒนาระบบ การดูแลช่วยเหลือนักเรียน 3. กำหนดทิศทางและจัดทำ แผนงาน โครงการ และปฏิทิน ปฏิบัติงานตามแผนที่ชัดเจน 4. สนับสนุนปัจจัยที่เอื้อต่อ การดำเนินงาน 5. มีเครือข่ายสหวิชาชีพ
2. การดำเนินงาน ตามระบบการ ดูแลช่วยเหลือ นักเรียน	สถานศึกษามีการดำเนินงานตาม ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนครบ ทั้ง 5 กิจกรรม ประกอบด้วย มีการ รู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล มีการ คัดกรองนักเรียน มีการส่งเสริม นักเรียน มีการป้องกันและแก้ไข ปัญหา และ มีการส่งต่อ	1. มีการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล 2. มีการคัดกรองนักเรียน 3. มีการส่งเสริมนักเรียน 4. มีการป้องกันและแก้ไขปัญหา 5. มีการส่งต่อ
3. การนิเทศ กำกับติดตาม และประเมินผล	สถานศึกษาต้องมีแผนการนิเทศ ติดตาม ประเมินผลระบบการดูแล ช่วยเหลือนักเรียน มีการดำเนินงาน ตามแผน มีการนำผลมาปรับปรุง	1. มีแผนการนิเทศติดตาม ประเมินผลระบบการดูแลช่วยเหลือ นักเรียน 2. มีการดำเนินงานตามแผน

องค์ประกอบย่อย	นิยามเชิงปฏิบัติการ	ตัวบ่งชี้/สาระหลักเพื่อการวัด
	พัฒนา และมีการรายงานผล และประชาสัมพันธ์	3. มีการนำผลมาปรับปรุงพัฒนา 4. มีการรายงานผลและประชาสัมพันธ์
4. การสร้าง ความยั่งยืน	สถานศึกษาต้องมีการดำเนินงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนให้เป็นส่วนหนึ่งของการบริหารจัดการศึกษาควบคู่ไปกับการจัดการเรียนการสอน	1. ส่งเสริมให้ครูพัฒนานวัตกรรม การดูแลช่วยเหลือนักเรียน 2. บำรุงขวัญกำลังใจแก่นุเคราะห์ 3. สร้างสายใยเครือข่าย สถานศึกษา ผู้ปกครอง ชุมชน และองค์กรที่เกี่ยวข้อง

3.4 การสังเคราะห์องค์ประกอบหลักด้านผลผลิต (Output)

3.4.1 การสังเคราะห์องค์ประกอบย่อยในองค์ประกอบหลักด้านผลผลิต

(Output)

นางพวง ลิ่มสุวรรณ (2545 : 4-5) กล่าวไว้ว่าพัฒนาการทางจิตใจเป็น ขบวนการที่สำคัญยิ่ง ในชีวิตมนุษย์แต่ละคนที่เกิดขึ้นมาควรมีโอกาสได้พัฒนาทั้งร่างกาย และจิตใจให้เต็มศักยภาพที่ได้รับมาตามธรรมชาติ อะไรที่เป็นธรรมชาติเราก็มีความสามารถ เข้าไปแก้ไขได้น้อยมากในขณะนี้ เช่น พันธุกรรมด้านต่าง ๆ ที่ติดตัวมาจากพ่อแม่ทั้งรูปร่าง สีผิว ความฉลาด โรคบางชนิด แต่ส่วนที่เราสามารถได้ก็คือ การเลี้ยงดูจัดสภาพสิ่งแวดล้อม ให้เหมาะสมที่สุดที่เด็กจะพัฒนาไปอย่างเต็มที่เพื่อให้เป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณภาพต่อตนเอง และสังคม ส่วนรวมต่อไปพัฒนาการที่เหมาะสมจะเป็นการป้องกันปัญหาที่จะเกิดตามมา ภายหลังมากมาย เช่น บุคลิกภาพแปรวนแปรต่าง ๆ ที่มีความร้ายแรงไม่แพ้โรคร้าย ๆ ทางกาย ผู้ป่วยทางใจเปรียบเสมือนผู้ป่วยที่มีอาการอัมพาตทางจิตคือ ผู้มีร่างกายสมบูรณ์ทุกอย่าง แต่ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ตามวัยได้กลับเป็นภาระของผู้อื่นฉะนั้นพัฒนาทางจิตใจที่ดีจึงช่วย ให้คน ๆ นั้น เติบโตมาแล้ว มีความปกติสุขต่อไป ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางจิตใจ เมื่อมนุษย์แรกเกิดมีสภาพที่ช่วยตัวเองไม่ได้ ต่างจากสัตว์โลกหลายชนิดอื่น ๆ ที่เกิดมาสามารถ หากินเองได้โดยไม่ต้องพึ่งพ่อแม่สภาพที่ช่วยตัวเองไม่ได้ของเด็กนี้เองทำให้พัฒนาการของ มนุษย์ขึ้นกับปัจจัยสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมจึงจะสามารถทำให้เด็กมีพัฒนาการที่ดีและเหมาะสม

ถึงอย่างไรก็ตามปัจจัยทางชีวภาพก็มีความสำคัญเช่นกัน เนื่องจากพัฒนาการทางจิตใจมีปัจจัยหลายอย่างพอจัดเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ได้ 2 กลุ่มคือ 1) ปัจจัยทางชีวภาพ คือสิ่งที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิด 2) ปัจจัยทางสิ่งแวดล้อม คือ สภาพแวดล้อมรอบตัวเด็กมาปรับตัว เพื่อให้มีชีวิตอยู่รอดและพัฒนาตนเองจนกระทั่งมีลักษณะเฉพาะของตนเอง ดังนั้นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้เด็กมีพัฒนาการทั้งทางร่างกายและจิตใจไปในทิศทางที่พึงประสงค์ ต้องเริ่มจากสิ่งแวดล้อมทางครอบครัว และโรงเรียน ซึ่งสอดคล้องกับ ศรีเรือน แก้วกังวาล (2543 : 1) ที่กล่าวว่า ภาวะที่ตรงกันข้ามกับอารมณ์สับสนแปรปรวน คือ ความฉลาดทางอารมณ์ แนวคิดเรื่องความฉลาดของอารมณ์เป็นแนวคิดสมัยใหม่ได้รับการกล่าวขวัญมากในวงการศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ซึ่งได้มีการศึกษาอิทธิพลของอารมณ์พบว่า “อารมณ์เป็นตัวบ่งชี้สติปัญญาและความสำเร็จในชีวิตของบุคคลยิ่งกว่า IQ” จึงทำให้มีผู้ทำการศึกษาเรื่องความฉลาดทางอารมณ์มากยิ่งขึ้น

จากแนวคิดดังกล่าวสรุปได้ว่า เด็กเป็นวัยที่เริ่มตั้งแต่เกิด มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา จากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีปัจจัยที่มีอิทธิพลทั้งปัจจัยทางชีวภาพ ปัจจัยทางสิ่งแวดล้อม

การให้คำปรึกษาว่า เป็นกระบวนการที่แสดงถึงมนุษยสัมพันธ์ที่ละเอียดอ่อนระหว่างบุคคล โดยผู้ให้คำปรึกษาจะให้ความช่วยเหลือและคำปรึกษาแก่ผู้มารับคำปรึกษา เพื่อให้บุคคลที่มารับคำปรึกษาเข้าใจปัญหาเรื่องราวที่นำมาปรึกษาสามารถใช้พลังปัญญาและความสามารถของตนเอง ในการตัดสินใจตกลงที่จะเลือกจะทำอย่างหนึ่งอย่างใด ในวิถีทางที่เหมาะสมที่เขาปรารถนาในที่สุดบุคคลที่มาขอรับคำปรึกษาจะสามารถป้องกันปัญหา แก้ปัญหาและพัฒนาตนเองได้อย่างเหมาะสม ซึ่ง ทศพร ประเสริฐสุข (2542 : 101 – 105) ได้กล่าวถึงพฤติกรรมที่เป็นปัญหาของเด็กสรุปได้ว่า ปัญหาของเด็กในโรงเรียนมีตั้งแต่ปัญหาเล็กน้อยไปจนถึงปัญหาใหญ่ ๆ เด็กที่มีปัญหาหรือเด็กที่มีปัญหาทางพฤติกรรมเป็นเด็กที่มีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ ได้แก่ พฤติกรรมที่นักเรียนแสดงออกไม่เหมาะสมกับสถานการณ์และไม่เป็นที่ยอมรับของครู เช่น ส่งเสียงดัง ขณะครูสอน ไม่ทำงานที่ครูมอบหมาย บางพฤติกรรมก็อาจอันตรายแก่เพื่อนร่วมชั้นและต่อตัวนักเรียนเอง เช่น การแสดงพฤติกรรมก้าวร้าว ทำลายทรัพย์สินของผู้อื่น ก่อความวุ่นวายจนทำให้กิจกรรมการเรียนการสอนต้องหยุดชะงัก เป็นต้น บางลักษณะอาจเป็นพฤติกรรมทางด้านการถดถอย หลีกหนีจากความจริง เพื่อฝันหรือเชิงซึม เป็นต้น สอดคล้องกับ เพ็ญรัตน์ เพชรภาพ (2542 : 3) กล่าวถึงวัยเด็กว่า เป็นระยะที่สำคัญที่สุดเกี่ยวกับการพัฒนาในด้านร่างกายและจิตใจเป็นช่วงเวลาของการเจริญงอกงามและการเปลี่ยนแปลงในทุก ๆ ด้านคือร่างกาย สติปัญญา อารมณ์และสังคมเป็นช่วงเวลาที่รับสิ่งใหม่ ๆ ทั้งทางด้านประสบการณ์ของความรับผิดชอบ ความสัมพันธ์กับเพื่อนและผู้ใหญ่

ความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว มักจะก่อให้เกิดปัญหาการปรับตัวการเปลี่ยนแปลงจากวัยเด็ก ไปสู่วัยผู้ใหญ่ ในระยะแรกจึงดูเหมือนว่าปัญหาต่าง ๆ เกิดขึ้นพร้อมกันในตัวเด็ก เด็กจึงไม่สามารถปรับตัวให้ทันต่อปัญหาเหล่านั้น และเบญจพร ปัญญาขง (2544 : 14-19) ยังกล่าวถึง การเฝ้าระวังปัญหาสุขภาพจิตเด็กวัยเรียนว่า ปัญหาทางจิตเวชในเด็กพบประมาณ 10 เปอร์เซ็นต์ ของประชากรทั่วไป เด็กบางคนเท่านั้น ที่ต้องการประเมินสภาพจิตและรักษาในคลินิก แต่โดย ส่วนใหญ่พ่อแม่และครูแนะแนวสามารถให้การช่วยเหลือได้โดยให้คำแนะนำ ในระยะเริ่มแรก ก่อนเกิดปัญหารุนแรงหลังจากมีโปรแกรมการเฝ้าระวัง โรคทางจิตเวชที่ดีทำให้พบปัญหา สุขภาพจิตในเด็กจำนวนมากขึ้น การช่วยเหลือจะได้ผลดี ถ้าทีมผู้รักษามีความตั้งใจ ดังนั้น ในการช่วยเหลือให้กำลังใจแก่เด็กและพ่อแม่ เมื่อครูประจำชั้นพบเด็กที่มีปัญหา ควรทำความเข้าใจ และวางแผนร่วมกับพ่อแม่ จากนั้นแนะนำเข้า โปรแกรมเฝ้าระวังปัญหาสุขภาพจิต ควรหลีกเลี่ยงที่จะระบุว่า เด็กมีปัญหาถ้าปัญหานั้นยังไม่รุนแรงและมีอาการช่วงสั้น ๆ ครูและ ครูแนะแนวที่ผ่านการฝึกงานหรือการอบรมทางสุขภาพจิต สามารถให้การช่วยเหลือเบื้องต้นได้ และถ้าหากไม่ได้ผลจึงส่งต่อเพื่อพบจิตแพทย์เด็กต่อไป (ศูนย์การศึกษาเพื่อเด็กด้อยโอกาส คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2545 : 18-22) นอกจากนี้ วีระชัย รอดหลง (2549 : 28) กล่าวว่า เมื่อพบนักเรียนที่มีปัญหาใน โรงเรียนสิ่งแรกที่ควรคำนึงถึงคือ พฤติกรรมทุกชนิดต้องมี สาเหตุ ทางที่ดีแล้วควรหาพฤติกรรมนั้นว่าเกิดมาจากสาเหตุใด โดยวิเคราะห์จากสถานการณ์ ในอดีตและปัจจุบันของเด็กทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และสังคมของเด็กเมื่อทราบสาเหตุแล้ว อาจจะใช้วิธีการแก้ปัญหา โดยการให้คำปรึกษาทางจิตวิทยา การปรับพฤติกรรม ซึ่งมี วัตถุประสงค์เพื่อให้เด็กลดการกระทำที่เป็นปัญหาลดลง ดังนั้นวัยเด็กเป็นวัยเริ่มต้นของชีวิต ถ้าได้รับการเลี้ยงดูในวัยเด็กอย่างดี เขาจะก้าว ไปสู่วัยผู้ใหญ่ด้วยความมั่นคง ถ้าพ่อแม่เลี้ยงดูเขา ไม่ดี เด็กขาดความรักความอบอุ่นความห่วงใยจากพ่อแม่และถ้าสิ่งแวดล้อมไม่ดีด้วยแล้ว โอกาส ที่เด็กจะสร้างปัญหาให้แก่สังคมย่อมมีมาก ซึ่งอาจจะเป็นเพราะเด็กขาดประสบการณ์หรือขาด ความยังคิด ดังนั้นสถาบันต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องจะต้องหันมาให้ความสนใจกับเด็กกันอย่างจริงจัง โดยเฉพาะครอบครัวและสถานศึกษา พ่อแม่ต้องให้ความรัก ความอบอุ่นแก่ลูกปรับปรุงสภาพ ครอบครัวให้น่าอยู่อาศัยสร้างความสัมพันธ์ภายในครอบครัวอย่างมีคุณภาพ ในขณะที่โรงเรียน ก็ต้องมีบทบาทเพิ่มมากขึ้น คือต้องมีส่วนร่วมในการสร้างทักษะทางสังคมและความสามารถในการปรับตัวให้กับเด็ก เพื่อให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพของสังคมและประเทศชาติต่อไป

นอกจากนี้ โอเวน (Owen, 1974 : 6318-6319) ได้ศึกษาถึงผลของการใช้ วิธีการปรับพฤติกรรมกับนักเรียนมัธยมที่ขาดเรียนและที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ ผลการวิจัย พบว่า การปรับพฤติกรรมโดยใช้รางวัลที่เป็นสิ่งของและรางวัลภายใน สามารถลดพฤติกรรม

ที่เป็นปัญหา โดยเด็กเพิ่มวันมาโรงเรียนมากขึ้น และคะแนนเฉลี่ยของเด็กที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำมีผลสัมฤทธิ์สูงขึ้น และจอห์น (John, 1995 : 2169-A) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับวินัยของนักเรียน โดยเน้นการบริหารงานของสถานศึกษา ในส่วนที่เกี่ยวกับความต้องการของนักเรียนระเบียบวินัยของสถานศึกษาการแก้ไขปัญหาวินัยของนักเรียนและการปรับปรุงความประพฤติของนักเรียนพบว่า สถานศึกษาควรจัดกลไกในการบริหารเพื่อให้บุคลากรของสถานศึกษาได้ดูแลปัญหาด้านวินัยของนักเรียนได้อย่างเต็มที่ช่วยให้นักเรียนได้ทราบความตั้งใจจริงที่จะแก้ปัญหของสถานศึกษาไม่ใช่เป็นการจับผิด แต่เป็นการช่วยเหลือสนับสนุนให้นักเรียนได้แก้ไขความประพฤติของตนเองและพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนและคุณภาพของสถานศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับ กรมสุขภาพจิต (2544 : 105-112 ; 2546 : 38) ได้ออกแบบประเมินตามมาตรฐานดังกล่าวให้กับโรงเรียน ซึ่งมีการประเมินอยู่ 3 ด้าน ดังนี้คือ ด้านผลผลิต (Output) มีจำนวน 3 มาตรฐาน 8 ตัวชี้วัด ได้แก่ มาตรฐานที่ 1 มีสุขภาพกาย และสุขภาพจิตที่ดี สามารถปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมได้อย่างเหมาะสม มี 3 ตัวชี้วัดคือ 1) มีน้ำหนักส่วนสูงตามเกณฑ์มาตรฐานเด็กไทย 2) มีความฉลาดทางอารมณ์ (EQ) และ 3) ไม่เสพสิ่งเสพติดและสิ่งมอมเมา รวมทั้งไม่แสวงหาผลประโยชน์โดยมิชอบ มาตรฐานที่ 2 สามารถเรียนรู้ได้เต็มศักยภาพและมีเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้และการทำงาน มี 3 ตัวชี้วัดคือ 1) มีความถนัด ความสามารถ ความสนใจ จุดเด่น จุดด้อยของตนเองพร้อมที่จะปรับปรุงและพัฒนาตนเองอยู่เสมอ 2) นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนผ่านเกณฑ์การประเมินตามหลักสูตรทุกระดับวิชา 3) นักเรียนมีกระบวนการทำงานและได้ผลงานที่มีคุณภาพ มาตรฐานที่ 3 มีความเป็นอยู่ด้านเศรษฐกิจและสังคมที่พอเหมาะกับตนเอง มี 2 ตัวชี้วัด คือ 1) มีความเป็นอยู่อย่างพอเพียงในการศึกษาเล่าเรียน 2) นักเรียนที่ขาดการคุ้มครองจากครอบครัวสามารถหลีกเลี่ยงและป้องกันตนเองให้พ้นภัยได้ และสอดคล้องกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2547 ง : 6-7) ได้จัดทำมาตรฐานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน เพื่อให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องใช้เป็นกรอบในการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน และการประเมินระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนให้เข้มแข็งและมีศักยภาพมากขึ้น สามารถใช้เป็นแนวทางในการส่งเสริม กำกับ ดูแล ตรวจสอบ และประเมินผล เพื่อเป็นการประกันคุณภาพระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ประกอบด้วย 3 มาตรฐาน 12 ตัวชี้วัด แบ่งออกเป็น 3 ด้าน ดังนี้คือ 1) มาตรฐานด้านนักเรียน มี 1 มาตรฐาน 5 ตัวชี้วัด เน้นให้นักเรียนสามารถพัฒนาตนเองได้ตามศักยภาพ และสามารถปรับตัวอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข มาตรฐานที่ 1 นักเรียนสามารถพัฒนาตนเองได้ตามศักยภาพและสามารถปรับตัวอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ตัวชี้วัดที่ 1 รู้จักตนเองและพึ่งตนเองได้ ตัวชี้วัดที่ 2 มีสุขภาพกาย สุขภาพจิต และสุขนิสัยที่ดี ตัวชี้วัดที่ 3

มีทักษะชีวิต สามารถหลีกเลี่ยง ป้องกันภัย อันตราย และพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ ตัวชี้วัดที่ 4 เป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว โรงเรียน ชุมชน และสังคม ตัวชี้วัดที่ 5 มีเจตคติที่ดีและมีทักษะพื้นฐาน ในการประกอบอาชีพ ส่วน โรงเรียนอนุบาลสมเด็จพระวันรัต จังหวัดสุพรรณบุรี (2547 : 23-27) ได้กำหนดคุณลักษณะนักเรียนนักเรียนสามารถเรียนรู้ได้ตามศักยภาพ คือ นักเรียนมีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อม ได้อย่างเหมาะสม และนักเรียนมีความเป็นอยู่ด้านเศรษฐกิจและการดำเนินชีวิตที่เหมาะสม

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวกับคุณภาพนักเรียนเกี่ยวกับระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน สรุปได้ว่า องค์ประกอบด้านผลผลิต (Output) หมายถึง คุณภาพนักเรียนที่สามารถพัฒนาตนเองได้ตามศักยภาพ และสามารถปรับตัวอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

เมื่อสังเคราะห์แนวคิดดังกล่าวข้างต้นผู้วิจัยพิจารณาจากความถี่ของจำนวนแหล่งข้อมูลที่กล่าวอ้างถึงที่มีปริมาณตั้งแต่ครั้งหนึ่งของแหล่งข้อมูลขึ้นไป พบว่า องค์ประกอบด้านผลผลิต (Output) ของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน มีจำนวน 6 ด้าน ประกอบด้วย

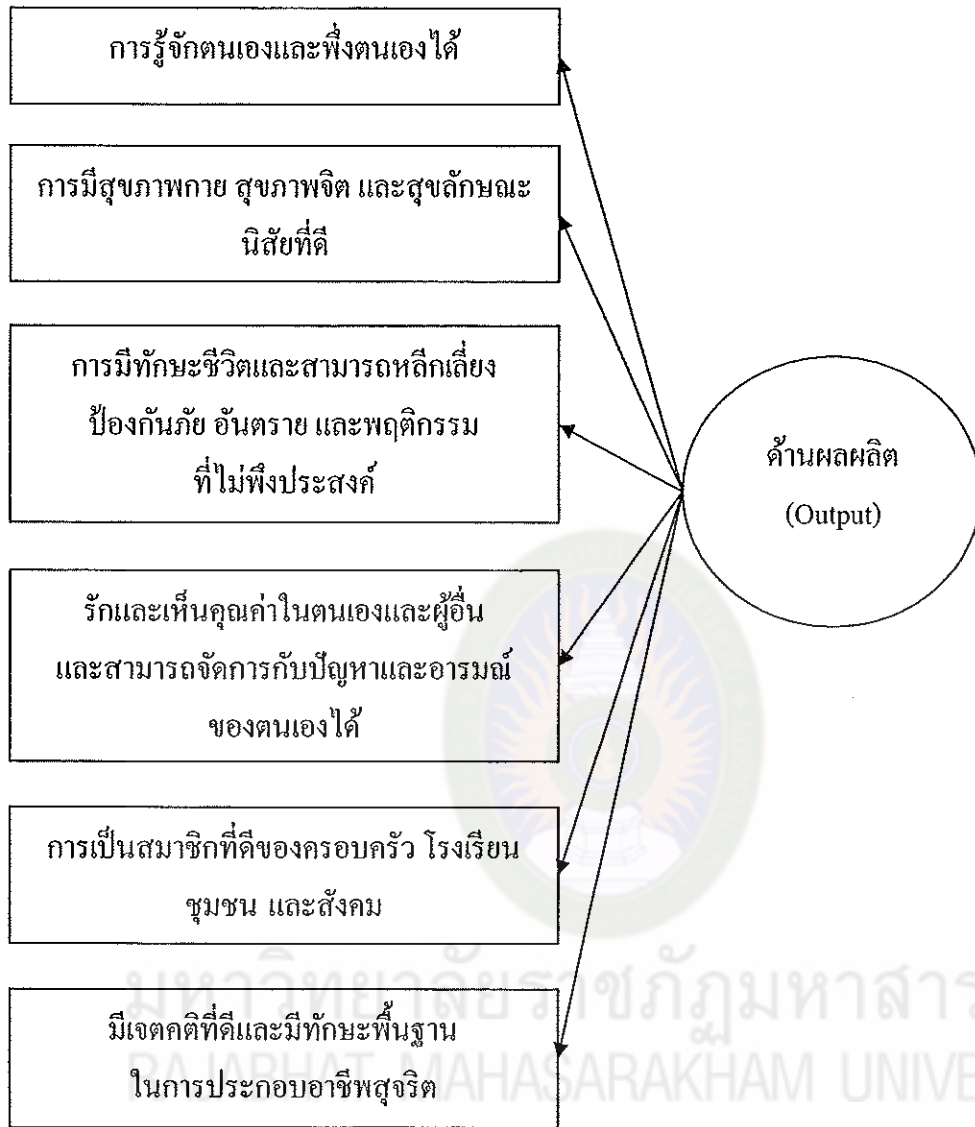
- 1) การรู้จักตนเองและพึ่งตนเองได้
- 2) การมีสุขภาพกาย สุขภาพจิต และสุขลักษณะนิสัยที่ดี
- 3) การมีทักษะชีวิตและสามารถหลีกเลี่ยง ป้องกันภัย อันตราย และพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์
- 4) รักและเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น และสามารถจัดการกับปัญหาและอารมณ์ของตนเองได้
- 5) การเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน และสังคม และ
- 6) มีเจตคติที่ดีและมีทักษะพื้นฐาน

ในการประกอบอาชีพสุจริต ซึ่งผลการสังเคราะห์องค์ประกอบหลักด้านผลผลิต (Output) ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ปรากฏในตารางการสังเคราะห์ แผนภูมิโมเดล และตารางองค์ประกอบย่อย นิยามเชิงปฏิบัติการและตัวบ่งชี้ขององค์ประกอบด้านผลผลิต (Output) ของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนดังนี้

ตารางที่ 15 บรรทัดและห้องประกอบหลักสูตรผลิต (Output)

ผลผลิต	แหล่งข้อมูล														
	โทวิน (Owen, 1974 : 6318-6319)	จอห์น (John, 1995 : 2169-A)	พิญรัตน์ เพชรภาพ (2542 : 3)	เทพพร ประเสริฐสุข (2542 : 101 - 105)	ศรีเรือน แก้วกังวาล (2543 : 1)	บุญพร บุญญาข (2544 : 14-19)	นางสง่า ลิมสุวรัตน์ (2545 : 4-5)	ศูนย์การศึกษาเพื่อเด็กด้อยโอกาส คณะศึกษาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2545 : 18-22)	กรมสุขภาพจิต (2544 : 105-112)	กรมสุขภาพจิต (2546 : 38)	สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2547 ง : 6-7)	โรงเรียนอนุบาลนครราชสีมาจังหวัดบุรีรัมย์ (2547 : 23-27)	6 ความถี่		
บ่งชี้ประกอบของ	✓	✓			✓			✓	✓	✓	✓	✓	6		
ผู้รับใช้ของตนเองและพึ่งตนเองได้	✓	✓		✓		✓		✓	✓	✓	✓	✓	01		
การมีทักษะชีวิตและสามารถหลีกเลี่ยง ป้องกันภัยอันตราย และพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์	✓	✓	✓					✓	✓	✓	✓	✓	7		
สามารถปรับตัวเข้ากับตนเองและผู้อื่น และสามารถจัดการกับปัญหาและอารมณ์ของตนเองได้	✓	✓						✓	✓	✓	✓	✓	8		
การเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว โรงเรียน ชุมชน และสังคม									✓	✓	✓	✓	9		
มีเจตคติที่ดีและมีทักษะพื้นฐานในการประกอบอาชีพ	✓	✓						✓	✓	✓	✓	✓	6		

ครูจิต

แผนภาพที่ 14 โมเดลองค์ประกอบหลักด้านผลผลิต (Output)

3.4.2 นิยามเชิงปฏิบัติการและตัวบ่งชี้ขององค์ประกอบย่อยในองค์ประกอบ

หลักด้านผลผลิต (Output) ของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

1) การรู้จักตนเองและพึ่งตนเองได้

จิรวุฒิ ส่วนกลิ่นหอม (2555 : ออนไลน์) กล่าวว่า การรู้จักตน (อัตตัญญา) หมายถึง การพิจารณาเข้าใจตนเอง ได้แก่ การรู้จักฐานะที่ตนเองเป็นอยู่ การประพฤติตนให้เหมาะสมกับฐานะของตน การปฏิบัติหน้าที่ที่เหมาะสมกับตำแหน่งของตน ไม่ก้าวก่ายสิทธิและหน้าที่ของผู้อื่น

ส่วนสำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2555 : ออนไลน์) ได้

กำหนดคุณลักษณะเด็กไทยในประชาคมอาเซียน 3 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านความรู้ มีความรู้เกี่ยวกับประเทศอาเซียนในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม มีความรู้เกี่ยวกับอาเซียนในเรื่องจุดกำเนิด กฎบัตรอาเซียน ประชาคมอาเซียน และความสัมพันธ์กับภายนอกอาเซียน 2) ด้านทักษะ/กระบวนการ ทักษะพื้นฐาน ประกอบด้วย สื่อสารได้อย่างน้อย 2 ภาษา (ภาษาอังกฤษ และภาษาประเทศเพื่อนบ้านอีกอย่างน้อย 1 ภาษา) มีทักษะในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างสร้างสรรค์ มีความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างสันติวิธี มีความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น ทักษะพลเมือง/ความรับผิดชอบต่อสังคม ประกอบด้วย เคารพและยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม มีภาวะผู้นำ เป็นปัญหาสังคมและลงมือทำเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง ทักษะการเรียนรู้และพัฒนาคน ประกอบด้วย เห็นคุณค่าความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ห้อย่างมีเหตุผล มีวิธีคิดที่ถูกต้อง มีความสามารถในการจัดการ และควบคุมตนเอง 3) ด้านเจตคติ ประกอบด้วย มีความภูมิใจในความเป็นไทย / ความเป็นอาเซียน ร่วมกันรับผิดชอบต่อประชาคมอาเซียน มีความตระหนักในความเป็นอาเซียน มีวิถีชีวิตประชาธิปไตย ยึดมั่นในหลักธรรมาภิบาล สันติวิธี/สันติธรรม ยอมรับความแตกต่างในการนับถือศาสนา และดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ส่วนคำว่า พึ่งตนเอง ปรากฏอยู่ในความหมายของคำว่า เศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งหมายถึง เศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเองได้ ให้มีความพอเพียงกับตนเอง (Self-Sufficiency) อยู่ได้โดยไม่เดือดร้อน โดยต้องสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน คือตั้งตัวให้ความพอกินพอใช้ไม่ไข่มุ่งหวังแต่จะทุ่มสร้างความสำเร็จ ยกเศรษฐกิจให้รวดเร็ว แต่เพียงอย่างเดียว เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเองย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้า และฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นไปตามลำดับต่อไปได้ (สำนักงาน กปร.,

2550 : 13-14) นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงหลักการพึ่งตนเองว่า หันกลับมายึดเส้นทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) ในการดำรงชีวิตให้สามารถพึ่งตนเองได้ โดยใช้หลักการพึ่งตนเอง ด้านจิตใจ คือ ทำตนให้เป็นที่พึ่งของตนเอง มีจิตใจที่เข้มแข็ง มีจิตสำนึกที่ดี สร้างสรรค์ให้ตนเองและชาติ โดยรวม มีจิตใจเอื้ออาทร ประณีประนอม ซื่อสัตย์สุจริต เป็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2551 : 52) ได้ให้ความหมายของทักษะชีวิต หมายถึง ความสามารถในการทำสิ่งต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง สามารถพึ่งพาตนเองได้ และทำสิ่งต่าง ๆ ให้เป็นจริงขึ้นมาได้ด้วยตนเอง มีคุณสมบัติความเป็นมนุษย์อย่างสมบูรณ์ สามารถใช้ชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีคุณค่า ไม่ว่ากาลเวลาและสิ่งแวดล้อมจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรก็ตาม ซึ่งบุคคลจำเป็นต้องมีทักษะชีวิตการรู้จักตนเองและเข้าใจตนเอง ดังต่อไปนี้

- 1) การรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเอง
- 2) การเข้าใจความต้องการและความรู้สึกของตนเอง
- 3) การเข้าใจศักยภาพจุดดีจุดด้อยของตนเอง
- 4) การรู้จักเลือกสิ่งต่างๆ ที่เหมาะสมกับตน
- 5) การรู้จักใช้ความสามารถของตนเองให้เป็นประโยชน์ รู้จักปลุกใจตนเอง
- 6) ความภาคภูมิใจในตนเอง และ
- 7) การมีสติ รู้ตัว และควบคุมตนเองได้

นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2546 ก : 126) ได้กล่าวถึงมาตรฐานคุณภาพการแนะแนว ด้านผู้เรียน โดยในมาตรฐานที่ 1 ผู้เรียนรู้จักตนเอง รักและเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น และสามารถพึ่งตนเองได้ ได้กำหนดตัวบ่งชี้ ประกอบด้วย

- 1) รู้ความสนใจ ความถนัด และความสามารถของตนเอง
- 2) รักและเห็นคุณค่า ภูมิใจในตนเอง และผู้อื่น และ
- 3) สามารถตัดสินใจและแก้ไขปัญหาของตนเองได้

ดังนั้น สามารถสรุปนิยามเชิงปฏิบัติการขององค์ประกอบย่อย การรู้จักตนเองและพึ่งตนเองได้ ได้ว่าคุณลักษณะและพฤติกรรมของนักเรียนเป็นผู้รู้ความถนัด ความสามารถ ความสนใจ รู้จุดเด่น จุดด้อยของตนเอง กล้าแสดงออก อย่างเหมาะสม และสร้างสรรค์ มีความตระหนักในความเป็นอาเซียน และดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สามารถวิเคราะห์ ตัดสินใจและแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง ซึ่งนิยามดังกล่าวเชื่อมโยงถึงตัวบ่งชี้การรู้จักตนเองและพึ่งตนเองได้ ประกอบด้วย

- 1) รู้ความถนัด ความสามารถ ความสนใจ
- 2) รู้จุดเด่น จุดด้อยของตนเอง
- 3) กล้าแสดงออก อย่างเหมาะสม และสร้างสรรค์
- 4) มีความตระหนักในความเป็นอาเซียน
- 5) ดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
- 6) สามารถวิเคราะห์ ตัดสินใจและแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง

2) การมีสุขภาพกาย สุขภาพจิต และสุขลักษณะนิสัยที่ดี

คำสร พราหมณ์โสภี (2555 : ออนไลน์) ได้ให้ความหมายของคำว่า สุขภาพกาย และสุขภาพจิตไว้ดังนี้ สุขภาพกาย หมายถึง สภาพของร่างกายที่มีความสมบูรณ์ แข็งแรง เจริญเติบโตอย่างปกติ ระบบต่างๆของร่างกายสามารถทำงานได้เป็นปกติและมีประสิทธิภาพ ร่างกายมีความต้านทานโรคได้ดี ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บและความทุพพลภาพ สุขภาพจิต หมายถึง สภาพของจิตใจที่มีความสดชื่น แจ่มใส สามารถควบคุมอารมณ์ให้มั่นคง เป็นปกติ สามารถปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสิ่งแวดล้อมต่างๆได้ดี สามารถเผชิญกับปัญหาต่างๆได้เป็นอย่างดี และปราศจากความขัดแย้งหรือความสับสนภายในจิตใจ ส่วนคำว่า สุขลักษณะนิสัยที่ดี หมายถึง 1) ลักษณะนิสัยคือท่าทีส่วนลึกของแต่ละคนที่จะทำสิ่งที่ถูกต้องตามมาตรฐาน ศีลธรรมที่ดีที่สุดของคนๆนั้นเท่าที่เขามีอยู่ใน การแสดงออกต่อทุก ๆ สถานการณ์รอบตัวเขา 2) ลักษณะนิสัยประกอบขึ้นด้วยคุณสมบัติ ลักษณะส่วนตัวที่ฝังแน่นในตัวบุคคล นั้นๆที่บ่งบอกถึงการสนองตอบต่อสถานการณ์รอบข้าง ไม่ว่าจะสถานการณ์นั้นจะยาก ง่ายเพียงไรก็ตาม 3) ลักษณะนิสัยคือการสนองตอบอันฉลาดต่อสถานการณ์ที่กดดันอันยากลำบาก ว่าเราจะทำอย่างไรแม้ว่าไม่มีใครเห็นเราก็ดำเนินการกระทำ อันนั้นจะบ่งบอกถึงนิสัยที่ดีหรือไม่ของเรา (องค์การพระคริสตศเพื่อชาวไทย. 2555 : ออนไลน์)

สำหรับ ชีระ รุญเจริญ (2550 : 97) ได้กล่าวถึงมาตรฐานการศึกษา เพื่อประเมินภายนอก และตัวบ่งชี้ เพื่อการประเมินคุณภาพภายนอกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน รอบที่ 2 (พ.ศ. 2549-2553) มาตรฐานที่ 2 ผู้เรียนมีสุขนิสัย สุขภาพกาย และสุขภาพจิตที่ดี มี 5 ตัวบ่งชี้ คือ 1) ผู้เรียนรู้จักดูแลสุขภาพ สุขนิสัย และออกกำลังกายสม่ำเสมอ 2) ผู้เรียนมีน้ำหนักส่วนสูง และมีสมรรถภาพทางกายตามเกณฑ์ 3) ผู้เรียนไม่เสพหรือแสวงหาผลประโยชน์จากสิ่งเสพติด และสิ่งมอมเมา หลีกเลี่ยงสภาวะที่เสี่ยงต่อความรุนแรง โรคภัย อุบัติเหตุ และปัญหาทางเพศ 4) ผู้เรียนมีความมั่นใจ กล้าแสดงออกอย่างเหมาะสม และให้เกียรติผู้อื่น 7) ผู้เรียนร่าเริงแจ่มใส มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อเพื่อน ครูและผู้อื่น และชอบมาโรงเรียน

ส่วน สำนักทดสอบทางการศึกษา (2551 : 22) ได้กำหนดรายการ ประเมินนักเรียนเพื่อรับรางวัลพระราชทาน ด้านคุณลักษณะพื้นฐาน หัวข้อที่ 3 สุขภาพอนามัย หัวข้อย่อย 3.1 มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง สมบูรณ์ตามวัย และมีบุคลิกภาพที่ดี หมายถึง มีร่างกายที่สะอาดและแข็งแรง แต่งกายสะอาด กิริยามารยาทสุภาพอ่อนน้อม มีบุคลิกอ่อนโยน ท่าทางคล่องแคล่ว เหมาะสมกับวัย หัวข้อย่อย 3.2 มีสุขภาพจิตที่ดี หมายถึง การที่นักเรียนแสดงออกถึงความร่าเริงแจ่มใส มองโลกในแง่ดี มั่นใจในตนเอง มีความมั่นคงทางอารมณ์และแสดงออกได้เหมาะสมกับวัย

นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2546 ก : 50) ได้กำหนดมาตรฐานคุณภาพระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียน ขอบข่าย คุณลักษณะของนักเรียน มาตรฐานที่ 1.1 มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อมได้อย่างเหมาะสม และได้กำหนดตัวชี้วัด ประกอบด้วย 1) มีน้ำหนักส่วนสูงตามเกณฑ์มาตรฐาน 2) มีความฉลาดทางอารมณ์ (EQ) และ 3) ไม่เสพสิ่งเสพติดและสิ่งมอมเมา รวมทั้งไม่แสวงหาผลประโยชน์โดยมิชอบ

ดังนั้น สามารถสรุปนิยามเชิงปฏิบัติการขององค์ประกอบย่อย การมีสุขภาพกาย สุขภาพจิต และสุขลักษณะนิสัยที่ดี ได้ว่าคุณลักษณะและพฤติกรรมของนักเรียน เป็นผู้ที่มือน้ำหนัก/ส่วนสูงตามเกณฑ์มาตรฐาน (กรมอนามัย) รู้จักดูแลสุขภาพอนามัยของตนเอง มีมนุษยสัมพันธ์สามารถปรับตัวได้ เป็นแบบอย่างที่ดี และให้คำแนะนำแก่ผู้อื่นได้ ซึ่งนิยามดังกล่าวเชื่อมโยงถึงตัวบ่งชี้การมีสุขภาพกาย สุขภาพจิต และสุขลักษณะนิสัยที่ดี ประกอบด้วย

- 1) มีน้ำหนัก/ส่วนสูงตามเกณฑ์มาตรฐาน (กรมอนามัย) 2) รู้จักดูแลสุขภาพอนามัยของตนเอง
- 3) มีมนุษยสัมพันธ์ สามารถปรับตัวได้ เป็นแบบอย่างที่ดี และให้คำแนะนำแก่ผู้อื่นได้

3) การมีทักษะชีวิตและสามารถหลีกเลี่ยง ป้องกันภัยอันตรายและพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ได้กำหนดทักษะ เป็นสมรรถนะสำคัญ ที่ผู้เรียนพึงได้รับการพัฒนา ทั้งด้านความรู้ ความรู้สึกรู้คิดให้รู้จักสร้างสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล รู้จักจัดการกับปัญหาและความขัดแย้งต่างๆ ได้อย่างเหมาะสมปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม รู้จักหลีกเลี่ยงพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ ที่ส่งผลต่อตนเองและผู้อื่น ป้องกันตนเองในภาวะคับขัน และจัดการกับชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพสอดคล้องกับวัฒนธรรมและสังคม ดังนั้น เพื่อให้ครูและผู้เกี่ยวข้องมีแนวทางในการเสริมสร้างทักษะชีวิตให้แก่นักเรียนที่สอดคล้องกับหลักสูตรและองค์ประกอบทักษะชีวิตที่องค์การอนามัยโลกกำหนด จึงกำหนดความหมายของทักษะชีวิต หมายถึงความสามารถของบุคคลที่จะจัดการกับปัญหาต่าง ๆ รอบตัวในสภาพสังคมปัจจุบันและเตรียมพร้อมสำหรับการปรับตัวในอนาคต องค์ประกอบของทักษะชีวิต มี 4 องค์ประกอบ ดังนี้ 1) การตระหนักรู้และเห็นคุณค่าของตนเองและผู้อื่น 2) การคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจ และแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ 3) การจัดการกับอารมณ์และความเครียด และ 4) การสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. มปป. : 1)

ส่วนสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด (2551 :

13) ได้กล่าวถึงการกำหนดระบบป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด ในด้านการสร้างเสริมทักษะชีวิต การสร้างคุณลักษณะหรือความสามารถในเชิงสังคมจิตวิทยาให้กับนักเรียนสามารถเผชิญสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทักษะชีวิตเป็นความสามารถขั้นพื้นฐานที่ทุกคนจำเป็นต้องใช้ในสังคมที่ได้มาจากการฝึกฝนจนชำนาญ ทักษะชีวิตที่สำคัญในการดำรงชีวิตให้ปลอดภัยจากยาเสพติด ได้แก่ ทักษะในการคิดวิเคราะห์และประเมินสถานการณ์ ทักษะในการประเมินศักยภาพของตนเอง ทักษะในการคิดหาทางเลือกและตัดสินใจ ทักษะในการปฏิเสธต้องรักษาผลประโยชน์ของตน ทักษะในการสื่อสาร ทักษะในการควบคุมอารมณ์และความเครียด เป็นต้น

นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2550 : 7)

ได้กำหนดกรอบการประเมินตามมาตรฐานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ด้านคุณภาพผู้เรียน ตัวชี้วัดที่ 3 ดังนี้ มีความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่ เป็นพิษภัย อันตรายและพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ สามารถวิเคราะห์และจำแนกสิ่งที่เป็นพิษภัย อันตรายและพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ สามารถรู้เท่าทันและกล้าที่จะปฏิเสธ สิ่งที่เป็นพิษภัย อันตรายและพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ และสามารถชักชวนหรือส่งเสริมให้เพื่อนประพฤติตนตามแนวทางที่ถูกต้องเหมาะสม

ดังนั้น สามารถสรุปนิยามเชิงปฏิบัติการขององค์ประกอบย่อยการมีทักษะชีวิตและสามารถหลีกเลี่ยง ป้องกันภัยอันตรายและพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ ได้ว่า คุณลักษณะและพฤติกรรมของนักเรียนเป็นผู้รู้และเข้าใจเกี่ยวกับยาเสพติด เพศและสิ่งมอมเมา ทั้งปวง สามารถวิเคราะห์และจำแนกสิ่งที่เป็นพิษภัย อันตราย และพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ รู้เท่าทันและหลีกเลี่ยงเกี่ยวกับยาเสพติด เพศ และสิ่งมอมเมา สามารถชักชวนหรือส่งเสริมให้เพื่อนประพฤติตนตามแนวทางที่ถูกต้องเหมาะสม ซึ่งนิยามดังกล่าวเชื่อมโยงถึงตัวบ่งชี้การมีทักษะชีวิตและสามารถหลีกเลี่ยง ป้องกันภัยอันตรายและพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ ประกอบด้วย 1) รู้และเข้าใจเกี่ยวกับยาเสพติด เพศและสิ่งมอมเมาทั้งปวง 2) สามารถวิเคราะห์และจำแนกสิ่งที่เป็นพิษภัย อันตราย และพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ 3) รู้เท่าทันและหลีกเลี่ยงเกี่ยวกับยาเสพติด เพศ และสิ่งมอมเมาทั้งปวง 4) สามารถชักชวนหรือส่งเสริมให้เพื่อนประพฤติตนตามแนวทางที่ถูกต้องเหมาะสม

4) รักและเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น และสามารถจัดการกับปัญหาและอารมณ์ของตนเองได้

อลิษา ทองหนู้อย (2555 : ออนไลน์) ได้กล่าวว่าการทำตนเองให้ประสบความสำเร็จในด้านการเรียนและด้านอื่น ๆ ของนักเรียนในยุคปัจจุบันนี้ มีองค์ประกอบที่สำคัญอยู่หลายประการ เช่น มองโลกในแง่ดีเสมอ มองวิกฤตให้เป็น โอกาส มีความคิดสร้างสรรค์ ซื่อสัตย์ มีความรับผิดชอบสูง และสำคัญที่สุด คือ การรักและ เห็นคุณค่าในตนเอง (Self-esteem) หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ได้เน้นถึงความสำคัญของการเห็นคุณค่าในตนเอง โดยกำหนดจุดหมายที่ต้อง การให้เกิดกับผู้เรียนเมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐานข้อหนึ่งว่า “ มีคุณธรรม จริยธรรม และ ค่านิยมที่พึงประสงค์ เห็นคุณค่าของตนเอง” ประกอบกับรัฐบาลก็กำลังมุ่งสร้างประชาชนให้มีการ รักและเห็นคุณค่าในตนเองเช่นกัน เพราะถือว่าเป็นสิ่งที่เรียนรู้ได้ สามารถเปลี่ยนแปลงและพัฒนาไปสู่การเป็นคนที่มีประสิทธิภาพสูง การเห็นคุณค่าในตนเอง (Self-esteem) กล่าวโดยรวม คือ การประเมินและตัดสินคุณค่าของตนเองตามความรู้สึกและเจตคติที่มีต่อตนเอง มองตนเองในทางบวก พฤติกรรมดังกล่าวนี้ ส่งผลต่อประสิทธิภาพ การเรียนการสอน หลายประการ เช่น เกิดบรรยากาศที่ดีในกระบวนการเรียนการสอน นักเรียนภูมิใจในผลงานตนเอง นักเรียนเคารพสิทธิ และยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เกิดความมุ่งมั่นที่จะประสบความสำเร็จในการเรียน เพิ่มทักษะหรือคุณภาพชีวิตจากการทำงาน ทำให้ห่างไกลยาเสพติด

สำหรับ สำนักทดสอบทางการศึกษา (2551 : 16) ได้กำหนดรายการประเมินนักเรียนเพื่อรับรางวัลพระราชทาน ด้านคุณลักษณะพื้นฐาน หัวข้อที่ 1 การศึกษาเล่าเรียน หัวข้อย่อย 1.2 มีความสามารถในการคิดและแก้ปัญหา หมายถึง การมีความสามารถในการ สังเกต รวบรวม วิเคราะห์ และเชื่อมโยงข้อมูล มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และมีจินตนาการสามารถประยุกต์ใช้และสร้างองค์ความรู้ กำหนดทางเลือกและตัดสินใจเลือกปัญหาได้อย่างถูกต้องและมีเหตุผล

ส่วน สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (ม.ป.ท. : 1) ได้กำหนดองค์ประกอบของทักษะชีวิต ด้านการตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น หมายถึง การรู้จักความถนัด ความสามารถ จุดเด่น จุดด้อยของตนเอง เข้าใจความแตกต่างของแต่ละบุคคล รู้จักตนเอง ยอมรับ เห็นคุณค่าและภาคภูมิใจในตนเองและผู้อื่น มีเป้าหมายในชีวิต และมีความรับผิดชอบต่อสังคม และด้านการจัดการกับอารมณ์และความเครียด หมายถึง ความเข้าใจและรู้เท่าทันภาวะอารมณ์ของบุคคล รู้สาเหตุของความเครียด รู้วิธีควบคุมอารมณ์ และความเครียด รู้วิธีผ่อนคลาย หลีกเลียงและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่จะก่อให้เกิดอารมณ์ไม่พึงประสงค์ไปในทางที่ดี

นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2550 : 7)

ได้กำหนดกรอบการประเมินตามมาตรฐานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ด้านคุณภาพผู้เรียน ตัวชี้วัดที่ 4 รักและเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น และสามารถจัดการกับปัญหาและอารมณ์ของตนเองได้ โดยพิจารณาจาก 1) รู้จักความต้องการและอารมณ์ของตนเอง 2) มีเอกลักษณ์ของตนเอง 3) มีความภาคภูมิใจในตนเองและชื่นชมผู้อื่น 4) รู้จัก เข้าใจ ยอมรับ และแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ และ 5) รู้จักควบคุมทางอารมณ์แสดงออกทางอารมณ์

ดังนั้น สามารถสรุปนิยามเชิงปฏิบัติการขององค์ประกอบย่อย รักและเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น และสามารถจัดการกับปัญหาและอารมณ์ของตนเองได้ ดังนี้ คุณลักษณะและพฤติกรรมของนักเรียนเป็นผู้รู้จักความต้องการของตนเอง มีเอกลักษณ์ มีความภาคภูมิใจในตนเองและชื่นชมผู้อื่น รู้จักเข้าใจยอมรับและแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ และรู้จักควบคุมอารมณ์ทุกสถานการณ์ ซึ่งนิยามดังกล่าวเชื่อมโยงถึงตัวบ่งชี้รักและเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น และสามารถจัดการกับปัญหาและอารมณ์ของตนเองได้ ประกอบด้วย 1) รู้จักความต้องการของตนเอง 2) มีเอกลักษณ์ของตนเอง 3) มีความภาคภูมิใจในตนเอง และชื่นชมผู้อื่น 4) รู้จักเข้าใจยอมรับและแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ 5) รู้จักควบคุมอารมณ์ทุกสถานการณ์

5) การเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว โรงเรียน ชุมชน และสังคม

เอกรินทร์ สีมหาศาล และคณะ (2555 : ออนไลน์) ได้กล่าวว่า การปฏิบัติ ตามหน้าที่ในฐานะสมาชิกของครอบครัว ในครอบครัวจะประกอบด้วยสมาชิกที่สำคัญ ได้แก่ พ่อ แม่ และลูก ในบางครอบครัวคนอื่น ๆ ร่วมอยู่ด้วย เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย เมื่อเราอยู่ร่วมกันในครอบครัว สมาชิกทุกคนต่างก็มีบทบาทและหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติ เช่น หน้าที่ของพ่อแม่ที่มีต่อ ลูก เช่น หารายได้มาเลี้ยงครอบครัว อบรมสั่งสอน ให้การศึกษาแก่ลูก หน้าที่ของลูกที่มีต่อ พ่อแม่ เช่น ช่วยแบ่งเบาภาระของพ่อแม่ ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน เคารพเชื่อฟังพ่อแม่ นอกจาก การปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ในฐานะของสมาชิกที่ดีของครอบครัวแล้ว ทุกคนควรปฏิบัติ ตามข้อตกลงของครอบครัว และมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เพื่อให้อยู่ร่วมกันในครอบครัว อย่างมีความสุข เมื่ออยู่ในโรงเรียน เราทุกคนมีหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติต่อโรงเรียน เพราะโรงเรียน เป็นสถานที่ที่ให้ความรู้ ซึ่งเราต้องอยู่ร่วมกับคนอื่น ๆ อีกมากมาย ดังนั้นเราจึงจำเป็นต้องปฏิบัติ ตามกฎระเบียบของห้องเรียนและโรงเรียน เพื่อที่จะได้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และเกิดความ เป็นระเบียบเรียบร้อย เช่น เมื่อมาโรงเรียน เราต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบของโรงเรียน เช่น แต่งกายให้ถูกต้องตามระเบียบ มาให้ทันเข้าแถวเคารพธงชาติในตอนเช้า เมื่ออยู่ในโรงเรียน

เราต้องช่วยกันรักษาความสะอาดในห้องเรียน และในบริเวณต่าง ๆ ของโรงเรียน ทั้งขณะลง
 ในถังขยะที่โรงเรียนจัดให้ ให้ความเคารพเชื่อฟังครู อาจารย์ ตั้งใจเรียนหนังสือ รวมทั้งทำงาน
 ต่าง ๆ ที่ครูมอบหมายด้วยความตั้งใจและเอาใจใส่ นอกจากนี้ เราควรปฏิบัติตนให้เป็นสมาชิก
 ที่ดีของห้องเรียนและโรงเรียน เช่น ปฏิบัติในการเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี ต้องรู้ว่าเมื่อเราเป็นผู้นำ
 ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ควรปฏิบัติตนอย่างไร และเมื่อเป็นผู้ตามควรปฏิบัติตนอย่างไร รู้จัก
 แสดงความคิดเห็นตามสิทธิของตนเอง รวมทั้งรู้จักรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และเคารพ
 ข้อตกลงของคนส่วนใหญ่ ถ้าเกิดข้อขัดแย้งกัน ให้แก้ปัญหาด้วยหลักเหตุผล ไม่ใช่อารมณ์หรือ
 พละกำลังในการแก้ปัญหา เพราะไม่ใช่วิธีแก้ปัญหาที่ถูกต้อง แต่กลับจะทำให้เกิดปัญหาอื่น ๆ
 ตามมา ในการแข่งขันทำกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน เช่น การแข่งกีฬา การประกวดในด้าน
 ต่าง ๆ ต้องฝึกฝนตนเองให้เป็นผู้รู้จักแพ้ ชนะ และให้อภัย รวมทั้งยอมรับในคำตัดสินของ
 คณะกรรมการ การปฏิบัติตนในฐานะคนในฐานะสมาชิกของชุมชน สามารถทำได้หลายวิธี
 ซึ่งในวัยของนักเรียนควรปฏิบัติ ดังนี้ 1) ปฏิบัติตนตามกฎระเบียบของชุมชน เช่น ปฏิบัติตาม
 กฎจราจร โดยข้ามถนนตรงทางม้าลาย หรือสะพานลอย ไม่วิ่งข้ามถนนตัดหน้ารถ ไม่ทิ้งขยะ
 ลงในที่สาธารณะ ไม่ทำลายสิ่งของที่เป็นของสาธารณะ และทรัพย์สินส่วนตัวของผู้อื่น ให้ได้รับ
 ความเสียหายเพราะความสนุกสนานของตนเอง 2) เข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน เพื่อช่วยรักษา
 และเผยแพร่วัฒนธรรมประเพณีของชุมชนไว้ ในแต่ละชุมชนจะมีขนบธรรมเนียมประเพณีที่
 ปฏิบัติสืบต่อกันมา เช่น ประเพณีการทำบุญเมื่อถึงวันสำคัญทางศาสนา ประเพณีวันสงกรานต์
 ประเพณีวันลอยกระทง 3)บำเพ็ญประโยชน์ต่อชุมชน เช่น ช่วยเก็บเศษขยะที่พบเห็นในบริเวณ
 ต่าง ๆ ช่วยดูแลต้นไม้ ดอกไม้ในสวนสาธารณะของชุมชน 4) ร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากร
 ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน โดยให้ทุกคนในชุมชนมีจิตสำนึกในการรักษาสิ่งแวดล้อม
 เช่น ชุมชนที่มีป่าชายเลน ควรจะร่วมใจกันอนุรักษ์ป่าชายเลน เพื่อให้เป็นที่อยู่ของสัตว์ต่าง ๆ
 รวมทั้งยังเป็นแหล่งหลบภัยของลูกสัตว์น้ำอีกด้วย ชุมชนที่อยู่ติดชายทะเล ควรร่วมใจกัน
 รักษาความสะอาดของชายหาด เพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืนของชุมชน การอนุรักษ์
 ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนควรเป็นความร่วมมือกันหลายฝ่ายระหว่าง
 บ้าน โรงเรียน และชุมชน

สำนักทดสอบทางการศึกษา (2551 : 12) ได้กำหนดรายการประเมิน
 นักเรียนเพื่อรับรางวัลพระราชทาน ด้านคุณลักษณะพื้นฐาน หัวข้อที่ 5 อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม
 และสิ่งแวดล้อม พิจารณาจาก การใช้ภาษาไทยได้อย่างถูกต้อง มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย
 และมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรธรรมชาติ พลังงาน รวมทั้งสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่
 ให้ยั่งยืน

นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2550 : 7)

ได้กำหนดกรอบการประเมินตามมาตรฐานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ด้านคุณภาพผู้เรียน ตัวชี้วัดที่ 5 ดังนี้ เป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว โรงเรียน ชุมชน และสังคม พิจารณาจาก

1) รับผิดชอบตามบทบาทหน้าที่ในฐานะสมาชิกของครอบครัว 2) ปฏิบัติตามกฎระเบียบของสถานศึกษา 3) ปฏิบัติตามกฎกติกา ประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนและสังคม และ 4) สามารถเป็นแบบอย่างที่ดีและมีจิตสาธารณะ

ดังนั้น สามารถสรุปนิยามเชิงปฏิบัติการขององค์ประกอบย่อยการเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน และสังคม ได้ว่าคุณลักษณะและพฤติกรรมของนักเรียนเป็นผู้ที่ปฏิบัติตามกฎระเบียบของโรงเรียน มีความรับผิดชอบ บทบาท หน้าที่ของตนเอง ที่มีต่อครอบครัว ประพฤติปฏิบัติตามกฎ กติกา ระเบียบ ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน และมีจิตอาสา ช่วยเหลือ รักษาสาธารณสมบัติ ซึ่งนิยามดังกล่าวเชื่อมโยงถึงตัวบ่งชี้การเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน และสังคม ประกอบด้วย 1) มีความรับผิดชอบ บทบาทหน้าที่ของตนเอง ที่มีต่อครอบครัว 2) การปฏิบัติตามกฎระเบียบของโรงเรียน 3) การประพฤติปฏิบัติตามกฎกติกา ระเบียบ ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน 4) มีจิตอาสา ช่วยเหลือ รักษาสาธารณสมบัติ

6) มีเจตคติที่ดีและมีทักษะพื้นฐานในการประกอบอาชีพสุจริต

สำนักทดสอบทางการศึกษา (2551 : 12) ได้กำหนดรายการประเมินนักเรียนเพื่อรับรางวัลพระราชทาน ด้านคุณลักษณะพื้นฐาน หัวข้อที่ 2 การมีทักษะในการจัดการและการทำงาน พิจารณาจาก 1) สามารถตัดสินใจสร้างงานและวางระบบการทำงาน 2) สามารถทำงานเป็นกลุ่มและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ 3) เห็นความสำคัญและคุณค่าของการประกอบอาชีพสุจริต และ 4) สามารถนำทรัพยากร ข้อมูลสารสนเทศ และเทคโนโลยีมาใช้ในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ

ธีระ รุญเจริญ (2550 : 99) ได้กล่าวถึงมาตรฐานการศึกษาเพื่อประเมินภายนอก และตัวบ่งชี้ เพื่อการประเมินคุณภาพภายนอกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน รอบที่ 2 (พ.ศ. 2549-2553) มาตรฐานที่ 9 ผู้เรียนมีทักษะในการทำงาน รักการทำงาน สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ และมีเจตคติที่ดีต่ออาชีพสุจริต มี 3 ตัวบ่งชี้ ประกอบด้วย 1) ผู้เรียนสามารถวางแผน ทำงานตามลำดับขั้นตอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ 2) ผู้เรียนรักการทำงาน สามารถปรับตัวและทำงานเป็นทีมได้ และ 3) ผู้เรียนมีความรู้สึที่ดีต่ออาชีพสุจริต และหาความรู้เกี่ยวกับอาชีพที่ตนสนใจ

นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2550 : 8)

ได้กำหนดกรอบการประเมินตามมาตรฐานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ด้านคุณภาพผู้เรียน ตัวชี้วัดที่ 6 ดังนี้ มีเจตคติที่ดีและมีทักษะพื้นฐานในการประกอบอาชีพสุจริต โดยพิจารณาจาก

1) รู้จักงานและอาชีพ 2) มีความสนใจด้านอาชีพของตนเอง 3) มีแนวทาง มีเหตุผล และมีการตัดสินใจเลือกอาชีพได้ 4) มีทักษะพื้นฐานอาชีพที่ถนัดและสนใจ และเห็นคุณค่าในอาชีพสุจริต

ดังนั้น สามารถสรุปนิยามเชิงปฏิบัติการขององค์ประกอบย่อยมีเจตคติที่ดีและมีทักษะพื้นฐานในการประกอบอาชีพสุจริต ได้ว่าคุณลักษณะและพฤติกรรมของนักเรียนเป็นผู้มีความรู้ ความเข้าใจในงานและอาชีพ สามารถวิเคราะห์งานและอาชีพได้ มีแนวทางและเหตุผลในการตัดสินใจเลือกอาชีพ มีทักษะพื้นฐานอาชีพที่ถนัดและสนใจ เห็นคุณค่าในอาชีพสุจริต ซึ่งนิยามดังกล่าวเชื่อมโยงถึงตัวบ่งชี้มีเจตคติที่ดีและมีทักษะพื้นฐานในการประกอบอาชีพสุจริต ประกอบด้วย 1) มีความรู้ ความเข้าใจ ในงานและอาชีพ 2) สามารถวิเคราะห์งานและอาชีพได้ 3) มีแนวทางและเหตุผล ในการตัดสินใจเลือกอาชีพ และ 4) มีทักษะพื้นฐานอาชีพที่ถนัดและสนใจ เห็นคุณค่าในอาชีพสุจริต

ตารางที่ 16 องค์ประกอบย่อย นิยามเชิงปฏิบัติการและตัวบ่งชี้ขององค์ประกอบย่อยใน
องค์ประกอบหลักด้านผลผลิต (Output) หรือคุณภาพนักเรียน ของระบบ
การดูแลช่วยเหลือนักเรียน

องค์ประกอบย่อย	นิยามเชิงปฏิบัติการ	ตัวบ่งชี้/สาระหลักเพื่อการวัด
1. การรู้จักตนเอง และพึ่งตนเองได้	คุณลักษณะและพฤติกรรม ของนักเรียนเป็นผู้รู้ความถนัด ความสามารถ ความสนใจ รู้จุดเด่น จุดด้อยของตนเอง กล้าแสดงออก อย่างเหมาะสม และสร้างสรรค์ มีความ ตระหนักในความเป็นอาเซียน และดำเนินชีวิตตามหลัก ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สามารถวิเคราะห์ ตัดสินใจ และแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง	1. รู้ความถนัด ความสามารถ ความสนใจ 2. รู้จุดเด่น จุดด้อยของตนเอง 3. กล้าแสดงออก อย่าง เหมาะสม และสร้างสรรค์ 4. มีความตระหนักในความ เป็นอาเซียน 5. ดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียง 6. สามารถวิเคราะห์ ตัดสินใจ และแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง
2. การมีสุขภาพกาย สุขภาพจิต และสุขลักษณะ นิสัยที่ดี	คุณลักษณะและพฤติกรรม ของนักเรียนเป็นผู้ที่มีน้ำหนักร/ ส่วนสูงตามเกณฑ์มาตรฐาน (กรมอนามัย) รู้จักดูแลสุขภาพ อนามัยของตนเอง มีมนุษยสัมพันธ์สามารถ ปรับตัวได้ เป็นแบบอย่างที่ดี และให้คำแนะนำแก่ผู้อื่นได้	1. มีน้ำหนัก/ส่วนสูงตาม เกณฑ์มาตรฐาน (กรมอนามัย) 2. รู้จักดูแลสุขภาพอนามัย ของตนเอง 3. มีมนุษยสัมพันธ์ สามารถ ปรับตัวได้ เป็นแบบอย่างที่ดี และให้คำแนะนำแก่ผู้อื่นได้

องค์ประกอบย่อย	นิยามเชิงปฏิบัติ	ตัวบ่งชี้/สาระหลักเพื่อการวัด
<p>3. การมีทักษะชีวิตและสามารถหลีกเลี่ยง ป้องกันภัยอันตราย และพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์</p>	<p>คุณลักษณะและพฤติกรรมของนักเรียนเป็นผู้รู้และเข้าใจเกี่ยวกับยาเสพติด เพลส และสิ่งมอมเมาทั้งปวง สามารถวิเคราะห์และจำแนกสิ่งที่เป็นพิษภัย อันตราย และพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ รู้เท่าทันและหลีกเลี่ยงเกี่ยวกับยาเสพติด เพลส และสิ่งมอมเมา สามารถชักชวนหรือส่งเสริมให้เพื่อนประพฤติตนตามแนวทางที่ถูกต้องเหมาะสม</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. รู้และเข้าใจเกี่ยวกับยาเสพติด เพลสและสิ่งมอมเมาทั้งปวง 2. สามารถวิเคราะห์และจำแนกสิ่งที่เป็นพิษภัย อันตราย และพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ 3. รู้เท่าทันและหลีกเลี่ยงเกี่ยวกับยาเสพติด เพลส และสิ่งมอมเมาทั้งปวง 4. สามารถชักชวนหรือส่งเสริมให้เพื่อนประพฤติตนตามแนวทางที่ถูกต้องเหมาะสม
<p>4. รักและเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น</p>	<p>คุณลักษณะและพฤติกรรมของนักเรียนเป็นผู้รู้จักความต้องการของตนเอง มีเอกลักษณ์ มีความภาคภูมิใจในตนเองและชื่นชมผู้อื่น รู้จักเข้าใจยอมรับและแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ และรู้จักควบคุมอารมณ์ทุกสถานการณ์</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. รู้จักความต้องการของตนเอง 2. มีเอกลักษณ์ของตนเอง 3. มีความภาคภูมิใจในตนเองและชื่นชมผู้อื่น 4. รู้จักเข้าใจยอมรับและแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ 5. รู้จักควบคุมอารมณ์ทุกสถานการณ์

องค์ประกอบย่อย	นิยามเชิงปฏิบัติ	ตัวบ่งชี้/สาระหลักเพื่อการวัด
5. การเป็นสมาชิกที่ดีของ ครอบครัว โรงเรียน ชุมชน และสังคม	คุณลักษณะและพฤติกรรม ของนักเรียนเป็นผู้ที่ปฏิบัติ ตามกฎระเบียบของโรงเรียน มีความรับผิดชอบ บทบาท หน้าที่ของตนเอง ที่มีต่อ ครอบครัว ประพฤติปฏิบัติ ตามกฎ กติกา ระเบียบ ประเพณี วัฒนธรรมของ ชุมชน และมีจิตอาสา ช่วยเหลือ รักษาสาธารณ สมบัติ	1. การปฏิบัติตามกฎระเบียบ ของโรงเรียน 2. มีความรับผิดชอบ บทบาท หน้าที่ของตนเอง ที่มีต่อ ครอบครัว 3. การประพฤติปฏิบัติตามกฎ กติกา ระเบียบ ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน 4. มีจิตอาสา ช่วยเหลือ รักษา สาธารณสมบัติ
6. มีเจตคติที่ดีและมีทักษะ พื้นฐานในการประกอบอาชีพ สุจริต	คุณลักษณะและพฤติกรรม ของนักเรียนเป็นผู้มีความรู้ ความเข้าใจในงานและอาชีพ สามารถวิเคราะห์งานและ อาชีพได้ มีแนวทางและ เหตุผลในการตัดสินใจเลือก อาชีพ มีทักษะพื้นฐานอาชีพ ที่ถนัดและสนใจ เห็นคุณค่า ในอาชีพสุจริต	1. มีความรู้ ความเข้าใจ ในงานและอาชีพ 2. สามารถวิเคราะห์งาน และอาชีพได้ 3. มีแนวทางและเหตุผล ในการตัดสินใจเลือกอาชีพ 4. มีทักษะพื้นฐานอาชีพที่ ถนัดและสนใจ เห็นคุณค่า ในอาชีพสุจริต

4. โมเดลสมมติฐานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

4.1 โมเดลความสัมพันธ์โครงสร้างองค์ประกอบตัวบ่งชี้ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วย 1) องค์ประกอบหลักด้านปัจจัย (Input) ประกอบด้วย องค์ประกอบย่อย 5 องค์ประกอบ ได้แก่ (1) ผู้บริหารเป็นผู้นำในการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน (2) ครูมีความสามารถในการดำเนินงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน (3) ผู้ปกครองชุมชน ให้ความร่วมมือเอาใจใส่ดูแลช่วยเหลือนักเรียน (4) นักเรียนมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน

ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน (5) มีสื่อ และเครื่องมือที่เอื้อต่อการดำเนินงาน 2) องค์ประกอบหลักด้านกระบวนการ (Process) ประกอบด้วย องค์ประกอบย่อย 3 องค์ประกอบ ได้แก่

- (1) การวางระบบบริหารจัดการดูแลช่วยเหลือนักเรียน (2) การดำเนินงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน (3) การนิเทศ กำกับ ติดตาม ประเมินผล รายงานผลและพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน (4) การสร้างความยั่งยืน 3) องค์ประกอบหลักด้านผลผลิต (Output) ซึ่งหมายถึงคุณภาพนักเรียน ประกอบด้วย องค์ประกอบย่อย 6 องค์ประกอบ ได้แก่
 - (1) การรู้จักตนเองและพึ่งตนเองได้ (2) การมีสุขภาพกาย สุขภาพจิต และสุขภาพขณะนิสัยที่ดี
 - (3) การมีทักษะชีวิตและสามารถหลีกเลี่ยง ป้องกันภัย อันตราย และพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์
 - (4) รักและเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น และสามารถจัดการกับปัญหาและอารมณ์ของตนเองได้
 - (5) การเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน และสังคม (6) การมีเจตคติที่ดีและมีทักษะพื้นฐานในการประกอบอาชีพสุจริต

4.2 โมเดลการวัด ด้านปัจจัย (Input) ประกอบด้วย องค์ประกอบย่อย

- 5 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) ผู้บริหารเป็นผู้นำในการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน 2) ครูมีความสามารถในการดำเนินงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน 3) ผู้ปกครอง ชุมชน ให้ความร่วมมือเอาใจใส่ดูแลช่วยเหลือนักเรียน 4) นักเรียนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน 5) มีสื่อ และเครื่องมือ ที่เอื้อต่อการดำเนินงาน

4.3 โมเดลการวัด ด้านกระบวนการ (Process) ประกอบด้วย องค์ประกอบย่อย

- 4 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การวางระบบบริหารจัดการดูแลช่วยเหลือนักเรียน 2) การดำเนินงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน 3) การนิเทศ กำกับ ติดตาม ประเมินผล รายงานผล และพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน 4) การสร้างความยั่งยืน

- #### 4.4 โมเดลการวัด ด้านผลผลิต (Output) ซึ่งหมายถึงคุณภาพนักเรียน ประกอบด้วย
- องค์ประกอบย่อย 6 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การรู้จักตนเองและพึ่งตนเองได้ 2) การมีสุขภาพกาย สุขภาพจิต และสุขภาพขณะนิสัยที่ดี 3) การมีทักษะชีวิตและสามารถหลีกเลี่ยง ป้องกันภัย อันตราย และพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ 4) รักและเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น และสามารถจัดการกับปัญหาและอารมณ์ของตนเองได้ 5) การเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน และสังคม 6) การมีเจตคติที่ดีและมีทักษะพื้นฐานในการประกอบอาชีพสุจริต